

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**SEVİNÇ ÇOKUM'UN HİKÂYE VE ROMANLARINDA
ÖTEKİ**

MERAL AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
YRD. DOÇ. DR. METİN OKTAY**

KONYA-2018

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Meral Aydın		
	Numarası	138107011021		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Yeni Türk Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
Tezin Adı	SEVİNÇ ÇOKUM'UN HİKÂYE VE ROMANLARINDA ÖTEKİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası
Meral Aydın

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Meral Aydın
	Numarası	138107011021
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Yeni Türk Edebiyatı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Metin Oktay
	Tezin Adı	SEVİNÇ ÇOKUM'UN HİKÂYE VE ROMANLARINDA ÖTEKİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan SEVİNÇ ÇOKUM'UN HİKÂYE VE ROMANLARINDA ÖTEKİ başlıklı bu çalışma 02/02/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Türkan Erdoğan	
2	Yrd. Doç. Dr.	Gülsün Koçer	
3	Yrd. Doç. Dr.	Metin Oktay (Danışman)	

Tablolar Listesi**Tablo 1.1. Hikâyelerinde Öteki (s.51)****Tablo 2.1. Romanlarında Öteki (s.67)**

Kısaltmalar Dizini

s.: Sayfa

a.g.e.: Adı Geçen Eser

çev. : Çeviren

BESS: Bir Eski Sokak Sesi

EÖ: Evlerinin Önü

GKUÖ: Gece Kuşu Uzun Öter

AÇM: Al Çiçeğin Moru

OK: Onlardan Kalan

BBK: Beyaz Bir Kıyı

Z: Zor

AB: Ağustos Başağı

KDY: Karanlığa Direnen Yıldız

DZ: Deli Zamanlar

GR: Gece Rüzgârları

AKT: Arada Kalmış Tebessüm

KE: Kırmalı Etekler

TBG: Tren Burdan Geçmiyor

LT: Lacivert Taşı

BD: Bizim Diyar

HG: Hilal Görününce

Ç: Çırpıntılar

GÇ: Gözyaşı Çeşmesi

İçindekiler

Tablolar.....	i
Kısaltmalar Dizini.....	ii
Özet.....	v
Abstract.....	vi
Önsöz ve Teşekkür.....	vii
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEVİNÇ ÇOKUM'UN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1. Sevinç Çokum'un Hayatı.....	4
1.2. Sevinç Çokum'un Sanatı.....	7
1.3. Sevinç Çokum'un Eserleri.....	11
1.3.1. Hikâyeleri.....	11
1.3.1.1. Bir Eski Sokak Sesi.....	12
1.3.1.2. Evlerini Önü.....	12
1.3.1.3. Onlardan Kalan.....	12
1.3.1.4. Rozalya Ana.....	13
1.3.1.5. Beyaz Bir Kıyı.....	13
1.3.1.6. Gece Kuşu Uzun Öter.....	13
1.3.1.7. Al Çiçeğin Moru.....	14
1.3.2. Romanları.....	14
1.3.2.1. Zor.....	14
1.3.2.2. Bizim Diyar.....	16
1.3.2.3. Hilal Görününce.....	17
1.3.2.4. Ağustos Başağı.....	17
1.3.2.5. Çırpıntılar.....	18
1.3.2.6. Karanlığa Direnen Yıldız.....	19
1.3.2.7. Deli Zamanlar.....	20
1.3.2.8. Gülyüzlüm.....	21
1.3.2.9. Gece Rüzgârları.....	22
1.3.2.10. Tren Burdan Geçmiyor.....	23
1.3.2.11. Arada Kalmış Tebessüm.....	24
1.3.2.12. Lacivert Taşı.....	25
1.3.2.13. Çok Yapraklı İlişkiler.....	26
1.3.2.14. Kırmalı Etekler.....	27
1.3.2.15. Gözyaşı Çeşmesi.....	28
1.3.3. Denemeleri.....	29
1.3.4. Anlatı.....	29
1.3.5. Oyun ve Senaryoları.....	29
1.3.6. Radyoya Uyarlanmış Eserleri.....	29
1.3.7. Yabancı Dillere ve Türk Lehçelerine Çevrilmiş Eserleri.....	30
1.3.8. Ödülleri.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

ÖTEKİ

2.1. Öteki ve Ötekileştirmenin Tanımı.....	32
2.2. Ötekinin İlişkili Olduğu Kavramlar.....	36
2.2.1. Önyargı.....	36
2.2.2. Ulusal Kimlik.....	38
2.2.3. Ulusal Devlet.....	40
2.2.4. Azınlık ya da Etnik Grup.....	41
2.2.5. Çokkültürlülük.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEVİNÇ ÇOKUM'UN HİKÂYE VE ROMANLARINDA ÖTEKİ

Sevinç Çokum Eserlerinde Öteki'ye Neden Yer Veriyor?.....	8
3.1. Hikâyelerinde Öteki.....	51
3.1.1. Rumlar.....	52
3.1.2. Araplar.....	54
3.1.3. İngilizler.....	56
3.1.4. Amerikalılar.....	57
3.1.5. Ruslar.....	58
3.1.6. Ermeniler.....	59
3.1.7. Almanlar.....	60
3.1.8. Hintliler.....	62
3.1.9. Diğerleri.....	64
3.2. Romanlarında Öteki.....	67
3.2.1. Amerikalılar.....	68
3.2.2. İtalyanlar.....	75
3.2.3. Ermeniler.....	76
3.2.4. Tatarlar.....	79
3.2.5. Rumlar.....	80
3.2.6. Ruslar.....	86
3.2.7. İngilizler.....	91
3.2.8. Almanlar.....	92
3.2.9. Avustralyalılar.....	93
3.2.10. Balkanlar.....	101
3.2.11. Diğerleri.....	112
Sonuç.....	124
Kaynakça.....	129
Ekler: Sevinç Çokum Röportajı.....	133
Özgeçmiş.....	146

Özet

Bu çalışmada Türk edebiyatının önemli yazarlarından Sevinç Çokum'un hikâye ve romanlarında "Öteki" kavramı incelenmiştir. Çalışma, kolaylık sağlaması açısından üç bölümde ele alınmıştır.

Birinci bölümde Sevinç Çokum'un hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde çalışmanın temelini belirleyen "öteki" ve "ötekileştirme" kavramları açıklanmaya çalışılmıştır ve tezin yönünü belirleme açısından bilgi verilmiştir. Kavramları daha iyi algılayabilmek adına bunlarla ilişkili olan önyargı, çokkültürlülük, ulusal kimlik, ulus devlet, azınlık ve etnik grup gibi başka unsurlara da yer verilmiştir.

Çalışmanın asıl kısmını, hikâye ve romanlardan yapılan alıntılara yer verilen üçüncü bölüm oluşturmaktadır. Burada eserlerde "öteki" tespit edilirken ve ötekileştirmenin de boyutları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sevinç Çokum, biz, öteki, ötekileştirme, hikâye, roman

Abstract

In this study, notion of other is examined in stories and novels of Sevinc Cokum who is one of the important writers in Turkish Literature. This study is handled in three chapters to provide ease of analysing.

In the first chapter, information about life, art and works of Sevinc Cokum is given.

In the second chapter, we give information about notion of “other” and “otherise” which is the basis of the study in terms of determining the direction of the thesis. For understanding concept better, other notions such as prejudice, national identity, multiculturalism, nation-state, minority and ethnic group have been also included in the study.

The main part of the study is the third chapter that is made quotation from stories and novels. Here, “other” and the dimensions of otherise are tried to reveal in the works.

Key words: Sevinc Cokum, us, other, otherise, story, novel

Ön Söz ve Teşekkür

Toplumun bütün katmanlarını ayrıntılı bir şekilde gözlemlemiş ve bunu eserlerine başarıyla yansıtmış, Türk edebiyatının saygın yazarlarından biri hiç şüphesiz Sevinç Çokum'dur. Kendini hiçbir kesime dahil etmeden sadece insana ulaşmayı hedeflemiş ve sınırların ötesinde “bir dünya insanı” olmayı gerçekleştirmiş bir yazardır.

“Öteki”nin varlığının yoğun olarak hissedildiği bizim gibi toplumlarda, insanları birbirlerine karşı ayrıma sürüklemekten insanların bir arada yaşayabilecekleri mesajını verebilmek önemlidir. Bu yaklaşımın söz konusu olduğu Sevinç Çokum'un hikâye ve romanları çalışmamıza öncülük etmiştir.

Hikâye ve romanlarında “öteki”ne nasıl yer verdiğine baktığımızda bu, bizim toplumda farklı etnik gruplarla yaşamının geçmişte ve günümüzde mümkün olduğu fikrini edinmemizi sağlamaktadır.

Okumanın insanın her döneminde yapılması gerektiği, insanı sürekli geliştirdiği, düşünce dünyasında değişim sağladığı göz önünde bulundurulduğunda bu tarz eserler, insanın ufkunda yeni pencereler açmakta -özellikle genç nesiller için- faydalı olacaktır.

Çalışmalarım boyunca yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Metin Oktay'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca tüm hayatım boyunca maddi ve manevi beni destekleyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Giriş

Herkes bir diğ erinin ötekisidir. Eğer söz konusu bir “biz” varsa bunun karşısında duran herkes “öteki”dir. Bir bakıma “öteki”ni oluşturan da “biz”dir. “Öteki”, “biz ve onlar” kurgusu üzerinde varlığını sürdüren bir kavramdır.

“Ötekileştirme” günümüzde ağırlığını en fazla hissettiren, tartışılması ve etkilerini hafifletebilmek adına birtakım çözümler geliştirilmesi gereken en önemli konulardan biridir. Edebiyatın insanların hayatlarını ve dünya görüşlerini etkileyen unsurlardan biri olduğunu göz önünde bulundurursak “öteki ve ötekileştirme”ye bir şekilde yer veren eserlerin insanların en azından özeleştirisi yaparak kendinden olmayana bakış açısını değıştirmesine yardımcı olacağı kanısı vardır. Bu çalışmanın yapılmasını sağılayan itici güç budur.

Toplumsal yapıdaki çeşitlilik ve edebiyatın esas konusunun da insan olması sebebiyle edebiyatımızda “öteki”ne oldukça fazla yer verilmiştir. Bu kavram, bu zamana kadar edebî, sosyolojik, psikolojik, felsefî ve siyasi birçok teze konu olmuştur. Çalışmamızı ilgilendiren tarafıyla ve incelemeyi sınırlı tutmak amacıyla Türk edebiyatı alanında yüksek lisans ve doktora tezlerine göz attığımızda “öteki” ile ilgili aşağıdaki gibi çalışmaların yapıldığını görmekteyiz:

Türk Edebiyatında Yunanlının İmajı – Karşılaştırmalı Bir Yöntemle Ulusçuluk ve Kimlik Sorunları, Yazan: Herkül Milas, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, 1998, Doktora Tezi.

Öteki Metinler, Öteki Kadınlar: Ermeni Harfli Türkçe Romanlar ve Kadın İmgesi, Yazan: Erkan Erginci, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Laurent Mignon, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, 2007, Yüksek Lisans Tezi.

Ömer Seyfettin ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun Hikayelerinde Milli Kimlik ve Öteki, Yazan: Gamze Pehlivan, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sezai Karakoç, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, 2011, Yüksek Lisans Tezi.

II. Meşrutiyet Dönemi Gezi Kitaplarında Öteki İmgesi ve Bu İmgeyi Oluşturan Ögeler, Yazan: Mürsel Gürses, Danışman: Doç. Dr. Yılmaz Daşcıoğlu, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, 2012, Doktora Tezi.

1980-1990 Arası Türk Romanında Öteki, Yazan: İbrahim Biricik, Danışman: Yunus Balcı, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, 2013, Yüksek Lisans Tezi.

Türk ve Rus Edebiyatlarında 'Öteki', Yazan: Lemara Abibulayeva, Danışman: Prof. Dr. Nurullah Çetin, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, 2014, Doktora Tezi.

Kurtuluş Savaşı Dönemi Öykülerinde 'Dedikodu'nun İşlevi ve 'Öteki'nin Anlatısı, Yazan: Esra Polat, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fırat Caner, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, 2014, Yüksek Lisans Tezi.

İslami Modern Türk Edebiyatında Kadın Eli: 1970-2000 Yılları Arasında Yazılan İslami Romanlarda Öteki ve Müslüman Kadının Kadın Yazar/Anlatıcı Tarafından Kurgulanması, Yazan: Nesrin Aydın Satar, Danışman: Prof. Dr. Bilal Kemikli, Uludağ Üniversitesi, Türk İslam Edebiyatı, 2015, Yüksek Lisans Tezi.

Bu tez Sevinç Çokum'un hikâye ve romanları ekseninde yapılmıştır. Çokum'un farklı kültürden insanların olduğu bir çevrede yaşayan bir yazar olarak bu farklı yapıdaki insanları eserlerine taşıması kaçınılmazdır. Yazarın hemen hemen bütün hikâye ve romanlarında bu etnik çeşitliliğe rastlamaktayız. Bu yapıya sahip eserler, çalışmamızı araştırılan kavram için elverişli bir hâle getirmiştir.

“Öteki” denildiğinde neyin kastedildiğini anlamak amacıyla kavramı açıklama yoluna gitmek bir zorunluluktur. Aynı zamanda kavramın anlaşılabilirliğini arttırmak adına “öteki”ni besleyen önyargı, ulusal kimlik, ulusal devlet, azınlık ya da etnik grup, çokkültürlülük gibi başka kavramlara da yer vermek gerekmiştir. Bütün bunlar bizim Sevinç Çokum'un hikâye ve romanlarında neyi aramız gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Söz konusu çalışmada amaç kesinlikle herhangi bir etnik grup ya da toplumumuz içerisinde var olan bu ülkenin parçası olmuş yabancı kimlikli insanları gücendirmek, onları hedef göstermek ya da ırkçılığa varan söylemleri çağrıştırmak değildir. Tam aksine çeşitli nedenlerle zaten oluşmuş bir düzen içerisinde söz konusu yabancı unsurlarla daha huzurlu, daha çağdaş, daha olumlu ilişkiler nasıl geliştirileceğinin yolları aranmış, çalışmamızın bu amaca ışık tutması amaçlanmıştır.

I.BÖLÜM

SEVİNÇ ÇOKUM'UN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1.Sevinç Çokum'un Hayatı

Sevinç Çokum, 25 Ağustos 1943 tarihinde İstanbul'un Beşiktaş semtinde dünyaya gelir.

Sevinç Çokum'un babası Abdürrahim Bey aslen Siirt'in Tillo ilçesindedir. Babasının ve iki ağabeyinin beklenmedik ölümleri üzerine üçüncü ağabeyi ile birlikte İstanbul'a gelirler; çünkü hocalar aileden hayatta kalan erkeklerin Tillo'dan uzaklaşmasını uygun görmüşlerdir. Ancak kader hükmünü yürütür, askere alınan üçüncü ağabey de Çanakkale'de şehit düşünce, tek kelime bile Türkçe bilmeyen yedi yaşındaki Abdürrahim hiç tanımadığı koca şehirde tek başına kalır ve hemşerilerinin yardımıyla hayata tutunur. Mücadeleci bir ilk gençlik döneminin ardından Kastamonulu bir ailenin kızı olan Saadet Hanım'la evlendirilen Abdürrahim'in ilk evi bir vagondur. Sonra Ermeni madamın ahşap evi ve üç kız: Sadiye, Saime, Sevinç.

Sevinç Çokum dört yaşındayken babası Abdürrahim Bey'in Tuzbaba'da Meddah İsmet Yokuşu'nda satın aldığı küçük ahşap eve taşınırlar. Burası bahçeli konakların olduğu, türbeli, çeşmeli bir mahalledir. ¹

İlkokula Tuzbaba'da başlayan Çokum, iki ay sonra tifoya yakalanır ve ailesi tarafından okuldan alınır. Okula ara vermek zorunda kalan sanatçı, bu süre zarfında kendi kendine okuma yazmayı öğrenir.²

Orta öğrenim sırasında bir süre İstanbul Radyosu çocuk korosunun haftalık programlarına katılır. Yedi klasik Batı müziği dalında özel keman dersleri alarak Türk'lerden ve değişik ülkelerin temsilcilerinden oluşan A. Kavafyan yönetimindeki İstanbul Amatör Senfoni orkestrasında ikinci kemanlarda çalıp, konserlere katılır. ³

Türkçe öğretmeni Necmi Seren'in Macarca'dan çevirdiği "Pal Sokağı Çocukları", özellikle bu romanın kahramanlarından Nemeçek, yazarı çok etkiler.

¹ Bekir Ayvazoğlu, **Defterimde Kırk Suret**, 2.Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996, s.154

² Kevser Akın, (2009), **Sevinç Çokum'un Romanlarında Eğitim Değerleri ve Türkçe**, Yüksek Lisans (Basılmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

³ Sevinç Çokum'un Biyografisi, <https://1000kitap.com/yazar/Sevinc-Cokum>, (25.10.2017)

Ancak onu bütün benliğiyle kuşatan kitaplar, tam da 27 Mayıs'ın acılı günlerinde okuduğu Charles Dickens'ın "İki Şehrin Hikâyesi"yle Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza"sı olur. ⁴

Liseyi Çırağan caddesindeki Beşiktaş Lisesi'nde okur. Edebiyat ile ilgili ilk başarısını henüz lise öğrencisiyken Kudret gazetesinin açtığı "CHP Niçin İktidara Gelmemelidir?" konulu makale yarışmasında gösterir. Yarışmada ikinci olur ve beş yüz liralık para ödülünü alır. Bu başarı Sevinç Hanım'ı yazarlığa yöneltir. ⁵

İstanbul Üniversitesi Türkoloji Bölümüne girdikten sonra kendini birden politikanın içinde bulacaktır. Derslerini ihmal etmek pahasına Adalet Partisi Beşiktaş Gençlik ve Teşkilatını kurar, başkanlığını üstlenir, daha sonra il teşkilatına geçer ve orada Rifat Çokum'la tanışır. Rifat Bey de o sırada İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde okumaktadır ve Adalet Partisi Şişli Gençlik Teşkilatı başkanıdır. Birlikte geçirdikleri bir deniz kazası onları birbirlerine sımsıkı bağlar. Evlendiklerinde ikisi de henüz okullarını bitirmemişlerdir (7 Ekim 1967). ⁶

Fakültede arkadaşı olan Nursel Duruel'le sürekli edebiyat konuşmaları, onun da edebiyata ilgisi olması yazarı hikâyelerini ona gösterme konusunda cesaretlendirir ki bir süredir yazdıklarının okunmaya değer olup olmadığını merak etmektedir. Hikâyelerini topladığı bir dosyayı ona verir. Nursel Duruel de dosyayı dayısı Tarık Buğra'ya gösterir. İki üç ay sonra Tarık Buğra ona bir mektup gönderir. "Şimdiden vitrine çıkabilir, dili güzel, ama daha iyi olabilir, ileride bunu yapacağımı umuyorum." gibi şeyler yazmıştır. İçinden birkaç hikâyeyi de seçip Hisar dergisine göndermiştir. ⁷

Aynı dönemlerde Behçet Necatigil de alt sokak komşusudur. Şiir denemeleri de yapan Çokum'a yine Nursel Duruel "Şiirlerini neden Necatigil'e göstermiyorsun?" der. Olayın geri kalan kısmını Çokum şöyle anlatmaktadır: "Ben 'Olur mu hiç?' demeye kalmadan 'Çok iyi bir insan, çok mütevazı,' deyince şiirleri gönderdim. Bana bir mektup gönderdi. 'Bu şiirleri neden bana gönderdiniz?' İçinden

⁴ Bekir Ayvazoğlu, **Defterimde Kırk Suret**, 2.Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996, s.179

⁵ a.g.e., s. 179

⁶ a.g.e, s. 155

⁷ Erhan Genç, "Sevinç Çokum Anlatıyor: Bir Masa Yetiyor Bana, Fakat Müzik Lazım", **Türk Edebiyatı Dergisi**, Yıl:42, Sayı: 494, Aralık 2014, s.57

bir iki tanesini beğenmiş, ama diğerlerini zayıf bulmuş. ‘Belki siz bir cevhersiniz ama bu cevheri ben de fark etmemiş olabilirim, ileride o cevher ortaya çıkarsa bundan da pişmanlık duymam.’” der. Bu cevap Çokum’u üzer. Behçet Necatigil’e bir mektubu yazar ama o mektuba cevap gelmez. Daha sonraları ilk kitabı basılıp ona gönderdiğinde mektup gelir: “İyi ki sizi şiiirden vazgeçirdim, çünkü siz bir hikâyecisiniz.”⁸

Edebiyat Fakültesinden mezun olduktan sonra üç yıl Acıbadem’deki Özel Anadolu Lisesinde Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapar. Etfal Hastanesine bağlı bir okulda hemşire adaylarına Türkçe dersleri verir. 1975-76 yıllarında Kültür Bakanlığı bünyesinde düzenlenen komisyonlardan Halk ve Çocuk Yayınları Kurulunda görev alır.

İlk hikâyelerini 1972’de Eğik Ağaçlar adlı kitabında toplar. Kitabın ardından Hisar dergisinin yanı sıra Ahmet Kabaklı’nın yönettiği Türk Edebiyatı dergisinde de yazmaya başlar. 1977-79 yıllarında Türk Edebiyatı Dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yapan yazar, 1981-85 yılları arasında eşi Rıfat İzzet Çokum’la kurdukları Cönk Yayınlarını yönetir. Öykünün yanısıra roman yazmaya da geçen Çokum, ileriki yıllarda deneme, inceleme, anlatı, gezi türünde eserlerinin yanında senaryo ve radyo oyunları da yazar, radyo programları hazırlayıp sunar.

Sevinç Çokum’un duygu ve düşünce dünyasını, geçmişine ait izleri bulmak için eserlerine bakmak yeterlidir. Bir yazar olarak eserlerinde yaşadığı, gördüğü olaylara ve kişilere yer vermiştir. Ayvazoğlu’nun da belirttiği gibi:

“Sevinç Çokum hikâyelerindeydi; bütün çocukluğu, koşup oynadığı sokaklar, komşu teyzeler ve ablalar, sıcak insan ilişkileri, eski evlerin pencerelerinden taşan sardunyalara, küpe çiçekleri, fesleğenler, duvarlara tırmanan hanımelleri... Yani İstanbul, kaybettiğimiz İstanbul”⁹

⁸ Erhan Genç, “Sevinç Çokum Anlatıyor: Bir Masa Yetiyor Bana, Fakat Müzik Lazım”, **Türk Edebiyatı Dergisi**, Yıl:42, Sayı: 494, Aralık 2014, s.58

⁹ Bekir Ayvazoğlu, **Defterimde Kırk Suret**, 2.Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996, s.153

1.2. Sevinç Çokum'un Sanatı

Sevinç Çokum'u edebiyata yönlendiren etkenlerin tohumları henüz çocukken aile ortamında atılmaya başlamıştır, müzikle ve edebiyatla iç içe olan bir aileye sahip olması bir bakıma onun hayatının temel yönünü de çizmiştir.

Sevinç Çokum daha ilkokul yıllarında yazdığı şiirler ve kompozisyonlarla öğretmenlerinin dikkatini çekmiştir. Şüphesiz bu ilgilerinin kaynağında evde okunan kitapların büyük payı vardır. Refik Halit, Reşat Nuri, Mahmut Yesari, Muazzez Tahsin Berkant, Kemalettin Tuğcu gibi yazarların romanları, evin büyük kızı Sadiye tarafından yüksek sesle okunmakta ve ailenin bütün fertleri tarafından zevkle dinlenmektedir. Daha sonra Cronin'ler, Steinbeck'ler...¹⁰

Orta öğrenimi sırasında Türkçe öğretmeni Necmi Seren'in ve edebiyat öğretmeni Suzan Karamanlıoğlu'nun yönlendirmeleriyle edebiyata ilgisi artmıştır. Sevinç Çokum o yıllarda günlük tutup şiirler yazmıştır. Lisede öğrenciyken Kudret gazetesindeki bir makale yarışmasına girerek ikinci olmuştur. Üniversitede öyküye yönelmiştir.

Ahmet Kabaklı, yazarın hikâye mi yoksa roman yazarı mı olduğu konusunda şu yorumu yapar:

Hem hikâyeci hem romancı olarak doğmuş, demek daha yerinde olacak. Ama, romanları ile hikâyeleri (aynı değer ve ustalıkla, fakat) 'ayrı ellerden çıkmış' denilebilecek kadar değişiklik taşımaktadır. Çokum da bu yatkınlığını biliyor olmalı ki, 1976'da 'Zor' adlı eseriyle romana geçtikten sonra da hikâyeyi bırakmamıştır."¹¹

Niçin roman yazmaya başladığı sorusuna bir röportajında şöyle yanıt veriyor Çokum:

"Bu sualinize samimiyetle, 'ben de roman yazmak istedim' diye cevap verebilirim. Belki de bu, romanın daha çok okuyucu bulan, gösterişli bir tür olmasındandı. Aslında, tek bir sözün, binlerce sözü bir anda alt edebileceğini de biliyorum. Bu iki ayrı türün birbirinden üstünlüğü söz konusu değildir. Ben her

¹⁰ Bekir Ayvazoğlu, **Defterimde Kırk Suret**, 2. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996, s.154

¹¹ Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, 10. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 557

ikisini de bir arada yürütmek istiyorum. Yani hikâye, romancılığımın kalfalığı değildir.”¹²

Türk Edebiyatı Ansiklopedisi’nde Atilla Özkırımlı, nasıl yazdığına dair yazarın şu yorumuna yer vermiştir:

Pürüzler, umutsuzluklar, çıkmazlar ve bunalımlar... Bunlarla çıktım yola. Daha sonra Türk toplumunun bugüne gelişindeki eksilmeleri, gelişmeleri çözmeye uğraşım başladı. Yeteneklerimizin ve inançlarımızın kopukluklara uğraması, fikirsizliğin, çeşitli bölümlerin yapımızda gedikler açması, bende şu soruları uyandırdı: Neden böyle? Nasıl düzeler?.. Böylece yazmayı kesinleştirdim. Günlük işler arasında, yolda, uyumaya yakın bir zamanda hep yazacaklarımı düşünürüm. Öğrendiklerimi, yaşadıklarımı, deney sonuçlarını, çevremden topladığım görüntüleri canlı ve gerçek bir mekâna yerleştirmeğe çalışırım. Kısa hikâyede uzun diyaloglara kaçmayıp daha çok anlatıma ağırlık veririm. Zaman olarak, dünle bugün arasındaki gidip gelmeleri seçtim. Çoğu zaman çağrışımlara başvurdum. İnsanları kendi hayatlarının akışı içinde, olması gerekenle değil, olanla değerlendiriyorum. Onları yumuşak bir biçimde yargıladım şimdiye kadar. Çünkü yazarlık hem bilgiyi ve yeteneği hem de sevgiyi ve sağduyuyu danışmayı gerektirir.¹³

Çokum’un eserlerinde görülen başlıca özellik, konuların daha ziyade İstanbul’un yıkılmaya yüz tutan eski ahşap evlerinin yer aldığı sokaklardan seçilmiş olmasıdır. Bu sokaklarında yaşamaya çalışan fakir insanların dünyasından okuru etkileyen şiirli bir ifade ile bahseder. Bilhassa kadınlar üzerinde durur. Yalnızlık ve dayanışma konularını işler. Kahramanlarının ruhî durumlarını derinlemesine incelemeye çalışır. Dış dünyaya yönelen gerçekçi tasvirleri yanında, zaman zaman parlayıp sönen gerçeküstü motifler taşıyan tasvirlerinde de başarılıdır.¹⁴

Ömer Lekesiz onun eserlerinde yer alan karakterlerini benzer bir şekilde şöyle dile getirmektedir:

¹² “Sevinç Çokum Hayatını Anlatıyor”, **Türk Edebiyatı Dergisi**, Yıl:10, Sayı:106, Ağustos 1982, s.36,37

¹³ Atilla Özkırımlı, **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi 2**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1982.

¹⁴ **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler**,2. Cilt, Dergah Yayınları, İstanbul, 1977, s.164

“Sevinç Çokum’un kahramanları, çok belirgin ve tipik özellikleri olmayan, şurda burda her zaman karşılaşılabileceğimiz kişilerdendir. Birleşseler, ayrılırsalar; bir kahvede çay içseler, birlikte yolculuk yapsalar, bir hastalığın gerilimini de yaşasalar, herkes kendi yalnızlığıyla, kendi umutlarıyla, şunca yıl geçmiş hayatının acı ve tatlı yönleriyle, dünyaya açılan pençelerinden bakarlar. Bu bakış, egemen düşünceye uyum sağlamış ve onun baskısına boyun eğmiş bir bakıştır. Yine de bu kahramanların bütünüyle yok olduğu da söylenemez. Hüznün ivmesini arttıran sonbahar, o karmaşık hayatın uğultusunu azaltan, gürültülerini uzaklaştıran ve insanlara kendisini dinleme, kendisiyle birlikte olma imkânını vermemesiyle kitaptaki birçok öykünün çıkış noktası olmuştur.”¹⁵

Sevinç Çokum, ilk romanlarında “millî kültür ve millî bilinç” etrafında çeşitli meseleleri konu alır. Bunları sıradan hayatın akışı içerisinde anlatır, kahramanları değil, kahramana dönüşen insanları anlatır. Son romanlarına doğru anlattığı konular değişmeye başlar, daha birey odaklı bir anlatım sergiler, ferdin etrafında şekillenen sosyal ve kültürel dünyayı ve bu dünya karşısında ferdin kimlik arayışı ve var olma mücadelesini anlatmaya çalışır:

“Zor’da istediğim noktaya ulaşamamak beni yeni ve daha iyi bir roman yazmağa itti... Bizim Diyar, böylece iki yıllık bir çalışmadan sonra ortaya çıktı. Çok da ilgi uyandırdı. Kimileri bu romanın benim en iyi romanım olarak anılacağını söylediler...Fakat bana göre Rumeli göçünü, yakın tarihin bir dilimini anlatan ve yaşanmış hikâyelerden yola çıkarak yazdığım bu romanda da şahıs kadrosu çok geniş tutulmuş... Bugün, bir romanın onca kalabalığı yüklenmemesinin daha iyi olacağını düşünmekteyim.”¹⁶

Eserlerindeki kahramanları nasıl oluşturduğuna dair düşüncelerini şöyle belirtir:

“Nesneler hakkında bilgi sahibi olduktan sonra ancak bu nesnelere hakkında konuşabiliriz. İşte o bilgi sahibi olmayı da bize dünya veriyor. Öyleyse romancı da kişilerini, kahramanlarını örneklerine bakarak alıyor. Elbette kafasında kurgularken

¹⁵ Ömer Lekeşiz, **Yeni Türk Edebiyatında Öykü 4.Cilt Öykücüler ve Öykü Anlayışları, Öyküler ve Çözümleri**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001, s.274

¹⁶ a.g.e., s. 272

kendinden bir şeyler katıyor. Mesela iki farklı insana ait özellikleri tek insanda topluyor, bu da var tabii. O bir kurgudur ve bir takım kazanılmış tecrübelerini bilgilerini onunla yoğuruyor. Kendine mahsus bir kahraman ortaya çıkarıyor. Ama özüne baktığımız zaman onun ışığı bir yerden gelmiştir. Bir şekil, bir nesne, suret olarak kafasında yer etmiştir.”¹⁷

Sevinç Çokum başlarda bir yer hakkında yazabilmek için oraya gidip görmenin gerekmediği düşüncesini taşıırken yazarın zamanla bu düşüncesinde değişiklik olmuştur:

“Çırpıntılar bize çok uzak olan topraklarda geçen bir hikâyeyi anlatır. Mekân Avustralya’dır. Ben oraya hiç gitmedim romanı da bir okuyucumun yaşadıkları üzerine kurguladım. Ama benim de katkılarım oldu. Bu romandan sonra artık mekânı görmeden yazmamayı prensip haline getirdim.”¹⁸

“Çırpıntılar” romanında mekâna dair büyük bir boşluk olduğu görülür. İnsan ve mekânın birbirini beslemesi gerektiği düşüncesi, Avustralya’ya dair hiç ayrıntılı bilgi vermemesiyle eserde kendini hissettirir:

“Coğrafya bir roman için çok önemlidir. Coğrafya yazdırır insana. Çırpıntılar romanında da oradaki adam beni aradı. Çalışmak için yurtdışına gitmiş. Oradaki hayatını anlattı ancak önce pek ciddiye almadım. Sonra ziyaretimize geldi, videolar çekmiş, fotoğraflar çekmiş onları verdi. Eşiyle ayrılmışlar, o sırada eşi hamileymiş. Sonra bir araya gelmişler yeniden. Bu sefer beni cezbedi, o kasetleri, bilgileri bana verdi. Sonra bu romanı yazdım. Eğer bunlar olmasaydı Avustralya’yı görmedim, yazamazdım. Fakat bugün yazsaydım ille de Avustralya’yı görmek isterdim. Orayla bir yaşanmışlığı olsun isterdim daha farklı bir şey çıkardı ortaya.”¹⁹

Çokum bir başka röportajında kendi yazarlık yolculuğunu “benim çizim” adı altında şöyle ifade eder:

¹⁷ Yasin Kırılmış, (2011), **Sevinç Çokum’un Eserlerinde Folklor Unsurları**, Yüksek Lisans (basılmamış yüksek lisans tezi), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.336

¹⁸ Kevser Akın, (2009), **Sevinç Çokum’un Romanlarında Eğitim Değerleri ve Türkçe**, Yüksek Lisans (basılmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, s.421

¹⁹ Necla Dağ, (2012), **Sevinç Çokum’un Romanlarında Sosyal Yapı**, Yüksek Lisans (basılmamış yüksek lisans tezi), Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman, s.282

“Benim çizgim: Hümanist bir şekilde öykülerle başladım, merkeze insanı aldım, insandan sonra kendimize bir dönüş oldu, kendi toplumumuza, kendi sokaklarımıza, kendi mahallelerimize, kendi inanç ve anlayışlarımıza dönerek yazdığım örnekler oldu. Tabi bunların içerisinde tarihi romanlara bakarsak orada da değerlerimizi kucaklayış düşüncesi hakimdir. Ama “Deli Zamanlar”da fakültede okuyan bir genç kız var. Kendi ağzımdan anlatıyorum. Zaten benim hayatıma çok benzer kahramanların hayatı, belki benim de diyebilirim. Ama o insanın yıkılışı, hayallerinin yıkılması daha o zaman, o romanla başlar... Ondan sonra Gece Rüzgârları” yla devam eder. Çünkü o bir hesaplaşma romanıydı. Sonra “Tren Burdan Geçmiyor”da adeta kendi bildirimini ortaya koyar gibiyimdir. Ve bir reaksiyondur o. Hatta ona Selim İleri bir “çılgılık” dedi. Orada, hiçbir zaman çekinmeden, kendime göre neyi doğru görüyorsam haykırma olayı vardı. Çünkü bu romanın ancak cesaretle yazılabileceğini anlamış oldum. Zaman bana bunları kazandırdı. Belki karşılaştığım olaylar ve hayal kırıklıkları da bu noktaya getirdi beni. Demek oluyor ki karşımdaki güç ne olursa olsun, bunun yanlış bir tarafını görebiliyorum veya görmem gerektiğini düşünüyorum. O sebeple bağımsız bir insan oldum, bu bağımsızlığa çok inandım. Bağımsız olmaya çalışıyorum bunun için savaşıyorum.²⁰

Çokum’un genel olarak yazma seyrine baktığımızda bir insan olarak hayatı boyunca yaşadığı tüm mücadelelerini, çelişkilerini, düşünce değişimlerini, kırılmalarını eserlerine yansıtmıştır. Çokum, yaşadıklarıyla eserlerini biçimlendiren yazarlardan olmuştur. “İnsan”ı tanımanın verdiği güven eserlerinde rahatlıkla görülmektedir.

1.3. Sevinç Çokum’un Eserleri

1.3.1. Hikâyeleri

Sevinç Çokum hikâyelerinde sıradan insanı, onun hayat içerisindeki duruşunu, mücadelelerini anlatır. Günlük yaşamda karşılaşılabilecek her türlü insana Çokum’un hikâyelerinde rastlamak mümkündür. Yazar, hayatın acı ve tatlı yanlarını, bilhassa kadın hikâyelerini, onların yalnızlıklarını etkileyici bir dille anlatır. Yaşadığı

²⁰ Yasin Kırılmış, (2011), **Sevinç Çokum’un Eserlerinde Folklor Unsurları**, Yüksek Lisans (basılmamış yüksek lisans tezi), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.328

çevreyi, toplumu çok iyi gözlemleyen, kendi insanını en ince ayrıntısına kadar tanıyan bir Sevinç Çokum görürüz.

1.3.1.1. Bir Eski Sokak Sesi

1972 yılında basılan Eğik Ağaçlar ve 1974 yılında basılan Bölüşmek adlı hikâyeleri “Bir Eski Sokak Sesi”²¹ adı altında birleştirilerek 2014 yılında Kapı Yayınları tarafından yeniden yayınlanmıştır.

Bir Eski Sokak Sesi adlı hikâye kitabında yer alan hikâyeler: Eğik Ağaçlar, Bir Eski Sokak Sesi, Anış, Bitpazarı, Çarmıh, Mavi Karanlık, Ayrım, Dostluk, Yalnızlık, Bir Düğün Sofrası, Güvercin, Kocaman Bir Akça Ev, Dönme Dolap, Güz Esintisi, Yokuş Aşağı, Bir Geminin Getirdikleri, Göz, Bölüşmek, Gökyüzünde Bir Çocuk, Korku, Bir Kuşun Ölümü, Kalabalıkta, Yüreklere Uğramak, Yeniden Bahar Olsa.

1.3.1.2. Evlerinin Önü

1976 yılında basılan Makine ve 1984 yılında basılan Derin Yara adlı hikâyeler “Evlerinin Önü”²² adı altında birleştirilerek Ötüken Yayınları tarafından 1993 yılında tekrar basılmıştır.

Evlerinin Önü adlı eserde şu hikâyeler bulunmaktadır: Edirne Edirne, Hüzün Gemileri, Paşa Mahallesi, Kardeşim Sen Misin, Kadınca, Makine, Borçlu, Alacaklı, Galata Bahçeleri, Ayrılıklar, Sıcak Bir Oda, Büyük Savaşın Sonra, Derin Yara, Evlerinin Önü, Seni tanıyorum, Biri Ay Biri Yıldız, Renkli Resimler, Yol Göründü, Nideyim, Kimliği Bilinmeyen Kişiler, Sarsıntı.

1.3.1.3. Onlardan Kalan

1987 yılında Cönk Yayınları tarafından basılan “Onlardan Kalan”²³ adlı eser 1993 yılında Ötüken Yayınları ve 2014 yılında Kapı Yayınları tarafından tekrar basılmıştır.

Onlardan Kalan adlı kitabı şu eserleri kapsamaktadır: Onlardan Kalan, Evlerin Işıkları, Çocuk Gülüşleri, Çok Eskiden, Beyaz Sessiz Bir Zambak, Küller,

²¹ Sevinç Çokum, **Bir Eski Sokak Sesi**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2014

²² Sevinç Çokum, **Evlerinin Önü**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002

²³ Sevinç Çokum, **Onlardan Kalan**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2014

Gözden Uzak, O Çocuk, Güzel Ev, Dost Eli, Hasretlik, Kırık Bir Dal, Denizin Dalgaları Saçların, Ezan Çiçeği, Haliç Akşamları, Yabancı Sokaklar.

1.3.1.4. Rozalya Ana

“Rozalya Ana”²⁴ adlı kitap 1993 yılında Ötüken Yayınları, 2013 yılında da Kapı Yayınları tarafından basılmıştır.

Rozalya Ana adlı eserinde, Rozalya Ana, Bir Ağacın Dilinden, Güneşin Son Saatleri, Tavus Kuşunun Dönüşü, Kaybolmuş Akşam Alacakları, Göç Sonrası, Asmalı Köyün Öğretmeni, Sevgiyi Öğreten Kuşlar, Kuş Günlüğü, Kütahyalı Kız adlı hikâyeler bulunur.

1.3.1.5. Beyaz Bir Kıyı

“Beyaz Bir Kıyı”²⁵ adlı eser 1998 yılında Ötüken Yayınları tarafından basılmıştır. Sevinç Çokum’un dört yılda kaleme aldığı bu eser aslında bir romanın bölümleri niteliğindedir. Dünyevi aşktan ziyade Hak dostluğunu anlatan bu hikâyeler, yazarın diğer hikâye kitaplarından içerik anlamında farklıdır.

Beyaz Bir Kıyı adlı kitapta bulunan hikâyeler şunlardır: Güle Adanmış Satırlar, Kalbinde Ziryab’ın Şarkıları, Yoksulluğun Güleryüzü, Duygu Çağırımı O Çağ, Attarin Sokağı, Râyihası Uçmuş O Gülün, Bedevî Duygularla, Endülü Kavşağında, Âhım, Uzun Kalan Güneş, Aziz’in Seccadesi, Çarşı ve Satıcı, Naime’yle Son Buluşma.

1.3.1.6. Gece Kuşu Uzun Öter

“Gece Kuşu Uzun Öter”²⁶ adlı hikâye kitabı 2001 yılında Ötüken Yayınları tarafından basılmıştır.

Gece Kuşu Uzun Öter kitabında yer alan hikâyeler şöyledir: Gece Kuşu Uzun Öter, Çizgi Adam, Bir Şeyleri Yakmak, Lambanız Yanıyor mu, Yılanın Düşünen Yüzü, Konak Âdeti, Kınalı Gelin, Tarifsiz Bir Sesin Hikâyesi, Mavi Gözlü Çingene Kızı, Siyah Beyaz Bir Resim, Tunalar Aktı Gözlerinizden, Tütsüler Nağmeler, Üvez Kadın, Yüzüm.

²⁴ Sevinç Çokum, **Rozalya Ana**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013

²⁵ Sevinç Çokum, **Beyaz Bir Kıyı**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009

²⁶ Sevinç Çokum, **Gece Kuşu Uzun Öter**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010

1.3.1.7. Al Çiçeğin Moru

“Al Çiçeğin Moru”²⁷ yazarın son hikâye kitabıdır. 2010 yılında Kapı Yayınları tarafından basılmıştır.

Al Çiçeğin Moru şu hikâyeleri kapsamaktadır: Buluşma, Narçiçeği Nasıl Kocar, Akşama Balık Var, Sazlık Ürperiyordu, Al Çiçeğin Moru, Ufak Tefek Bir Adam, Firak, Dünyanın Gurbet Hali, Kamaşma, Yağmur Öncesi Soluksuzluğu, Sıcak Yürek, İnce Teller, Sütanne, Yaşamak Bir Şiirde Belki.

1.3.2. Romanları

Sevinç Çokum’un romanlarına genel olarak baktığımızda, onları kendi içerisinde üçe ayırmak mümkündür.

Birincisi Dönem Romanları: Bu gruba Zor, Bizim Diyar, Hilal Görününce, Ağustos Başağı, Karanlığa Direnen Yıldız, Deli Zamanlar, Gece Rüzgârları, Gözyaşı Çeşmesi adlı romanlarını dâhil edilebilir. Yine bu dönem romanları kendi içerisinde tarihi romanlar ve yakın dönem Türkiye tarihi romanları olarak ikiye ayrılabilir. Bizim Diyar Balkan Savaşları sonrası ve Kurtuluş Savaşı dönemi, Hilal Görününce 1853-1865 Kırım Harbi yılları, Ağustos Başağı Milli Mücadele dönemi, Gözyaşı Çeşmesi 1760-1769 yılları arasında Kırım tarihi olarak tarihi romanlar çerçevesine alınabilir. Yakın dönem Türkiye tarihine tanıklık eden romanları ise Zor, 12 Mart dönemi; Karanlığa Direnen Yıldız ve Deli Zamanlar, 27 Mayıs 1960 dönemi; Gece Rüzgarları, Özal dönemi olarak sınıflandırılabilir.

İkincisi Göç Romanları: Bizim Diyar, Çırpıntılar ve Gülyüzlüm adlı eserleri göç romanları olarak nitelendirebilir. Bizim Diyar’da Osmanlı’nın kaybettiği Balkanlardan yapılan zorunlu göçün hikâyesi anlatılmaktadır. Çırpıntılar’da Avustralya’ya göç eden çekirdek bir ailenin mücadelesi anlatılır. Gülyüzlüm’de ise tamamen maddi nedenlerle yapılması zorunlu hâle gelen bir iç göç ya da köyden kente göç söz konusudur.

Üçüncüsü yeniliklerin denendiği romanlar: Bu gruba Tren Burdan Geçmiyor, Arada Kalmış Tebessüm, Lacivert Taşı, Çok Yapraklı İlişkiler, Kırmalı Etekler adlı

²⁷ Sevinç Çokum, **Al Çiçeğin Moru**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010

eserleri dâhil edebilir. Bu eserlerde sosyal yaşamın mücadeleleri, yoğun insan ilişkileri anlatılmaktadır. Ancak bir diğer taraftan alışlagelmişin dışında bazı özellikler taşıdıkları da fark edilmektedir. Tren Burdan Geçmiyor, yazarın kendi ortaya çıkardığı “abukizm” felsefesinin ilk örneklerini görmeye başladığımız eseridir. Arada Kalmış Tebessüm, “abukizm” felsefesinin en kapsamlı şekilde yer aldığı eserdir. Lacivert Taşı adlı eserde büyümlü gerçeklik akımının özellikleri, masalsı bir anlatım yer almaktadır. Çok Yapraklı İlişkiler adlı eser, gerçekler ve gerçeküstü olaylarla birlikte belirsiz bir zamanda geçmektedir. Kırmalı Etekler adlı eserde, kadın bir yazarın yaşadığı güçlüklerle beraber bilinçaltı bir karakterin ve fantastik bir boyutun var olduğu görülmektedir.

1.3.2.1. Zor

1977 yılında basımı Töre-Devlet Yayınları tarafından gerçekleştirilen Zor, Çokum’un ilk romanıdır.

Hayatın bir yerinde bir şekilde anlaşılmayan, aradıklarını bulamayan insanların sonrasında her şeyi kabul etmelerinin ve hayatlarına devam etmeye çalışmalarının hikâyesi anlatılmaktadır.

On beş on altı yaşlarında bir delikanlı olan Kerim, bir zanaat öğrenmesi için köyünden İstanbul’ a gönderilir. Bir demirci atölyesinde işçi olarak çalışmaya başlar. Bu esnada, halası Hatice Hanım, oğlu Fevzi ve gelininin yanında kalmaktadır. Kerim’in yanlarında kalışı her ne kadar Hatice Hanım için sorun olmasa da bu durum oğlu ve gelinini rahatsız etmektedir. Durumun farkında olan Kerim bir süre sonra ölen dayısının eşi Nigâr Hanım’ın yanına gider. Nigâr Hanım da okuyan kızı Enise ve taksicilik yapan oğlu Nadir ile birlikte yaşamaktadır. Sonraları çocuğu olmadığı için kayınvalidesinin baskısına maruz kalan ablası Sırma, eve yeni bir kadın getirilmesi ile köyden kaçarak İstanbul’a gelir.

Kerim atölyede kendisi gibi işçi olan Kazım’dan kötü yönde etkilenmeye başlar, içki ortamına girer. Kazım onu zengin amcasını silah zoruyla soymaya ikna etmeye çalışır. Ancak hatalarını kısa sürede anlayıp doğru yolda ilerlemeye çalışır. Bir süre sonra ablası Sırma’yı da yanına alarak bir gecekondunu kiralayarak yeni bir hayata başlarlar.

Romanda sadece Kerim'in hikâyesi anlatılmaz, çevresindeki insanların hikâyeleri de olay örgüsüne dâhil edilir. 12 Mart döneminin yol açtığı karmaşa etrafında şekillenen romanda sıklıkla işçi haklarından bahsedilir.

1.3.2.2. Bizim Diyar

Bizim Diyar adlı romanın basımı 1978 yılında Türk Edebiyatı Vakfı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Balkan Savaşlarının, sonrasında Kurtuluş Savaşının yaşandığı dönemlerde Balkanlarda yaşayan Türklerin orada yaşadıkları zorluklar ve vatanlarını terk etmek zorunda kalışları ve İstanbul'a uzanan göçlerinin hikâyesi anlatılmaktadır.

Ali Bey, eşi Gülsüm Hanım, oğlu Rıfat, kızları Kerime, Asiye ve Pembe'yle yaşamaktadır. Bu aile, Rumeli'nin çok tanınmış varlıklı ailelerinden biridir. Herkes tarafından sevilip sayılırlar. Sırp, Arnavut, Rum, Bulgar komşularıyla çok iyi geçinirler, ta ki savaş patlak verinceye kadar.

Oğlu Rıfat zabıt memuru olur ve İttihatçılara katılır, babası başlarda onaylamaz, çünkü ona göre oğlunun yaptığı vatan hainliğidir. Rıfat'ı Trablusgarp'tan Çanakkale Savaşına kadar uzun bir vatanî görev süreci beklemektedir. Ali Bey kızları Asiye ve Pembe'yi evlendirir. Asiye'nin eşi Ethem'le Rıfat yakın arkadaşır ancak Ethem Rıfat kadar gözü pek değildir. Bu da fikir olarak anlaşamamalarına sebep olmaktadır. Kerime, Enver Paşa'ya olan aşkıdan dolayı evlenmez. Kendini yetiştirmiş, bilgili bir kızıdır.

Aile, Balkan Savaşı kaybedilince evlerinden zorla çıkarılır. Ali Bey bu sırada Mihail adında, Rıfat'ın da düşmanı olan, bir Bulgar genci tarafından öldürülür. İstanbul'a göç etmek zorunda kalırlar. Rıfat'ın eşi Zeynep yolda kaçırlır. Gülsüm Hanım kızları Asiye, Kerime ve torunlarıyla çileli yolculuklarının sonunda İstanbul'a yerleşip orada bir tekkede yaşamaya başlarlar. Gülsüm Hanım bir süre sonra ölür. Kerime evlere temizliğe giderek geçimlerini sağlamaya çalışır. Rıfat ölmüştür ancak Ethem gazi olmuştur. Ailesini bulma ümidini taşımaktadır.

1.3.2.3. Hilal Görününce

Bu eser 1984 yılında Cönk Yayınları tarafından basılmıştır. Daha sonra 2015 yılında Kapı yayınları tarafından tekrar basılmıştır.

Bu roman 1853-1856 Osmanlı – Rus Savaşı esnasında ve sonrasında Kırım Türklerinin durumunu anlatır. Kırım'ın hikâyesini Felekzede Ârif Çelebi adında bir gezgin dile getirir.

Nizam Dede ve diğer Kırımlıların bir yandan sıradan yaşamlarına devam ederken diğer yandan vatanlarına her ne şart altında olursa olsun sahip çıkmaları anlatılmaktadır. Nizam Dede karısı, oğlu, gelini ve torunlarıyla birlikte yaşayan geleneklerine, vatanına son derece bağlı bir insandır. Yakınlarında, ölen kardeşinin oğlu Arslan ve ailesi yaşamaktadır. Arslan, eşini kaybetmiş, oğlu ve anasına bakan, vatanının ve Kırımlıların hakkını sonuna kadar müdafaa eden halkın zor anında ihtiyaç duyduğu, özlenen bir kahraman figürüdür. Rusya – Osmanlı Savaşı tüm ağırlığıyla kendini hissettirirken Rusya'nın boyunduruğu altında olmalarına rağmen Kırımlılar, Osmanlıyı desteklemekten geri kalmazlar.

Nizam Dede'nin oğlu Girit civar köylerden birine yardım götürdüğü sırada Ruslar tarafından öldürülür. Sonrasında onun intikamını Arslan Bey alır. Uzun zamandır yalnız kalan Arslan, kader birliklerinin de vesilesiyle Girit'in eşi Şirin'le evlenir.

Bu esnada İgor Gregoroviç adında çok varlıklı bir Rus zaman zaman başlarına büyük dertler açmaktadır. Gregoroviç'in yaptığı zulümleri engelleyebilen tek kişi Arslan Bey olduğu için bir gün Gregoroviç'i kendilerini rahat bırakmaları konusunda tehdit eder. Tam da bu sıralarda Kırımlılar savaştan Rusya'nın mağlup çıktığı haberini alırlar ve bu haber onları çok mutlu eder. Her şey unutulmuş gibi görüldüğü bir zamanda Gregoroviç, Arslan Bey'i Osmanlıya yardım ettiği gerekçesiyle tutuklatır. Ancak ailesi onun bir gün geri geleceği umudunu hiç kaybetmez.

1.3.2.4. Ağustos Başağı

Ağustos Başağı adlı eserin basımı 1989 yılında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Kapı Yayınları tarafından yeniden basılmıştır.

Eserde Millî Mücadele döneminde Söğüt halkı üzerinden bütün bir milletin düşmana direnişi, savaşı her yönüyle nasıl göğüsledikleri anlatılır. Bu romanda olayların anlatıcısı Hilal Görününce romanının anlatıcısı Felekzede Ârif Çelebi'nin torunu Ârif Çelebioğlu'dur. Yusuf, İzzet, Veli bu savaşta gazi olan ve hayatlarını Söğüt'te geçiren üç kişi olarak kendi hikâyelerini anlatıcıya aktarmaktadır. Savaş zamanında varını yoğunu ve evlatlarını bu vatan uğruna feda eden fedakâr bir halkın yürek burkan hikâyesi dile getirilir.

Elbette böyle fedakâr bir halkın içerisinde kendi refahını düşünen ve vatan adına üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirmeyen insanlar da vardır. Bunun yanı sıra kendileri ile yıllardır dostluk içerisinde yaşayan yerli Rumların savaş anında nasıl da kendileri aleyhine tavır aldıkları ve yandaşlarına yardım için seferber olduklarını da görürüz. İçlerinden çok azı Türkleri dost olarak kabul edip onlara sırtını dönmez.

Roman savaşın kazanılması ve yaraların sarılmaya başlama süreciyle son bulur.

1.3.2.5. Çırpıntılar

Çırpıntılar romanı 1991 yılında Ötüken Yayınları tarafından basılmıştır. 2015 yılında yeniden Kapı Yayınları tarafından basılmıştır. Eser, bir göç romanıdır.

Bu romanda Avustralya'ya göçmen olarak giden ancak oraya tam olarak ait olamayan göçmen olmanın burukluğunu her zaman yaşayan bir ailenin hikâyesi anlatılmaktadır.

Tekin ve Esra oğulları Erkan'ın ölümünden sonra diğer oğulları Korhan'la birlikte yeni bir hayat kurma umuduyla Avustralya'ya taşınmıştır. Ancak orada yabancı olmanın, İstanbul'a duydukları hasretin sonucunda yeniden İstanbul'a dönme düşüncesine kapılırlar. Korhan beş yaşındayken Avustralya'ya gelmesine rağmen orada bir Türk olmanın sıkıntısını her daim yaşar. Okuluna uyum sağlayamaz, arkadaşlarına kendini kabul ettirmeye çalışır ama başaramaz. Aile, sonunda İstanbul'a döner. Bu kez de burada Avustralya'dan gelmiş bir aile olmanın sıkıntısını yaşarlar. Tekin uzun süre iş bulamaz, nihayetinde bulduğu işten de memnun olmaz. Esra her ne kadar Avustralya'daki hayatını özlese de Korhan'a

nazaran daha kolay uyum sağlar. Korhan arkadaşlarını ve şehri sever, ancak okulda bazı hocalarına kendini bir türlü kabul ettiremez. Derslerinde başarısız olur ve sınıfta kalır. Bu sırada anne ve babasıyla arası açılır. Ailesi, ona bir dershanede iş bulur. Babasıyla yaşadığı kuvvetli bir tartışma sonrasında evden ayrılır. Daha sonra uyumsuz olduğunu düşündüğü için ve ayrıca sevdiği kızın İngiltere'ye gitmesinin ardından Korhan Avustralya'ya geri döner. Orada tanıdıkları vasıtasıyla bir iş bulur. Oğullarının gidişiyle Esra ve Tekin'in aralarındaki anlaşmazlık büyür ve boşanırlar. Bu sırada Esra hamiledir ama Tekin'e söylemez, doktor bir arkadaşları aracılığıyla Tekin bu durumu öğrenir. Ancak Esra oğlunun yanına gidip çocuğunu orada doğurmak ister. Sonrasında Esra ve Korhan bebeğin fotoğraflarını Tekin'e gönderirler. Bir süre sonra Tekin bu ayrılığa daha fazla dayanamaz ve hem Esra'nın hem Korhan'ın onayını alarak Avustralya'ya gitmeye karar verir.

1.3.2.6. Karanlığa Direnen Yıldız

Karanlığa Direnen Yıldız 1996 yılında Ötüken Yayınları ve 2014 yılında Kapı Yayınları tarafından yayını gerçekleştirilmiştir. Eser 27 Mayıs 1960 İhtilalini ve bunun toplum üzerindeki etkilerini anlatır.

Feridun, annesi Gülzade Hanım ve doktor babası Enis Bey'le birlikte yaşamaktadır. Buldukları apartmanda amcası Sebati Bey, yengesi Sibel, Feriddun'un âşık olduğu ve hiç kimseye söyleyemediği komşusu İncenaz ve onun eşi Binbaşı Kaya Bey ve gazeteci Asaf ve eşi de oturmaktadır. Bu insanlar her ne kadar siyasi olarak farklı fikirlere sahip olsalar da sürekli olarak bir araya gelmektedir.

Babası yazar olmak istediği için Feridun'u yayınevi sahibi Veysel Ağabey ile tanıştırır ve Feridun'un yazma serüveni böylece başlar.

Dönem sancılı bir dönemdir, sürekli yapılan ihbarlar insanların tedirgin bir halde yaşamasına neden olur ve fikir ayrılıklarından dolayı en yakın arkadaşlar bile birbirlerine düşman olurlar.

Kaya Bey ve eşi İncenaz, Asaf Bey ve karısı iktidar partisi DP karşıtı iken Feridun ve ailesi iktidar yanlısıdır. Bir gün apartman dostlarıyla yedikleri bir yemekte kendi fikirlerini sert bir dille savunmaları aralarında ciddi bir gerginliğe yol

açar. Çok kısa bir süre sonra Enis Bey tutuklanır. İhbarı aralarından birinin yaptığını düşünürler ama kim olduğunu tespit edemezler.

Feridun, bir armatör kızı olan Ece ile nişanlıdır. DP iktidarda iken onların tarafını tutan Ece'nin ailesi ihtilalle birlikte hemen fikir değiştirir. Düşünce yapıları ve beklentileri tamamen farklı olduğu için Ece ve Feridun ayrılır.

Babası hapisten çıktıktan sonra daha fazla o apartmanda kalmak istemediği için Feridun başka bir semte taşınmaya karar verir. Feridun vedalaşmak için Kaya Bey ve İncenaz'ın evlerine uğradığında babasını ihbar edenin kim olduğunu öğrenmek ister. Feridun, Asaf Bey'den şüphelenirken ihbarı yapanın amcasının olduğunu öğrenmesi onda şok etkisi yapar.

Romanın en can alıcı noktaları hiç şüphesiz siyasi olayların anlatıldığı bölümlerdir. Adnan Menderes'in idamı ve bu idamın insanlar üzerinde farklı etkilere yol açması çarpıcı bir şekilde dile getirilir. Siyasi fikir ayrılıklarının insanları ne duruma getirdiği hayret verici bir şekilde gözler önüne serilir. Bu nedenle eser bir döneme tanıklık etmesi yönüyle oldukça önemlidir.

1.3.2.7. Deli Zamanlar

Deli Zamanlar, 2000 yılında Ötüken Yayınlarından ve 2014 yılında da Kapı Yayınlarından çıkmıştır.

Romanda geçen üniversite öğrencisi genç kız yazarın kendisidir. Bu anlamda romanın biyografik roman niteliği taşıdığı da söylenebilir. 27 Mayıs dönemine ait verdiği bilgilerle Yakın Dönem Türkiye Siyaseti hakkında okuyucuyu bilgilendirmektedir. Ancak bu romanda siyasi olaylar bir tür arka fondur. Asıl anlatılan insan hikâyeleridir.

Eserde, yazar olmak isteyen üniversite öğrencisi genç bir kızın parti heyecanı ve idealizmi anlatılıyor. Genç kız bu partiye mahallesinden tanıdığı Avukat Aypare Abla'sının aracılığıyla katılır. Aypare onun hem yakın arkadaşıdır hem de eşi Bayhan'la birlikte hayal dünyasındaki roman kahramanıdır. Aypare ile arkadaşlık bağı zaman zaman azalsa da hiç kopmaz. Sonraları genç kız partide aradığını bulamaz, tanık olduğu yolsuzluklar neticesinde de partiden ayrılır. Aypare ve Bayhan'ın ayrılışı da onun hayallerindeki ideal aşk çiftinin yok olması açısından

uğradığı bir başka hayal kırıklığı olur. Her ne kadar Aypare ve Bayhan tam olarak ayrılmasa ve bir süre sonra yeniden bir araya gelseler de artık o eski kahramanları değildirlir.

Partiden ayrıldıktan sonra ne hayata tam karışabilir ne de arkadaş ortamına, genç kızın tam olarak ne yapacağını bilemez halde olması onun için bir tür kendini bulma yolculuğuna dönüşür. Yazar olma hayalinin peşinden giderek yazı yazmaya başlar. Onu bu konuda en çok destekleyen yine Aypare'dir. Aypare bu esnada parti içerisindeki kariyerini ilerletir ve milletvekilliğine giden bir serüvenin içine girer. Ne yazık ki bir Ankara seyahati sırasında geçirdiği trafik kazasında hayatını kaybeder. Genç kız için bir rüya bitmiştir artık, yeniden nasıl hayata tutunurum düşüncesinde yaşar bir süre ama hayat bir şekilde devam etmek zorundadır.

1.3.2.8. Gülyüzlüm

1988 yılında tefrika roman olarak yayınlanan bu eser, 2003 yılında Ötüken Yayınları, 2015 yılında da Kapı Yayınları tarafından basılmıştır.

Bu roman köyden kente göçün romanıdır. Anne Zeynep ve kızı Ayşenaz'ın kentte var olma çabaları, insanlarla mücadeleleri, kendilerini bulma ve hayata tutunma kaygıları anlatılmaktadır.

Hasta babaları Kadir'in ölümünden sonra tedavi masraflarından kaynaklanan borçların geçim sıkıntısına yol açması Ayşenaz ve annesi Zeynep'i İstanbul'a Zeynep'in kardeşi İsmail'in yanına gidip çalışmak zorunda bırakır. Küçük ağabeyi Asım'ın okuluna devam etmesi, büyük ağabeyi Necati'nin kendi ailesine ve erkek kardeşine bakması gerekmektedir. Bu nedenle Zeynep ve kızı İstanbul'un yolunu tutar. Orada bir süre doğru düzgün iş sahibi olamayan, içtiği zamanlarda eşine şiddet uygulayan kardeşi İsmail'in yanında kalırlar, bu sırada Zeynep Fehmi adında bir doktorun yanında çalışmaya başlar. Ancak kazandığı yetmediği için daha iyi imkânları olan bir yalıda yatılı olarak iş bulur. Zeynep, Ayşenaz'ı da profesör bir çiftin yanına hem ev işlerini yapması hem de yaşlı annelerine göz kulak olması için yardımcı olarak verir. Profesör çift Ayşenaz'a kötü davranır, fakat kız yaşlı kadınla çok iyi anlaşır. Bu esnada annesi yalıda bir iş kazası geçirip iş göremez hale gelince köye gönderilir. Ayşenaz İstanbul'da kalır. Yaşlı kadın sevdiği bu genç kız

okutmaya karar verir. Böylece orada kaldığı süre boyunca yaşadığı tüm sıkıntıların karşılığını alır. Zeynep de gerek borçların artması gerek de kendisini çocuklarına bir yük olarak gördüğü için ilk çalıştığı yerdeki Doktor Fehmi Bey'e mektup yazar ve yaşadıklarını anlatır, doktor onu yeniden kabul eder ve Zeynep yeni bir hayat mücadelesine doğru yola çıkar.

1.3.2.9. Gece Rüzgârları

Gece Rüzgârları adlı romanın basımı 2004 yılında Ötüken Yayınları ve 2015 yılında Kapı Yayınları tarafından gerçekleştirilmiştir. Romanlarının arka planlarına siyasi tarihimize ilişkin yansımaları yerleştiren yazar, bu romanın arka planında da 12 Eylül sonrası Özal Dönemi'nden bahsetmektedir. Romanda, sosyal hayatın insanlar üzerindeki etkisi, zengin-yoksul ayrımının sınırlarının keskinleştiği bir yapıdan söz edilir.

Bu romanında diğerlerinden farklı olarak rüyalara ve bilinçaltı yansımalarına yer verilmektedir.

Roman, ana karakteri gazeteci yazar Süsen Divitçi'nin yüz yirmi altıncı rüyasının anlatımıyla başlar. Süsen, rüyasında denizde boğulmakta olan ve kendisinden yardım isteyen bir kişiyi görür, bu kişinin kim olduğuna dair oluşan sır perdesi ancak romanın sonuna doğru aralanacaktır.

Süsen'in hayatında İngiltere'de okuyan Dolunay isminde bir oğlu ve hâlâ arkadaş olduğu, her zor anında aradığı eski eşi Doktor Sungur vardır. Süsen yeni bir roman üzerine çalışmaktadır. Bu esnada kendi yazdığı hikâyelerin nasıl olduğunu öğrenmek isteyen komşusu Nilece, Süsen'nin hayatına dahil olur. Nilece, Süsen'le aynı yaşlarda, hayatta istediklerini gerçekleştirememiş, evli, iki çocuk annesi bir kadındır. Bir süre sonra Nilece kendi hayatını yaşamak, hayallerini gerçekleştirmek için eşi Arda'dan boşanır.

Nilece'nin yazdığı hikâye oldukça ilgi uyandırmaktadır. O dönemde de kendi durgunluk evresine giren Süsen, yazarlığını da ateşlemesi için bu hikâyenin peşine düşer. Hikâyede geçen karakterlerin ne kadarı gerçek ne kadarı kurgudur bunları bilmek ister. Hikâye İstanbul'un varoş semtlerinden biri Tepebaşı'nda geçer, Süsen zaman zaman bu semte giderek karakterlerin karşılığını bulmaya çalışır ancak gerçek

kişilerle hikâyedeki karakterlerin isimlerini ve rollerini değiştirmiş olarak bulur. Süsen, bu insanlarla tanışır ve arkadaş olur, kendisinden yaşça küçük polis memuru Adem’le de aralarında özel bir bağ oluşur.

Ne yazık ki olayları çözmeye başladıktan bir süre sonra, Nilece iç çatışmalarına yenik düşer ve intihar eder. Bu olay Süsen’i çok etkiler. Romanın başından beri rüyasında kendisinden yardım isteyen kişinin Nilece olduğunu anlar, fakat o Nilece’ye yardım edememiştir ve bundan kendisini sorumlu tutar. Bu durumu atlatmak için Sungur’la Kahire yolculuğuna çıkar. Uçakta okuduğu gazetede Tepeşehir’de Hikmet Gayretli adında birinin intihar haberini okur. İntihar eden kişi Nilece’nin hikâyesinde yer alan kişi midir, bunun merakıyla yolculuğa devam eder.

1.3.2.10. Tren Burdan Geçmiyor

Tren Burdan Geçmiyor, 2007 yılında Ötüken Yayınları, 2014 yılında da Kapı Yayınları tarafından basılmıştır. 1980 sonrasının değişen Türkiye’deki sosyal hayatta zaman içerisinde oluşan yozlaşmaların, bilhassa da medyada oluşan yozlaşmaların arasında sıkışan insanların hikâyesidir.

Sevinç Çokum’un “abukizm” adını verdiği ve sonraki romanlarında da bahsettiği bu felsefenin ilk örneklerine bu romanında rastlanır. Bu felsefe tek bir gerçek yerine birçok gerçeği kabul eder ve konulara uygunluğu açısından bir tür eleştiri aracı olarak kullanılır.

Bu, yozlaşan dünya içerisinde ilkeleri ve değerleri ile hayata tutunmaya çalışan gazeteci Nüzhet Fermanlı’nın hikâyesidir. Onun hikâyesi, çevresinde tanıdığı ve yeni tanıştığı insanların hikâyeleri ile zenginleştirilerek aktarılır. Nüzhet Fermanlı hiçbir şey uğruna ilkelerinden taviz vermeyen biridir. İyi bir gazeteci olmasına rağmen çok iyi bir hayat yaşayabilecekken oldukça mütevazi bir yaşam sürmektedir.

İreni adından bir Rum kadına olan aşkı onda hayat boyu bir saplantıya dönüşmüştür. O nedenle bir başka kadınla yeni bir hayat kurmayı hiç düşünmez. Uzun süredir görüştüğü Nazen’in ise işten kovulduktan sonra onu terk eder. Yıllar sonra İreni’yi yaşlanmış, iki çocuk sahibi ve hayallerindekinden çok uzakta bir kadın olarak bulduğunda Nüzhet büyük bir hayal kırıklığına uğrar.

Yeni tanıştığı genç gazeteci Aysan, onun âşık olduğu kadın Simay ve gazete haberlerini yaptığı Sonsuz adında sokakta yaşayan bir gencin hikayeleri de Nüzhet'in hayatına paralel bir şekilde anlatılmaktadır.

Aysan kısa sürede şöhrete kavuşur. Aysan bir bakıma Nüzhet'in zıttı gibidir. Sonsuz hakkında bir haber yaptığı esnada Sonsuz vurulur ve hayatını kayber. Nüzhet uzun süredir yazılarının değer görmediği gazeteden kovulur. Zaman içinde Nüzhet'in değeri tekrar anlaşılır ve yeniden işe alınmak istenir. Ancak Nüzhet tekrar o dünyanın içinde olmak istemediği için işi kabul etmez.

Bu romanda, yazarın bir önceki romanı Gece Rüzgarları'nın kahramanı olan Süsen Divitçi'ye kısa da olsa yer verilmiştir. Bunun dışında buradaki bazı karakterlere de Çokum'un ileriki zamanlarda yazdığı romanlarda rastlanacaktır.

1.3.2.11. Arada Kalmış Tebessüm

Arada Kalmış Tebessüm, 2010 yılında Ötüken Yayınları ve 2012 yılında Kapı Yayınları tarafından basımı gerçekleştirilmiş bir romandır.

Her bölüm Tren Burdan Geçmiyor romanında yer alan Sokak Çocuğu Sonsuz'a ait olduğu belirtilen şiirlerle başlamaktadır. Ayrıca Çokum'un kendi ürettiği "abukizm" felsefesine en kapsamlı şekilde burada rastlanmaktadır. Çünkü ana karakter Feda sanatında bu görüşü benimsemektedir.

Feda abukist bir ressam olarak kendini kabul ettirmeye, toplum içinde bir yer edinmeye çalışır. Her ne kadar direnç göstermeye çalışsa da toplumda değer görebilmesi için bir yer edinmesi gerekmektedir. Annesinin kendi sınıfından olmayan biriyle evlenmesi, aileden özellikle dayısı Prof. Dr. Duran Usveren tarafından dışlanmasına neden olmuştur. Bu durumun neticesinde aynı dışlanmışlığı Feda da kendi üzerinde hissetmektedir. Özellikle daha sonraları kuzeni Günce'yle ilişki yaşadığı zaman bu farklı sınıflara ait olma meselesi ona net bir şekilde belirtilir.

Yalova'dan çocukluk arkadaşları Gülheves, Ilgın ve Güney'le olan geçmiş hatıralarından, şu anki ilişkilerinden sıklıkla bahsedilir. Çocukluk arkadaşı Gülheves oldukça varlıklı bir ailenin gelini olmuştur. Güney mizah yazarıdır ve geceleri müzikle uğraşır, Ilgın ekonomist olmuştur.

İlgin aynı zamanda Fedâ'nın sevdiği ve evlenmeyi düşündüğü kızdır ancak roman boyunca İlgin'in muallaklı bir durumu vardır, sürekli bahsedilir ancak hiç ortalarda görünmez. Bu durum romanın sonlarında aydınlanır. İlgin 1999 Yalova depreminde hayatını kaybetmiştir. Böylece başlangıçtan beri Fedâ'nın üzerindeki o ağır, kırgın, arada kalmışlık halinin sebebi anlaşılmış olur.

Sürekli geçmişi ve insan ilişkilerini sorgulayan, bir bakıma kendisiyle yüzleşmeye çalışan Fedâ romanın sonunda bu yüzleşmeden başarıyla çıkar. Artık tanınmış bir ressam olma yolunda ilerleyen Fedâ, dayısıyla arasındaki buzları eritmeyi ve annesiyle dayısı arasında bir bağ kurmayı başarabilmiştir. Elbette ki bunda statü olarak Fedâ'nın konumunun değişmesinin de etkisi vardır.

1.3.2.12. Lacivert Taşı

Bu romanın 2011 yılında Kapı Yayınları tarafından basımı gerçekleştirilmiştir.

Kitap üç defterden oluşur. Birincisi Hicret Bey'in notları, ikincisi Hicret Bey'in oğlu Devran Bey'in notları, sonuncusu ise Yedigâr'ın notlarıdır.

Eserde, Osmanlı'nın son dönemleri ve bununla eş zamanlı olarak bir ailenin dağılması anlatılmaktadır.

Siirt'in Tillo kasabasında yaşayan ve çerçilik yapan Hicret Bey ve ailesinin hikâyesi dile getirilmektedir. Hicret Bey kendisini ve çocuklarını iyi yetiştirmiş, bilgili, görgülü bir insandır. Hicret Bey'in ticaret kervanıyla gezdiği bir zamanda peşlerine dokuz yaşlarında bir erkek çocuğu takılır, ismi Yedigâr olan bu kimsesiz çocuk Hicret Bey'i babası zanneder. Çocuğu geri göndermeye çalışsalar da sonunda yanlarına alarak eve getirmek zorunda kalırlar, Hicret Bey çocuğu ailesiyle tanıştırır ve Yedigâr artık onlarla yaşamaya başlar. Hicret Bey'in devesinde bir süs gibi asılı duran bir "lacivert taşı" vardır. Hicret Bey ve ailesi bu taşın özel bir taş olduğuna ve taş kaybolursa başlarına kötü şeyler geleceğine inanır. Bir gün Yedigâr merak edip taşı yerinden çıkarır ve kaybeder. Taşın kaybolmasıyla ile birlikte zincirleme felaketler yaşanmaya başlanır. Aynı zamanda eserde "Heyzaban" adında yaşlı bir kadın görüntüsünde korkunç bir varlığın arada bir onlara görünmesi ve onu gördükleri her anda ailenin başına kötü bir şey gelmesi de anlatılır. Oğlu Selvi, yedi

yıl aşk acısı çektikten sonra evlendiği Karanfil'le ilk gecesinde ölür. Bir süre sonra Hicret Bey ticaret için gittiği Cizre'de hastalanarak ölür. Babasının ölümünden sonra ailenin bakımını Devran Bey üstlenir, kız kardeşlerini evlendirir. Sonrasında Alim olan ve ileride çok büyük işler yapacağı öngörülen kardeşi Tutku, hocasıyla yolculuğa çıktıkları sırada bir eşkıya tarafından vurulup öldürülür.

Zamanla savaşın çıkmaya başlamasıyla Devran, Yadigâr'ı ailesinin başında bırakarak, kardeşi Alaca ve Gurbet'i yanına alarak İstanbul'a gider, her biri orada iş sahibi olur, askere alınmalarıyla Devran ve Alaca savaşta şehit olur, diğer taraftan kız kardeşleri Turna'nın eşi Fazıl'da Bitlis'te şehit olur. Eşinin ölümünden sonra Turna'yı da babalarının iş için birlikte çalıştığı Sahra adında bir adam kaçıtır. Yadigâr, geri de kalan anneleri Telli Hanım'a ve torunlara bakar, ayrıca o da kendi hayatını kurar.

1.3.2.13. Çok Yapraklı İlişkiler

Çok Yapraklı İlişkiler yazarın Kapı Yayınlarından 2013 yılında çıkmış romanıdır.

İnsani Bilimler Fakültesinin Bilinç Çağı İnsan Grafikleri Bölümünden mezun olan ve doçentliğe hazırlanan Yamaç Yener, Yeni İnsan Araştırma Merkezinin çalışmalarına katılır. Bir diğer taraftan şaibeli bir şekilde kazaya kurban giden kocası Koza'yı kaybeden Gülümser halanın, kocasının ölümünden sonra hayatını devam ettirmeye çalışması, bunun içinde Doğaya Dönüş Hareketi isimli bir doğa örgütünün faaliyetlerini desteklemesi anlatılır. Bu örgütün içinde sonraları Yamaç'ın âşık olacağı kız Şelâle de vardır.

Yeni İnsan Araştırma Merkezinin "Matkap" lakaplı başkanının isteği üzerine Yamaç, DDH adlı örgütün kendi kurumları için bir tehdit oluşturup oluşturmayacağını öğrenmeye çalışır. Bu araştırmalarda asistanı Arı Kuşu Hulki ona yardım eder. Onun ölümünden sonra Yamaç'ın yardımcılığı görevini Dolubey adında bir genç üstlenir.

Matkap başkanlığını yaptığı kurumu ve yetkilerini kötüye kullanmaktadır. Kendisine tehdit olarak algıladığı insanları bir şekilde etkisiz hale getirmeye çalışmaktadır. Örneğin Hulki'yi öldürtür ve intihar süsü verir, Yamaç'ı dövdürür.

Araştırmaları neticesinde olayları çözen Yamaç ve yardımcıları, Matkap'ı tehdit ederek gerçekleri itiraf ettirir. Yamaç, eniştesi Koza'nın şüpheli ölümü hakkında da onun üst düzey insanlar tarafından öldürtüldüğü gerçeğini öğrenir. Sonrasında Matkap kendi ürettikleri bir ilacı içerek akıl hastanesine gider. Kurumun başkanlığına Yamaç getirilir. Yakalandığı ve roman boyunca tedavi yöntemleri araştırılan “playa” hastalığından da kuzeninın çalışmaları sayesinde kurtulur. şelâle ile yeni bir hayata doğru yol alır.

1.3.2.14. Kırmalı Etekler

Kırmalı Etekler, yazarın 2014 yılında Kapı yayınları tarafından yayınlanmış eseridir.

Romanda, bir kadın yazar olarak Çise'nin yaşadıkları, çevresiyle olan münasebetleri ve insanların ona bakış açısı anlatılmaktadır. Bir toplumda kadın olmanın bilhassa kadın yazar olmanın zorlukları, anlaşılamayan bir kişiye dönüşmenin kişinin hayatını nasıl etkilediği dile getirilir. Hiçbir düşünce sistemine dahil olmadığı için sürekli yalnızlaştırılan, sistemin dışına itilen bir kadın yazar profili görülmektedir.

Çise, ilk evliliğini yirmi iki yaşındayken Cenk adında bir mühendisle yapar. Bu evliliğe ve eşinin ailesine uyum sağlama sürecinde bir yandan da yazarlığını devam ettirmeye çalışır. Ancak ne eşi ne de onun ailesi tarafından bu çabalarına anlam verilir. Kendi var olma mücadelesi içerisinde çevresindekilerin kendisi hakkındaki olumsuz düşünceleriyle baş etmeye çalışır. İlk eşinden ayrıldıktan sonra sıkıntılı bir sürece girer. Kitabını basacak bir yayınevi bulamadığı için kukla yapıp satarak geçimini sağlamaya çalışır.

İkinci evliliğini kapak tasarımcısı, fotoğrafçı Kayaç ile yapar. Bu Kayaç'ın da ikinci evliliğidir. Bu evliliğinden Yele adında bir oğlu olur. Kayaç, Çise'nin ilk eşine nazaran daha anlayışlı bir eştir.

Çise bir tür kendi hesaplaşmasını yaşar. İlk eşinin ve ailesinin ona yaşattıklarından ve onda bıraktığı izlerden kurtulmayı başarır. Uzun süredir yazmasını engelleyen tıkanıklığı bu yüzleşmeler neticesinde atlatır ve romanını yazar. Ancak aşırı yağmurun neden olduğu sele kapılır ve hayatını kaybeder.

Çise'nin bütün bu yaşadıkları yanında bilinçaltı kahramanı diyebileceğimiz Gröfrey'i de zaman zaman karşımıza çıkarması bir bakıma onun kendi dünyasından kaçış anını yansıtır. Çise bu şekilde olayların ağırlığından kurtulmaya çalışır.

1.3.2.15. Gözyaşı Çeşmesi

Gözyaşı Çeşmesi, yazarın 2017 yılında Kapı yayınları tarafından basılan son romanıdır.

Roman, Kırım Giray Han'la Dilara Bikeç'in aşkını anlatmaktadır. Giray Han'ın Tatar Obalarından Burkan Ağa'nın obasında gördüğü Maria'ya âşık olması ve sonrasında gelişen olaylar anlatılır. Maria, Lehistan'dan gelip Burkan Ağa'ya sığınmış, onun korumasında olan genç bir kızdır.

Giray Han, çocuklarının annesini yıllar önce kaybetmiştir, sarayında da Zarema adında bir gözdesi vardır. Zarema, bir gün Han'ın eşi olacağı umudunu taşır ancak Han ilk görüşte âşık olduğu Maria'yı unutamaz.

Bir gün iki satıcı adam gelir ve Burkan Ağa'nın aldığı atların borcunu ödemediğini söyler. Bunun üzerine Kırım Han, bu borcu ödetmeyi ve karşılığında da Maria'yı istemeyi düşünür. Burkan Ağa da cezalandırılmamak için bu teklifi kabul eder ve Maria, Han'ın sarayına getirilir. Han, Maria'nın kendi gelenek, görenek ve dillerini öğrenmesi ve Zarema'ya karşı güvende olması için Maria'yı süt annesinin yanına yerleştirir. Zaman içinde Han ile Maria'nın birbirlerine olan sevgileri artar. Ancak bu Zarema'nın da bu durumu kıskanmasına ve kötü planlar, büyüler yapmasına sebep olur. Maria, saraya geldikten sonra Han ona Dilara adını verir. Dilara bir ara vatan özleminden dolayı memleketi Lehistan'a gitmek ister ama Han'ın hasretine dayanamaz ve yarı yolda saraya geri dönme kararı alır. Bu ayrılıktan sonra bir daha hiç ayrılmamak için Giray Han'la evlenir ve Dilara bir süre sonra hamile kalır. İçindeki öfkeyi ve intikam hırsını yenemeyen Zarema, Dilara'yı zehirler, bunun neticesinde hem Dilara hem de bebek ölür. Zarema da yakalanma korkusuyla intihar eder. Daha sonra Osmanlı padişahı üçüncü Mustafa, içinde bulunduğu duygusal durum nedeniyle Han'ı Rodos'a gönderir. Dört yıl aradan sonra Osmanlı Rusya savaşı öncesinde Kırım Giray'ı yeniden tahta çıkarılır ve Han bu

savaşta zafer kazanır. Sonrasında hastalanır ve başhekim Rum Siropolo tarafından ilaç olarak verilen zehirle zehirlenip yatağa düşer.

1.3.3. Denemeleri

Güzele Bakan Karınca, 1990 yılından başlayarak Türkiye Gazetesi'nde yayınlanan yazıların derlenmesiyle oluşmuştur. Ötüken yayınları tarafından 1997 yılında basılmıştır.

Vaktini Bekleyen Tohum, yine gazete yazılarından derlenmiş bir kitaptır. İnsana ve hayata dair kısa kısa öykülerden oluşmaktadır. 2000 yılında Ötüken yayınları tarafından basılmıştır.

1.3.4. Anlatı

Hevenk-Kayıp İstanbul adlı anı kitabı, 2003 yılında Ötüken yayınlarından çıkmıştır. Sevinç Çokum'un daha önceleri Türk Edebiyatı Dergisi'nde yayımlanmaya başlayan yazılarının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Çokum, kendi çocukluğunun geçtiği Beşiktaş, Beyoğlu, Kınalıada, Eminönü, Eyüp, Üsküdar, Küçüksu, Emirgan gibi semtlerde 1950'li yıllarda tanık olduğu ve çevresinde geçen olayları anlatır.

1.3.5. Oyun ve Senaryoları

Beyaz Sessiz Bir Zambak, TRT 2'de yayımlanmıştır. Bulgaristan Türklerini anlattığı Yeniden Doğmak adlı senaryosu TRT 1'de dört bölümlük dizi halinde 1987 yılında yayımlanmıştır.

1.3.6. Radyoya Uyarlanmış Eserleri

Sevinç Çokum, "Arkası Yarın" programı için "Hilal Görününce" romanını 12 bölüm olarak mikrofonu uyarlamıştır.

Yine "Arkası Yarın"da yayınlanan ve yazarın radyoya uyarladığı Ağustos Başağı adlı eseri de 8 bölüm halinde yayınlanmıştır.

"Atatürk'le Mülâkatlar" adlı programın metin yazarlığını Prof. Dr. İnci Enginün ve Sevinç Çokum yapmıştır. Çalışmanın içerisinde yerli ve yabancı gazetecilerin Atatürk'le yaptıkları röportajları Sevinç Çokum dramatize etmiştir.

Sevinç Çokum, “İrfan Meclisi”nde: Tanzimat’tan Günümüze Türk Hikâyesi, Edebiyatımızdan Seçme Yazılar ve Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa gibi romancıların eserleri hakkında yorumlamalardan oluşan “Bir Roman” adlı programları hazırlayıp sunmuştur.

1.3.7. Yabancı Dillere ve Türk Lehçelerine Çevrilen Eserleri

Sevinç Çokum’un eserleri pek çok dile ve Türk lehçesine çevrilmiştir. Bunlar:

1976’da Çarın Gerilen İsa ve Bir Geminin Getirdikleri adlı hikâyeleri Burhanettin Muz tarafından Almancaya çevrilip Der Neu Mensch In Der Türkei adlı kitapta yayımlanmıştır.

1991’de Denizin Dalgaları Saçların adlı hikâyesi ile 1992’de Bizim Diyar adlı romanı Azerbaycan Türkçesine çevrilmiştir.

1992’de Sevinç Çokum’un “Bizim Diyar” adlı romanı Azerbaycanlı yazar Prof. Dr. Azize Caferzade tarafından Azerbaycan Türkçesine çevrilerek Bakü’de Gençlik Yayınları’nda yayımlanmıştır. Aynı yıl Rusçaya da çevrilmiştir.

1993’te Güneşin Son Saatleri adlı hikâyesi Özbek Türkçesine çevrilmiştir.

1994’te Rozalya Ana adlı hikâyesi Tatar Türkçesine çevrilmiştir.

“Tarifsiz Bir Sesin Hikâyesi” adlı eseri Hollanda’da yayımlanan “Moderne Turkse Verhalen” adlı 59 Türk hikâyecisinin yer aldığı antolojiye 2005 yılında girmiştir.

Sevinç Çokum’un Anna Vitucci Yurtseven tarafından İtalyancaya çevrilen “Denizin Dalgası Saçların” adlı hikâyesi “Racconti Dell’Anatolia” isimli antolojiye girmiştir. Eser Gremese Yayınları tarafından İtalya’da 2008 yılında yayımlanmıştır.

Sevinç Çokum’un “Tarlabası’nda Sabah Oluyor” adlı öyküsü İngiltere’de Milet Yayınları’nda basılan “Istanbul In Women’s Short Stories” adlı seçkide yer almıştır. Editörlüğünü Hande Öğüt’ün yaptığı kitapta Sevinç Çokum’un öyküsü Mark Wiyers tarafından 2012 yılında İngilizceye çevrilmiştir.

Deli Zamanlar 2013 yılında Rahem Sayed Rafi tarafından Arapçaya çevrilerek Mısır’da Etrak yayınları’nda yayımlanmıştır. Hindistan’da O. P. Jha

tarafından Hintçeye çevrilerek Kitabghar Prakashan aracılığıyla 2014 yılında yayımlanmıştır. 2015 yılında da Lana Grdzlishvili tarafından Gürcüceye çevrilerek Elf Publishing House tarafından Gürcistan’da yayımlanmıştır.

Hilal Görününce romanı ayrıca Ender Gürol’un İngilizce çevirisiyle Createspace Yayınevinde ABD’de 2014 yılında yayımlanmıştır.

1.3.8. Ödülleri

Sevinç Çokum’un almış olduğu ödüller şöyledir:

“Makine” (1976) adlı hikâye kitabıyla Türkiye Milli Kültür Vakfı Hikâye Armağanı’nı,

Zor (1977) ile Dünder Taşer Roman Armağanı, Ülkücü Gazeteciler Cemiyeti Yılın Romancısı Ödülü’nü ve 1982 Kayseri Sanatçılar Derneği Hikâye Armağanı’nı,

Hilâl Görününce (1984) romanıyla 1984 Türkiye Milli Kültür Vakfı Jüri Özel Ödülü’nü ve 1985 yılında Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Romancısı Ödülü’nü,

Yeniden Doğmak senaryosuyla 1988’de Ankara Gazeteciler Cemiyeti’nin Senaryo Armağanı’nı ve Ankara Gazeteciler Cemiyeti tarafından Basın Şeref Belgesi’ni,

Rozalya Ana adlı kitabıyla 2000 yılında Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Hikâyecisi Ödülü’nü ve Karaman 723. Türk Dil Bayramı “Türkçeyi En İyi Kullanan Yazar-Dil Armağanı” nı,

Hevenk-Kayıp İstanbul adlı eseriyle 2003 yılında öykü ve anlatı türleri olarak Türkiye Yazarlar Birliği Armağanı’nı almıştır.

Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi tarafından 2010’da düzenlenen Edebiyat Mevsimi Büyük Ödülleri’nin ikinci yılında roman ödülü Sevinç Çokum’a verilmiştir.

II. BÖLÜM

ÖTEKİ

2.1.Öteki ve Ötekileştirmenin Tanımı

“Öteki” çok uluslu ya da çok kültürlü toplumlarda her zaman öne çıkan kavramlardan biridir. Osmanlı gibi çok uluslu bir yapıya sahip bir imparatorluktan bu zamana kadar çeşitli etnik grupların ve azınlıkların yaşadığı ülkemizde de bu kavram sık sık gündeme gelmektedir.

İnsan bir grubun, önce çok yakın bir grubun, aile veya akrabaların ve bundan sonra daha geniş bir grubun, milletin bir azası olarak sosyalleşir. Ait olmayı öğrenir, fakat ait olmayı öğrenirken dışarıda bırakmayı da öğrenir. İnsanları ‘biz’ ve ‘onlar’, ‘grup içindekiler’ ve ‘grup dışındakiler’ diye ayırır. ‘Biz’e olan bağlılığı kolayca ‘onlar’a karşı hoşlanmayı veya düşmanlık olur. ‘Biz’den hissettiği gurur ‘onlar’ için duyduğu nefretle beslenir. Böylece grup peşin hükmü, aileden millete ve belki de mensup olduğumuz ırka kadar aidiyetin her kademesinde inkişaf eder.²⁸

Çünkü “öteki” oluşmaya başladığı andan itibaren “biz” i de tanımlamaya başlayan bir kavrama dönüşür. Yani bu bir bakıma bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

Daniel- Henri Pageau’ya göre, her imaj bir yerde bir “ben” ya da “burası” ile bir “öteki” ya da “orası” ilişkisinden doğmaktadır. Bu yolla toplumlar ya da insan grupları kendilerinin bağlı oldukları kültürel, politik, ideolojik vb. çerçeveyi de saptamaktadırlar. Tasarlanan çevre güçlü bir biçimde bir “ikilik” sergiler: “biz” ve “öteki”. Toplumlar bu yolla kendilerini belirlemekte ve algılamaktadırlar.²⁹

Kimlik oluşturmada “öteki”nin önemi kadar taşıdığı imaj da önemlidir. İmajın varlığın dışarıdan algılanması, kimliğin ise varlığın kendi kendisini tanımlaması olduğu düşünüldüğünde, “öteki” üzerinde bırakılan imajla “öteki”nin “ötekileştirilme”sinin şiddeti arasındaki ilişki de tespit edilebilir. Toplumlar (ve bireyler) üzerinde belirlenmektedir. Bir toplum (veya birey) bir başka toplum (ya da birey) üzerinde olumlu bir izlenim bıraktığında o toplumdaki imaj da olumlu olacaktır ve bu da ilişkilere olumlu yansıtacaktır. Tek ve önemli ölçüt olmamakla

²⁸ R.M.Maclver, Charles H. Page, **Cemiyet**, Çev. Amiran Kurtkan, MEB yayınları, İstanbul, 1969, s.54

²⁹ Herkül Millas, **Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.20

birlikte toplumlar hakkındaki önyargılar üzerinde imajların etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Bir toplumun kendi içindeki farklı gruplara ilişkin imajları da benzer etki gösterebilir.³⁰

Milas'ın belirttiği gibi:

‘Kişinin kendi toplumundaki ‘öteki’ ile ilgili imajları görmesi o kadar kolay değildir. En büyük sorun, imaj ile, yani gerçeğin tam karşılığı olmayan bir algılama ile, gözlemin ve gerçeğin karşılığı sayılan bilimden ve gözlemden kaynaklandığı varsayılan kanı'nın (düşüncenin, kanaatin) birbirinden ayrılmasının zorluğudur.³¹

Öteki'yi tanımladıktan sonra sosyal yapı içerisinde bunun uygulama süreci başlar “ötekileştirme” kavramı ortaya çıkar:

“Ötekileştirmenin pratik bir tanımı: ötekileştirme, kimlik farklılıklarının özelleştirilmesi, yani doğal farklılıkları gibi algılanması ilkesine dayanır. Ötekileştirme, kimliklerin toplumsal süreçlerin sonunda ortaya çıkmış, inşa edilmiş, kurulmuş karakterlerini görmezden gelerek, bir toplumsal gruba özgü, bu grubun tüm üyelerince paylaşılan, doğal, içkin, kalıcı, değişmez bir ‘öz’ teşkil ettiği iddiasını tartışılmaz bir gerçek kabul eder.”³²

“Ötekileştirme” süreci sadece dini ya da etnik belirli nedenlerle değil birçok nedenden dolayı gerçekleşebilmektedir:

“Ötekileştirme”, küçük görmek, aşağılamak ve hor görmek yoluyla farklı kimlikte olanı, zayıflatmayı, güçten düşürmeyi ve iktidarsızlaştırmayı amaçlayan bir söylem biçimidir. Siyasi bir söylem olarak kullanıldığında “ötekileştirme”, “biz” ve “diğerleri” arasındaki farklılığın “biz” lehine ve “diğerleri” aleyhine işleyecek bir ayrımcılığa dönüştürülmesi eğilimini ifade eder. Toplumsal gruplar arasındaki etnisite, ten rengi, kilo, saç rengi, fizyonomik özellikler, din, mezhep, cinsiyet, yaş,

³⁰ Bozkurt Güvenç, **Türk Kimliği**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s.3

³¹ Herkül Millas, **Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 2

³² Hakan Yılmaz, **“Biz”lik, “Öteki”lik, Ötekileştirme ve Ayrımcılık: Kamuoyundaki Algılar ve Eğilimler Nihai İçeriksel Rapor**, <http://docplayer.biz.tr/2255232-Biz-lik-oteki-lik-otekilestirme-ve-ayrimcilik-kamuoyundaki-algilar-ve-egilimler-nihai-iceriksel-rapor-2-temmuz-2010.html> (02.07.2016), s.2

eğitim, gelir, bölge, kent, semt, aile, meslek, kültür, zekâ, yetenek, beceri gibi gerçek ve muhayyel her türlü farklılık ötekileştirmeye konu olabilir.³³

Toplumumuzda “ötekileştirme”nin seyrine baktığımızda başlangıcının Tanzimat Dönemine kadar uzandığı görülmektedir:

“Milliyetçiliğin Türkler arasında ortaya çıkışının Tanzimat’tan sonraya denk geldiği genel kabul görmektedir. Bunda Balkanlarda başlayan ayrılıkçı milliyetçilik hareketlerinin önemli rolü bulunmaktadır. Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde yükselen değer olan milliyetçilik, Cumhuriyet döneminde üst noktaya ulaşmıştır. Bu dönemden itibaren, içerde ve dışarda Türkiye ve Türkler için tehlike oluşturan, Türkiye Cumhuriyeti devletini yıkmayı hedeflediği varsayılan düşmanların varlığına sıkça vurgu yapılmaya başlanmıştır. Bunun sonucu olarak da zaten bizden olmayanı “ötekileştirme”ye mütemayil olan milliyetçilik, içeride ve dışarıda “öteki”yi yaratmış, etnik bakımdan gayritürk, dinsel bakımdan gayrimüslim olan etnik ve dinsel gruplar üzerinde baskıları yoğunlaştırmıştır.”³⁴

“Ötekileştirme” yapılırken, genelleme yapmak için yaygın olarak kullandığımız bilimsel yöntemlerin yozlaşmış halleri kullanılır. Bu yöntemlerden biri olan ‘tümevarım’ yöntemiyle yaptığımız her genellemenin ancak belli bir olasılıkla geçerli olan, belli bir zaman ve belli bir mekânla sınırlı bir genelleme olduğunun farkındayızdır. “Ötekileştirme” söylemlerinde ise, ‘tümevarım’ın bozulmuş bir hali olan ve adına ‘temelsiz tümevarım’ diyebileceğimiz çıkarım yöntemi karşımıza çıkar. ‘Temelsiz tümevarım’ kullanarak, bir kümenin sadece birkaç elemanında, önyargılı bir şekilde gözlediğimiz bir özelliğin, bu kümenin tüm elemanlarında mutlak ve ayrılmaz bir öz olarak bulunduğu şeklinde bir ‘sıçrama’ yaparız. ‘Temelsiz tümevarım’, bilimsel tümevarımdan üç noktada ayrılır. Birincisi, gözlem sayısı genelleme yapmak için çok eksiktir; ikincisi, gözlemlerden yapılan çıkarımlara

³³ a.g.e., s.3

³⁴ Mustafa Çapar, **Türk Ulusal Eğitim Siteminde Öteki ve Ötekiye Yaklaşım**, Doktora Tezi (basılmamış doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s.4

olasılıkla değil, mutlak bir değer atfedilir; üçüncüsü, yapılan genellemelerin zaman ve mekânla sınırlı olduğu kabul edilmez.³⁵

Bu farkında olmadan tümevarım yöntemiyle edindiğimiz bakış açısı ve oluşan yargılarımız bizim farklı olana dair bazı düşünce kalıpları geliştirmemize neden olur:

“Ötekileştirme” söylemlerinde ‘özcü tümdengelim’ diyebileceğimiz bir genelleme yönteminin sıkça kullanıldığını görürüz. Özcü tümdengelim, bir toplumsal grup, bir dine inananlar, bir ulus ve benzerleri hakkında bir önyargı oluşturmakla başlar. Bu önyargı, çoğunlukla hiçbir ampirik gözleme dayanmaz. Bu tür önyargıların kaynağı, çoğu kez, öğretmenlerin derslerde anlattıkları, okul kitaplarında yazılanlar, gazete ve televizyonlardaki haber ve yorumlar, dini ve siyasi önderlerin konuşmaları, ebeveynlerden ve diğer aile büyüklerinden aktarılan menkıbeler veya şehir efsaneleridir. Böylece, “Romanlar hırsızdır”, “Araplar pistir”, “o şehirden adam çıkmaz”, “Türkler otoriteye boyun eğerler” türünden yüzlerce “postüla” ortaya çıkar. Bir kez bir grup hakkında böyle bir postülayı inanıldı mı, daha sonra yapılacak şey, bu grubun mensubu olan bir kişi ile karşılaşıldığında, onun her dediğinin ve her yaptığının zaten doğruluğu “apaçık” olan postülayı bir kez daha “doğruladığını” görmekten ibarettir.³⁶

Hemen her toplumda “öteki” diye kabul edilecek gruplar mevcuttur. Bazen, “öteki”, “beriki”nin (ben’in, biz’in) yaratıcılığının ortaya çıkmasına yol açabilir. “Öteki”, “biz”e farklılıkları keşfettirerek, kendisiyle iş birliğini geliştirme yollarını aratabilir ve “biz”in gelişmesini sağlayacak olumluluklar da içerir. Ayrıca “öteki”, her zaman aşağılanan, bir sorun olarak görünen “düşman” kategorisinde olmayabilir. Ulaşılamaz olan, idealleştirilen, imrenilen ve ileride aynı toplumsal düzlemde olunması düşünülen “öteki” de vardır. Örneğin, Batı toplumlarını kendisine örnek almış birçok “gelişmekte olan devlet” için Avrupa ve ABD, bu anlamda “öteki”dir. Kategorileştirmede olumlu tarafa yerleştirilen, buna bağlı olarak da özenilene ve

³⁵ Hakan Yılmaz, “Biz”lik, “Öteki”lik, Ötekileştirme ve Ayrımcılık: Kamuoyundaki Algılar ve Eğilimler Nihai İçeriksel Rapor, <http://docplayer.biz.tr/2255232-Biz-lik-oteki-lik-otekilestirme-ve-ayrimcilik-kamuoyundaki-algilar-ve-egilimler-nihai-iceriksel-rapor-2-temmuz-2010.html> (02.07.2016), s.2

³⁶ A.g.e., s. 3

imrenileni karşılayan “öteki” kavramı, özellikle milliyetçi perspektiften bakıldığında çoğu zaman olumsuz anlamlar çağrıştırmaktadır.³⁷

İmgeler aracılığıyla farklı olana yönelik algılarımızın oluşmaya başladığı noktada ulusal kimlik ön plana çıkar. “Öteki”ni destekleyen başka kavramları tanımlamak “öteki”ni daha iyi anlamamız için faydalı görülmektedir.

2.2. Ötekinin İlişkili Olduğu Kavramlar

2.2.1. Önyargı

İnsanlarda grup eğilimi oldukça güçlüdür. Kişi, kendini bir yere ait görmeye başladıkça bu grubun dışında kalanlara da sosyal, kültürel, çeşitli nedenlerle birtakım yargılar geliştirmeye başlar. Bu yargılar her zaman doğru olmayabilir, tam da bu noktada bu yargılar grup dışında kalanlara olması gerekenden farklı anlamlar yüklemimize neden olabilir.

Önyargılar, öteki şahıs ve gruplara karşı hoşgörüsüz, haksız ve ayrımcı tutumlardır. Dogmatik kanaatleri içerdiği için değiştirilmesi oldukça zordur. Bireylerin ve toplumların ilişkisini bozan önyargılar psikolojik, tarihsel, ekonomik, durumsal ve başka sosyokültürel faktörlerden kaynaklanabilmektedir.³⁸

Önyargı, öteki ve ötekileştirmeye sıkı bağlantısı olan bir kavramdır. Öyle ki kişi veya grup hakkında sonradan edilen bilgiler, oluşan önyargıların ortadan kalkması için her zaman yeterli olmayabilir. Böylece bu önyargılar “ötekileştirme” sürecinin başlamasına ve devam etmesine neden olabilmektedir.

Önyargı, insanlarda doğal bir eğilim olarak bulunmakta ve gruplandırmanın yol açtığı aşırı genellemenin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Fakat aşırı genellemenin hepsi önyargıya işaret etmez. Kişi eğer aksi kanıtlarla karşılaştığı halde başlangıçtaki yargısını değiştirmez ve bu konuda inat ederse bu onun önyargılı olduğunu gösterir.³⁹

³⁷ Mustafa Çapar, “Türk Ulusal Eğitim Siteminde Öteki ve Ötekiye Yaklaşım”, Doktora Tezi (basılmamış doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 7,8

³⁸ İbrahim Gürses, “Önyargının Nedenleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:14, s.143

³⁹ Hacer Harlak, *Önyargılar/Psikososyal Bir İnceleme*, Sistem Yayıncılık, Ankara, 1998, s.31

“Öteki” ile kurulan ilişkide çoğunlukla ulusal çıkarlar, önyargılar, kullanılagelen imgeler çerçevesinde gelişir. “Öteki”ni tanımak eylemini ilk olarak önceden edinilmiş bilgiler biçimlendirir. Bu durum en yüzeysel biçimiyle, bir ülkenin dışarıdaki imgesinin yanlışlığında karşımıza çıkar.⁴⁰

Farklı olanı tanımlarken birtakım imajlardan yararlanırsanız, o kişi veya grupların “öteki” olmasına neden olabilecek kodlarla yönlendiriliriz:

“İmaj temelde önyargıyı içeren bir yakıştırmadır. Kontrol edilebilen nedenlerden kaynaklanmamakta, toplumsal bir mesaj olarak zihinlerde, davranışlarda yer etmektedir. Bu imajlar, a) kişilerin deneyimlerinden, b) üyesi olduğu grubun ortak algılamalarından ve c) iletişim araçlarından, okuldan, edebiyattan vb. etkilenecek oluşurlar. Zaman içinde değişebilecekleri saptanmıştır.”⁴¹

Bu imajların oluşturduğu önyargılara yönelik bir başka görüş ise önyargıların “öteki” algısının yerini sağlamlaştırdığı düşüncesidir. Levi Strauss bunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Tamamen kurgu olan öteki söylemleri ‘öteki’nin ‘öteki’liğe mahkûm edilmesinin anahtarıdır. Bu önyargı başlayana kadar ‘öteki’nin ayrıklığının yıkıcı bir etkisi yokken, önyargının başlamasıyla ve ‘öteki’nin düşmanlaşmasıyla geri döndürülemez yıkıcı dönüşüm başlar.”⁴²

Bireyler önyargılar neticesinde şekillendirdiği karşı tarafla mesafesi uzaksa bu zararsız, düşünce düzeyinde kalarak devam edebilir, ancak karşı tarafla aynı ortamda ya da aynı toplum içerisinde yaşamak zorunda kalıyorsa bu tehlikeli boyutlara ulaşabilir. Bir arada yaşamının sağladığı önyargıları yok etme durumundan gerektiği kadar faydalanamazsa “öteki”nin bulunduğu ortamı yaşanmaz hale getirebilir.

“Erich Fromm ve Wilhelm Reich, önyargılarla ulus merkezci anlayışların yakınlığı üstünde durmuşlardır. Konuya toplumsal ruhbilim açısından yaklaşanlar

⁴⁰ Çağrı Eroğlu, “Kenize Mourad’ın Romanlarında Öteki”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, sayı:48, 2008, s. 47

⁴¹ Millas, a.g.e., s.18,19

⁴² Levi Strauss, **İrk, Tarih ve Kültür**, Metis Yayınları, İstanbul, 1997

ise, ifade olanağı bulamayan ya da toplumca hoş karşılanmayan saldırgan dürtülerin, günah keçisine dönüştürülen “öteki” aracılığıyla, toplumca kabul ve ifade edilebilir hale geleceklerini savunmuşlardır.⁴³

Kalıp düşüncelerin değişmesini sağlayacak üç model vardır. Bunlardan biri defter tutma modelidir. Bu modele göre kalıp düşünceyle çelişen bilgiler birikerek kalıp düşünceyi yavaş yavaş değiştirir. İkinci model, kalıp düşünceyle çelişen önemli ve çarpıcı bir örneğin kalıp düşünceyi değiştireceğinin ifade edildiği değişme modelidir. Alt kategori oluşturma modeli, kalıp düşüncelerin nasıl değişeceğini açıklayan üçüncü modeldir ve kalıp düşünceyle çelişen bilgilerin alt kategoriler oluşturacağını ve kalıp düşüncenin değişebileceğini ifade eder.⁴⁴

2.2.2. Ulusal Kimlik

Bireylerin “öteki” hakkında yaptıkları yorumlar genellikle ulus merkezlidir. Karşı tarafa biçilen değerde bireyselliğin önemi, bir ulusun temsilcisi olma niteliği onun konumunu belirleyen en önemli unsurdur.

Ulusal kimlik üzerine çok çeşitli kimi zaman da birbiriyle çelişen tanımlamalar yapılmıştır. Ulusal kimlikle ilgili yapılmış üç farklı tanımlama şu şekildedir:

“Breuilly, ulusal kimliğin dışlayıcı karakterinin altını çizerek, bir toplumun kendine özgü kültürü ve ulusalcılığı arasında kurulan sıkı bağ üzerinden diğer kültür ve topluluklardan farklılığın vurgulanmasında, bu kimliğin temel referans aracı olarak kullanıldığını ifade eder. Öte yandan Kymlicka, Breuilly’nin aksine, yurttaşlığa dayalı bir ulusalcılığa atıfta bulunarak, kültürel farklılıkları anlayışla kucaklayan, kapsayıcı bir ulusal kimlik tanımı yapar. Gilroy ise, ulusal kimliğin vatandaşlık ve vatanseverlik kavramlarını istismar ederek farklılıklar bir potada yok ederek, asimilasyona yol açtığı iddiasında bulunur.”⁴⁵

İnsanlar, toplumca ortaklaşa paylaşılan “öyküler” aracılığıyla ulusal kimliklerini oluştururlar. Bu anlayışa göre sınıfsal çıkar ya da dinsel inanç

⁴³ Herkül Millas, **Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.19,20

⁴⁴ Nuran Hortaçsu, **Grup İçi ve Gruplararası Süreçler**, İmge Kitapevi, Ankara, 1998, s. 262

⁴⁵ Hüsamettin İnanç, **Türkiye’nin Kimlik Problemleri**, Adres Yayınları, Ankara, 2005, s.25

sınıflandırmadan daha önemli olan, kişilerin kendilerini hangi “öykü” ve geçmiş ile özdeşleştirdikleridir. Böylece ulusal kimlik, bir özdeşleşme sonucunda, başka sınıflandırmalardan daha önemli olabilmektedir.”⁴⁶

İnsanlar, tarihleri boyunca yerleşik ya da göçebe olarak dünya üzerinde gerek bireysel gerek topluluk halinde yaşamışlar ve zaman içerisinde ülkeleri oluşturmuşlar, çeşitli toplumlarla iletişim ve etkileşim içerisinde bulunarak kendilerini tanımışlar, kendi sınırlarını çizerek, karakteristik özelliklerini inşa etmişlerdir. Örneğin Türkler, çeşitli coğrafyalara Türk karakteristiğinin izlerini bırakabilmişlerdir. Zamanla bilhassa Osmanlı'nın son dönemlerinde bu özellikler belirsizleşse de Cumhuriyet dönemine doğru Türk kimliği yeniden dirilişe geçmiştir. Ancak bu kimliğin toplumlar üzerinde farklı etkileri olmuştur: Doğu için “adaletli, hoşgörülü” niteliği kazanırken, Batı'nın gözünde “barbar” kimliğine bürünmüştür.

Ulusal kimlik bizi dünya üzerinde var olan diğer uluslardan ayıran bizim kalıplara bürünmemizi sağlayan ilk kavramlardan biridir. Hayatımız çoğunlukla bu üst kimlik üzerinden şekillenir. Güngör'e göre bu durum şöyle ifade edilir:

“Kimliği belirleyen aidiyettir; hangi toplumsal birimin, hangi ulusun bireyisin, parçasısın, sorularının yanıtını üst kimlik, ulusal kimlik verir. Üst kimlik Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlığı değil, Türk ulusuna aidiyettir. Herkese eşit olarak uygulanan kuralların varlığı, toprak bütünlüğü ve devletin yönetsel gücüne aidiyetiyle belirlenen ulusal kimlik düşüncesini geliştirir.”⁴⁷

Ulusal kimlik oluşturma gayreti içerisinde sınırların içerisi ve dışarı arasında bir farklılık inşası gerçekleşir. İçeride benzer olanlarla kimlik ve ulusal bellek oluşturulurken dışarıdakiler de “ötekileştirilme”ye başlanır.

Kimlik aslında kendini ifade ederken dış dünyaya karşı öne sürülen kendini “öteki”lerden ayırt etmeye yarayan bir araçtır. Kişinin kimliği biraz da kimlere karşı olduğu ile de bilinmektedir. Kimlik, “öteki” ne göre tanımlanır, yorumlanır ve anlam

⁴⁶ Herkül Millas, **Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.24

⁴⁷ Mehmet Güngör, **Ulus Devlet Yurttaşlığından Küresel Yurttaşlığa**, Doktora Tezi (basılmamış doktora tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2008, s.258

kazanır. Bu bağlamda Derrida'nın belirttiği gibi “tüm kimlikler ancak kendi farklılıkları ile var olabilirler” ve “her kimlik bir anlamda ötekidir”.⁴⁸

2.2.3. Ulus Devlet

Ulus devlet kavramını tanımlarken öncelikle ulus kavramını tanımlamak gerekir:

Connor'a göre ulus, asıl ortak bir atadan gelme inancına sahip toplumların yaşam alanıdır. Ulusu tek bir ölçüte, ortak atadan gelme ölçütüne bağlayarak, ulus ile etnik grup arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktadır.⁴⁹

Ulus-devlet; ortak değerler etrafında toplanan ve ulusal politikalarla şekillenen siyasi bir çerçevede yaşayan ve fikir beyan eden milletlerin bir arada yaşadığı siyasi bir düzen olarak da ifade edilebilmektedir.⁵⁰

Ulus ve ulus-devleti oluştururken bazı olgu, kavram ve disiplinlere başvurulur. Bu kavram ve olguları Çapar şu cümlelerle ifade etmektedir:

Tarihi köken miti, dil birliği, ırk birliği, mitoloji, folklor bunlar arasındadır. Birçok ulus milliyetçiliğinde olduğu gibi Türk milliyetçiliğinin oluşturulmasında da bu kavramlara ve olgulara başvurulmuş, politika ve eğitim alanlarında yoğun olarak kullanılmıştır.⁵¹

Ulus devletlerin önemli özellikleri arasında, devletin ögesi olan milletin, yani toplumun ortak bir ülkeye veya bilince sahip olması yer almaktadır. Bu bilinç doğal olarak milleti devlete bağlayan en güçlü bağdır. Bu bilinçlenme daha çok, kendini “milliyet” ve “milliyetçilik” şeklinde gösterir.⁵²

Ulus devlet kavramını anlatmak için: “Yapısal bakış açısındaki ulus devlet biçiminde ulus, devletten önce gelmektedir. Ulus, devleti güçlü bir uluslararası kimlik ve sağlam bir ulusal meşruiyet üzerine oturtmaktadır. İlkesel olarak ulus

⁴⁸ Jacques Derrida, “**Teoriyi İzleme**”, **Teoriden Sonra Hayat**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2003, s.26

⁴⁹ Ozan Erözden, **Ulus-Devlet**, Dost yayınevi, Ankara, 1997, s.47

⁵⁰ Deniz ÖZYAKIŞIR, “Ulus-Devlet ve Milli Egemenlik Bağlamında Teorik Bir Küreselleşme Eleştirisi”, **Jeopolitik Dergisi**, 2006, 5 (31) (Ağustos), s.78-80.

⁵¹ Mustafa Çapar, **Türk Ulusal Eğitim Siteminde Öteki ve Ötekiye Yaklaşım**, Doktora Tezi (basılmamış doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s.4

⁵² Kemal Beydilli, **Batı Uygarlığının Yükselişi**, Ed. Cemil Öztürk, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2005, s.27

devlet, ulusun yaşadığı alanda kesinlikle tartışma götürmeyen bölgesel bir kimliğe sahiptir.”⁵³

Ulus devletin toprakları üzerinde yaşayan diğer etnik gruplar dahil milletine karşı sahip olduğu sorumlulukları vardır:

Ulus devletin millete karşı görevlerinden başlıcaları: etnik ve dinsel kimlikleri ne olursa olsun olanakları ölçüsünde milleti yurtiçi ve yurtdışı tehlikelerden korumak, milletin güven içinde yaşamasını sağlamak, adaleti ve sosyal hizmetleri yerine getirmek gelir. Özellikle devlet olma şartlarından en önemlisi olan bağımsızlığın korunması ulus devletin en başta gelen görevidir.⁵⁴

2.2.4. Azınlık ya da Etnik Grup

Bütün sosyal grupların kendilerine ait kimlikleri, kültürel farklılıkları bulunmaktadır, ancak bir grup diğer gruplarla kurduğu ilişkiler sonucunda farklılığının bilincine varmakta ve grup birliğini öne çıkarmaktadır. Çoğunluk kültürün karşısındaki diğer gruplar azınlık olarak konumlanmaktadır.

Günümüzde azınlık kavramı etnik grup kavramı ile birlikte ele alınmaktadır. Etniklik kavramının sözlük anlamı etnos’dan gelmiş ve “halk”ın karşılığı olarak kullanılmakla beraber, “halk” kelimesinin masumane ifadesinin ötesine geçmiş ve çatısı altında toplama iddiasında olduğu kesimin ortak çıkarlarını dile getiren gelecek projesini de bağrında taşımaya başlamıştır.⁵⁵

Azınlık kavramı için yapılan birçok tanımlama vardır, bunlardan birkaçı şu şekildedir:

Devletler arası antlaşmalar hukukunda özel bir himaye konusu olan azınlıklar, eski tarihlerden beri, belli bir ülkede yerleşmiş fakat bünyesine girdikleri devletlerin halkından geleneksel olarak ırk, dil, din vb. bakımlardan ayrılan topluluklar.⁵⁶

⁵³ Arif Erman, **Kimlik ve Egemenlik**, Truva Yayınları, İstanbul, 2011, s.28

⁵⁴ Muzaffer Erendil, **Devlet’in Kavram ve Kapsamı**, MGK Sekreterliği Yayınları, Ankara, 1990, s.7

⁵⁵ Naci Bostancı, “Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik”, **Türkiye Dergisi**, sayı: 50, 1998, s.38,39

⁵⁶ **Meydan Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, C:II, 1969, s.434

Ana Britannica ise, azınlık kavramını, içinde yaşadıkları toplumdaki kültürel, etnik ya da ırksal özellikleri bakımından farklı olan topluluklar, olarak tanımlamaktadır.⁵⁷

Azınlık kavramını sosyo-politik ve hukuksal, olmak üzere ikili bir tasnife tabi tutarak inceleyen Prof. Dr. Baskın Oran, sosyo-politik açıdan kavramı şu şekilde tanımlamaktadır:

“Çoğunluktan farklı özellikler taşıyan, sayı bakımından genellikle küçük olan ve kendini çoğunluktan farklı hissetmenin yanı sıra, çoğunluk tarafından ezildiği kanısını taşıyan gruptur. Bu tanımda, önemli olan, sayı ögesi değildir. Baskı algılama ögesidir. Hukuk bakımından, mutlaka vatandaş (çünkü, vatandaş olmayan yabancı’dır ve bu da bambaşka bir hukuksal statü oluşturur) olması gereken azınlıkların statüsü ya ulusal yasalarla ya da uluslararası antlaşmalarla saptanır.”⁵⁸

Etnik grubu belirleyen ilkeler egemen ve azınlık arasındaki ilişkilere dayanmaktadır.⁵⁹ Azınlık ya da etnik gruplar; 1-Ülke içinde ulusal birliğin sağlanması yani ulus-devletin iç politikası açısından. 2-Azınlıkların büyük olasılıkla dışarıda bir “akraba devlet”i olması ve bu devlet ile ilişkileri göz önüne alınca dış politika açısından. 3-Küresel Çağ’da uluslararası etkileşimin gittikçe hassaslaşması nedeniyle de uluslararası sistem açısından önemlidir.⁶⁰

Liberaler, azınlık milliyetçiliğinin, “öteki” hakkındaki cehaletten kaynaklanan, irrasyonel kişisel önyargılar ve basmakalıp fikirlerin sürdürülmesi anlamına geldiğini savunmuştur. Bu görüşe göre, insanlar demokratik alışkanlıklar olan hoşgörü ve saygıyı bir kere benimseyip içselleştirdiklerinde, etnik bağlılık temelinde insanları seferber etmenin gereği kalmayacaktır.⁶¹

Çoğunluk içerisinde bulunan azınlık, içinde bulunduğu ortamda iki türlü tepki verme durumunda kalacaktır ya kimliği korumayı ya da asimile olmayı tercih edecektir:

⁵⁷ Ana Britannica Ansiklopedisi, C:III 1987, s.118

⁵⁸ Ali Güler, **Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar**, Berikan Yayıncılık, Ankara, 2005, s.231

⁵⁹ Orhan Türkdoğan, **Niçin Milletleşme**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1995, s.12

⁶⁰ Baskın Oran, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, 4.Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001, s.65

⁶¹ Will Kymlicka, **Çok Kültürlü Yurttaşlık / Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s.22

Kanun ya da otorite tarafından ne kadar korunursa korunsun, azınlıklar güvensiz bir durum içindedirler. Bu kaçınılmaz güvensizlik duygusunun yarattığı hayal kırıklığı, kimliği koruyan bir azınlıkta, kimliğini çoğunluğa karışarak eritmek isteyen bir azınlığa oranla daha hafiftir. Kimliğini koruyan bir azınlık, kaçınılmaz surette bireyi muhafaza eden kapalı bir bütündür; bireye ait olma duygusu verir ve onu hayal kırıklığına karşı korur. Diğer taraftan, asimilasyon eğilimi gösteren bir azınlıkta birey, önyargı ve ayırım karşısında yalnız kalır.⁶²

Bazı çevrelere girebilmek çoğunluk gruba dahil insanlar için kolay olurken, azınlık için daha zor olabilmektedir, bu durumu Michel Foucault şöyle ifade eder:

Bir azınlığın servet ve şöhret elde eden bireyleri, çoğunluğun girdiği özel çevrelere girmekte güçlüklerle karşılaşır. Böylece yabancılıklarının farkına varırlırlar.⁶³

Görüldüğü üzere, azlık çokluk ilişkisiyle anlam bulan azınlıklar, başat bir durumda olmayıp etnik, dinsel ve dilsel nitelikler bakımından nüfusun geri kalan bölümünden farklılık gösteren ve açık olarak olmasa bile kendi kültürünü, geleneklerini ve dilini korumaya yönelik bir duygudaşlık taşıyan bir sosyal grup tipidir.⁶⁴

2.2.5. Çokkültürlülük

Çokkültürlülük, dünya genelinde özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra, oldukça önemsenmiştir. En yaygın tanımı “farklılıklar zemininde hoşgörü”dür.

Foucault kavramı şu şekilde tanımlar:

“Çokkültürlülük, kendimizle sürdürmemiz gereken ilişkiler, kimlik ilişkileri değildir; bunlar, daha ziyade, farklılaşma, yaratma, yenilik ilişkileri olmalıdır. Her zaman aynı olmak çok sıkıcıdır.”⁶⁵

⁶² Erich Hoffer, **Kesin İnançlı**, Çev. Hale Şipal, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2011, s.64

⁶³ Ali Güler, **Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar**, Berikan Yayıncılık, Ankara, 2005, s.65

⁶⁴ Jennifer Jackson Preece, **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi**, (Çev.) Ayşegül Demir, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2001, s.23,24

⁶⁵ Michel Foucault, **İktidarın Gözü**, Çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007, s.276

Erdoğan'a göre de çokkültürlülük, farklı kültürlerin bir arada olduğu barışçıl bir toplumun meydana gelmesinde önemli bir etkidir:

Çokkültürlülük kamusal alanda farklı kültürlerin adil bir biçimde teşvik edilmesi projesi olarak tasarlanmıştır ve savunucularına göre dünyadaki kimlik hareketlerinin, aynı siyasi örgütlenme içinde farklı ufuklara sahip nüfus topluluklarının barışçı bir şekilde bir arada olabilmelerini sağlayacak barışçıl bir ilahtır.⁶⁶

Temel olarak çokkültürlülük olarak adlandırılan kültürel çoğulculuk biçimi, özünde liberal bir çoğulcu toplum tasarımı olarak gelişim göstermeye başlamış bir siyasi akımdır. Bu anlamda kavram, kültürel kökeni ne olursa olsun farklı kültürel geleneklerin eşitlik esasına dayanarak bir arada yaşamalarında herhangi bir sorun olmadığını ifade eden siyasal ve toplumsal bir sistemin ifadesi olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁷

Çokkültürlülük, çok uluslu olan birçok toplum tarafından "ötekileştirme"nin önlenmesi için geliştirilen bir kavramdır. Bu, insanları dışlayan değil, farklılıklar içerisinde yaşamının mümkün olduğunu göstermeye çalışan bir modeldir.

Çokkültürlülük tek başına farklılık ve kimlikle ilgili bir kavram olmayıp, kültürle kaynaşmış ve ondan beslenen farklılık ve kimliklerle, yani bir grup insanın kendilerini ve dünyayı anlamakta, bireysel ve toplu hayatlarını düzenlemekte kullandıkları inançlar ve uygulamalar bütünüyle alakalıdır. Çokkültürlülük terimi ilk bakışta yekpare bir toplum tasarımı sunar gibi gözükse de bugün için birbirinden farklı çoğulculuk biçimleri bulunmaktadır.⁶⁸

Bir ülkedeki nüfus farklı etnik kümelerden oluştuğunda bu yapı betimsel düzeyde çokkültürlüdür. Çokkültürlü toplum modelini tanımlayan koşullar:

- Farklı kültürel unsurlara sahip grup üyelerinin her birinin, diğer farklı kimlik üyelerinin, farklı gereksinim ve amaçlarının olduğu gerçeğini kabul etmesi.

⁶⁶ Milena Doytcheva, **Çokkültürlülük**, Çev. T.A. Onmuş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.12

⁶⁷ Mustafa Erdoğan, **Liberal Toplum, Liberal Siyaset**, Siyaset Kitabevi, Ankara, 1998, s.195

⁶⁸ Bhikhu Parekh, **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek**, Çev. Bilge Tanrıseven, Phonix Yayınları, Ankara, 2002, s.3

- Tarafların birbirlerinin dil ve kültürlerinin yaşatılması ve geliştirilmesi konusunda açık bir arzularının olması
- Tarafların birbirlerine yönelttikleri ve gösterdikleri desteklerin, sadece bu kümelerin çıkarlarının korunması bağlamında değil tüm toplumsal oluşumun bir üst kimliğinin belirleyici özelliklerinin oluşturulması anlamında düşünülmesi.
- Farklı kimlik kümelerinin üyesi olan bireylerin toplumsal, ekonomik ve siyasi alanlarda bütün kurum ve süreçlerde eşit katılımcılar olarak yer almaları şeklinde sıralanabilir.⁶⁹

“Farklılıklar”ın önemi üzerinde dururken “hoşgörü” olgusuna değinmek kaçınılmazdır. Çünkü ancak hoşgörü ile birlikte farklılıklar insanların lehine çevrilebilir. Ali Gündoğan’a göre hoş görme, bir katlanma tavrı değildir:

Barış uğruna bir katlanma tavrı olarak düşünülmemelidir çünkü katlanmada bir zayıflığın belirtisi vardır. İnsan değiştirmek istediği ama gücünün yetmediği değerlere ve eylemlere katlanır. Umursamazlık ve kayıtsızlık tavrı içinde olan insanın ise dünyasında farklı olanın farkında bile olmamak söz konusudur. Hoşgörüyü doğru anlamak, bir eylemi hoşgörü eylemi yapan koşulları doğru anlamaya bağlıdır. Hoşgörü çeşitliliği gerektirir. Hoşgörü sadece bireylerden beklenen davranışların değil, aynı zamanda devletin kişisel ve kültürel kimliklere göstermesi gereken bir tavidir.⁷⁰

Ötekileştirme söz konusu olduğunda çokkültürlülük dikkate değer bir hale gelmekte ve diğer insanlara hoşgörü çerçevesinde yaklaşmanın mümkün olduğunu göstermektedir.

Bir toplum bünyesinde barındırdığı öteki diye tanımladığımız alt kültürler veya inanç grupları için çeşitli yaşam olanakları tanımaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında tek bir tavır söz konusu değildir:

⁶⁹ Ali Şafak Balı, **Çokkültürlülük ve Toplumsal Adalet / “Öteki” ile Barış İçinde Yaşamak**, Çizgi Kitapevi, Konya, 2001, s.189

⁷⁰ Ali Osman Gündoğan, “Çoğulculuk ve Değer Bunalımı”, **Muğla Üniversitesi Toplumsal Bilimler Dergisi**, Sayı:8, Muğla, 2002, s.5

“Farklılık düzenlemelerini, farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik yöntemler ve farklılıkları yönetme yöntemleri olarak iki ana kategori altında toplayan J. McGarry ve B. O’Leary, ilkinde soykırım, zorunlu göçürü ve iskân, taksim (ve/ya da self determinasyon) ve entegrasyona (ve/ya da asimilasyon), ikinci grupta ise hegemonik denetim, hakemlik (üçüncü tarafın müdahalesi), kantonlaştırma (ve/ ya da federalleştirme) ve son olarak ortakçılığa (consociationalism) yer vermektedir. Hadden ise, devlet tarafından benimsenebilen politik stratejiler tayfinin sınıflamasını şu şekilde yapar:

Ortadan kaldırma: Soykırım, yerinden kovma, gönüllü sürgün.

Asimilasyon: Toplumsal farklılıkları ortadan kaldırma; farklılıkları egemen kültürün lehine değişikliğe uğratma.

Hakimiyet: Farklı olanlara karşı ayrımcılık.

Tanıma ve uzlaşma: Ayrılmaya karşı özel önlemler almaya karşılık ilgili alanlarda eşit muamele yapmak.

Kendi geleceğini belirleme: İç özerklik verme, ayrılmayı kabul etme.”⁷¹

Hiçbir kültürün bir diğerine üstünlüğü yoktur. Baskın kültürün alt kültüre üstünlük kurmaya çalışmasındansa uyum içerirse yaşam daha kabul edilebilir bir yöntemdir. Kültürel çeşitlilik bir noktada hayatı zenginleştiren bir unsurdur. Her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve demokratik bir hukuk devleti oluşturmak insanları “ötekileştirme” düşüncesinden uzaklaştırmak adına önemlidir.

Vatandaş’ın da belirttiği gibi: “Çok kültürlülük, farklı etnik/kültürel kökenlere sahip toplulukların kendi özgün kimliklerini korumalarını onaylayan bir model olarak, topluluklar üstü yeni tarz bir ulusal kimliğin şemsiyesi altında, varlıklarını korumaları için destekler.”⁷²

Amin Maalouf kendi çokkültürlülüğünü sorgularken ve insanlara kendini ifade etmeye çalışırken şu yorumu yapıyor:

⁷¹ Celalettin Vatandaş, **Çok Kültürlülük**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.14

⁷² A.g.e., s.22

“Her kişinin kimliği, resmi kayıtlarda görünenlerle kesinlikle sınırlı olmayan bir yığın ögeden oluşur. Elbette insanların büyük çoğunluğu için dinsel bir geleneğe bağlılık söz konusudur; bir ulusa, bazen iki ulusa; etnik ya da dilsel bir gruba; az ya da çok geniş bir aileye; bir mesleğe; bir kuruma; belli bir sosyal çevreye...Ama liste daha da uzundur, neredeyse sınırsızdır: insan bir eyalete, bir köye, bir mahalleye, bir kabileye, bir spor takımına ya da meslek kuruluşuna, bir arkadaş grubuna, bir sendikaya, bir işletmeye, bir partiye, bir derneğe, bir cemaate, aynı tutkuları, aynı cinsel tercihleri, aynı fiziksel özürleri paylaşan ya da aynı zararlı etkilere maruz kalan bir insan topluluğuna ait olduğumu hissedebilir.”⁷³

İnsanların aidiyet duygularını yargılayamayız ve yönlendiremeyiz. Önemli olan, farklı olanı benimsemesek bile ona saygı göstermek zorunda olduğumuzu bilmeli, onun kendine ait değerleri olduğunu kabul etmeli ve bunları yaşayabilmesine izin verebilmeliyiz. Yani öteki karşısında esnek olabilmeliyiz:

“Herkes eş-saygı, soydaşlara değil, “öteki”ne, yani farklı oluşu nedeniyle diğerine gösterilme koşulunu temel alır. “Öteki”ne karşı, bizlerden biri olarak dayanışma göstermek, tözsel olan her şeye direnen ve gözenekli sınırlarını sürekli daha da öteye taşıyan bir topluluğa ait esnek ‘Biz’i kapsar”⁷⁴

Nasıl insanları dar kalıplar içine yerleştirip sosyal yaşamı onlara yaşanılmaz hale getiren bizim bakış açımızsa, onları özgürleştirecek de yine bizim bakış açımızdır.

⁷³ Amin Maalouf, **Ölümcül Kimlikler**, Çev. Aysel Bora, Yapı Kredi Yayınları, 2014, s.16

⁷⁴ Jürgen Habermas, **“Öteki” Olmak, “Öteki” yle Yaşamak**, Çev: İlknur Aka, 2. Baskı, YKY, İstanbul, 2002, s. 9

III. BÖLÜM

SEVİNÇ ÇOKUM'UN HİKÂYE VE ROMANLARINDA ÖTEKİ

Sevinç Çokum Eserlerinde Öteki'ye Neden Yer Veriyor?

Sevinç Çokum gerek eserlerinin akışında gerekse de röportajlarında sıklıkla insanı farklılaştıran, “öteki”leştiren söylemlere, tavırlara karşı olduğunu belirtmiştir. İnsana sadece “insan” olduğu için kıymet veren bir yapıda olması onun üslubuna da yansımıştır. Yazarın çocukluğundan itibaren farklı etnik yapıdaki insan topluluklarının arasında olması onun bu yönünün oluşmasında hiç şüphesiz kuvvetli bir etkidir. Sonraları çeşitli ülkelere yaptığı seyahatler onun bu yönünü daha da geliştirmesine sağlamıştır, bu da eserlerinin odak noktasına, daha doğrusu tüm eserlerinin temelini oluşturan bir unsura dönüşmüştür. Çokum, anlatmak istediği konular farklılaşsa da özünde hep insanı temel almış tüm insanların koşullar ne olursa olsun özgür, değer gören, sahiplenilen bir ortamda var olması gerektiğine inanmıştır. “Etiketlenmeye kocaman bir “Hayır!” derken de bunun onun için ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Asıl karşı olduğu nokta insanların arasına derin uçurumlar açan “etiketler” dir.

Çokum, Bizim Diyar'da Türk kültürüne büyük bir değer atfeder. Kültür son tahlilde bir kimlik olduğundan kendine mensup olmayana “öteki” diye görebileceği düşünülebilir ama buradaki hâliyle Türk kültürü, dışlamanın aksine başka toplulukların yaşamlarına cevap verecek bir düzen kurar ve o topluluklar, bu kültür coğrafyası içerisinde kendilerine yer bulabilirler. Yazar, Türk kültürüne atfettiği değerle, bu kültürün diğer kültürlerden farkını ortaya koyar. Çokum'a göre Türk kültürü, kapsayıcılığıyla diğer kültürler karşısında ‘hâmi’ konumunu kazanmıştır.⁷⁵

Yazarın bakış açısını değiştiren, dünya görüşünü zenginleştiren unsurlardan biri de yaptığı seyahatler ve tanıştığı yeni insanlardır:

“Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırım, Tataristan, Tunus, Mısır, Hindistan gezi ve inceleme yazılarım yer aldı. Bu seyahatler dünya görüşüme farklı bakışlar kattı. Özellikle Hindistan'a gittikten sonra kendi insanımızın yanında dünya

⁷⁵ Sezai Coşkun, “Sevinç Çokum'un Romanlarında Kültürel Meseleler ve Milli Kültür Unsurları”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 21, 2009, s. 285

insanını da görmeğe, duymağa başladım. Hikâyelerimde sadece dünyevi değil, öteleri kucaklayan insanlar yer almaya başladı. Yani tasavvufun aydınlığı belirdi.”⁷⁶

Çokum, “Hilal Görününce” adlı eserini Kıırlı eşinin ailesinden yola çıkarak yazmıştır. Romanı kaleme almadan önce yoğun bir hazırlık dönemi geçirmekle birlikte, zengin malzeme de derleyen yazar, Kıırlı Türk toplumunu derinlemesine incelemiştir.⁷⁷

Yazar insana verdiği değeri hemen hemen birçok yerde vurgular, bu düşüncelerini şu sözlerle dile getirir:

“Benim için önemli olan insandır. Romanlarımın merkezinde de insan vardır. Ferdin hangi sosyal ya da siyasi düşüncede olduğu benim için önemli değildir. Özellikle “Karanlığa Direnen Yıldız” romanı benim iyiden iyiye ferde yöneldiğim romanımdır. Ondan sonraki romanlarımda da ferdi ön plana çıkarmayı önemsedim. Bu açıdan “Karanlığa Direnen Yıldız” bir dönüm noktasıdır.”⁷⁸

Bu düşüncelerini yine başka bir şekilde şöyle ifade etmiştir:

“Benim için insan önemli, sağ ya da sol zihniyette olması, ideolojileri benim için önemli değil. İnsanlar, zaafı, iyi ve kötü yanları ile bir bütündür. İnsanları çok renklilikleri ile kabul etmeliyiz. Asıl zenginlik de budur bana göre.”⁷⁹

Sevinç Çokum sadece gezip gördükleri ya da tanıştığı insanlardan edindiklerinden ibaret değildir, o çocukluktan beri içinde bulunduğu ortamlardan getirdiği kültürel bir zenginliğe sahiptir:

“Bizim Diyar romanında da sözlü kaynakların büyük etkisi oldu. Kayınvalidem Selanıklidir. Hatta evi Atatürk’ün evinin hemen yanındaymış. Bu romanda anlatılan hikâyeye gerçektir, ama benim kattığım şeyler de oldu. Hilal Görününce’ de yine sözlü kaynaklar önemliydi benim için. Romanı Kıırlı’ı görmeden yazdım ama o kadar çok şey öğrendim ki hakkında roman yayımlandıktan

⁷⁶ Ömer Lekeşiz, **Yeni Türk Edebiyatında Öykü 4.cilt Öykücüler ve Öykü Anlayışları, Öyküler ve Çözümleri**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001, s. 273

⁷⁷ Bilim ve Aklın Aydınlığı Dergisi, 2004, s:51

⁷⁸ Kevser Akın, (2009), **Sevinç Çokum’un Romanlarında Eğitim Değerleri ve Türkçe**, Yüksek Lisans (basılmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, s.418

⁷⁹ a.g.e., s.425

sonra oraya gittiğimde de hiç yabancılamadım. Her yeri sanki elimle koymuş gibi kolaylıkla buldum.”⁸⁰

“Bir taraftan eşimin babası Kırımlı, oradan göçüp gelmiş. Anne tarafı Üsküp’lü, oradan Selanik, Usturumca. Şimdi baba tarafı da Kırım’dan, Romanya’ya sonra Bursa’ya gelmişler. Kayın pederim Bursa’da dünyaya gelmiş, evveliyatını bilmiyor.”⁸¹

Hayatının her döneminde farklı gruplarla iç içe yaşamayı deneyimlemiştir:

“Ben Ermenilerin evinde doğdum. Onlardan da çok etkilendim. Kültürlerinden çok güzel şeyler aldım. 1960’lı yıllarda Fransızların, Amerikalıların bulunduğu bir orkestrada keman da çaldım. Çok güzel paylaşımlarım oldu onlarla. Onlardan çok güzel görgüler de aldım.”⁸²

Söz konusu bu çeşitlilik, yazarın insanlara dair doğal olarak gelişen kapsayıcı, sahiplenici bir tutum edinmesine katkı sağlamıştır. Bunu yazar kendi sözleriyle şöyle ifade eder:

“Romancı insanı insan olarak düşünecek. Bu ülkenin insanı ve diğer ülkelerin insanı diye ayırmak yanlıştır. Neticede her insan yemek yiyor, uyuyor çeşitli ihtiyaçlarını gideriyor. Bir insan var dünyada ve yazar da o şekilde düşünmek zorundadır daha umumi. Benim insanım diğer insanlardan daha yücedir demek de bizi aynı yanlışa düşürür... demek ki özgürce bakacağız, insana bakacağız, farklı noktalardan bakacağız. Tek bir noktadan bakarsak hataya düşeriz. Tek bir noktadan bakma demek bu noktanın yanlıklarının olmadığına inanma demektir bu da yanlı sonuçlar doğurur.”⁸³

Yazar başka bir röportajında da benzer düşünceleri şöyle dile getirir:

“Bu bütünlük, birlik duygularını her zaman taşıdım. Ölene kadar da taşıyacağım. Dünya üstünde geçerli olan ne olursa olsun, bugün dünya insanları

⁸⁰ Kevser Akın, (2009), **Sevinç Çokum’un Romanlarında Eğitim Değerleri ve Türkçe**, Yüksek Lisans (basılmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, s.420

⁸¹ Yasin Kırılmış, (2011), **Sevinç Çokum’un Eserlerinde Folklor Unsurları**, Yüksek Lisans (basılmamış yüksek lisans tezi), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.332

⁸² Akın, a.g.e., s.425

⁸³ Kırılmış, a.g.e., s.330

olsun, Hristiyan olsun veya başka bir etnik insan olsun, herkes insandır netice itibariyle. Her zaman temennimiz beraber yaşamak, dostça, savaşmadan yaşamaktır. Yaşamak insana yakışan bir şeydir.”⁸⁴

Yazar, etnik unsurlara ait kültürlerin ülkemiz için büyük bir zenginlik olduğunu ifade ederken Lacivert Taşı adlı eserine atıfta bulunarak şu cümleleri dile getirir:

“Yadigâr var bir de Kürt kökenli ve annesiz babasız bir çocuktur. O aileye sığmıyor. Aile de onu kabul etti. Yadigâr aynı zamanda o coğrafyadan yadigâr yani o Kürt unsuru bizim her zaman muhafaza etmemiz gereken ve ona sarılmamız gereken bir unsur. Orda Arap, Süryani başka etnik kökenli insanlar da var. Onlarla var olmuş bir coğrafya. Keşke çok önceden o insanlara, o topraklara sahip çıkılsaydı. O yoksulluklar giderilseydi, o ekonomileri canlandırılırdı. O ağalık sistemiyle insanlar ezilmeseydi.”⁸⁵

Sevinç Çokum’un bu ifadelerinden hareketle yazarın hikâyelerinde “öteki”ne nasıl baktığını, “öteki”yle olan ilişkileri nasıl yansıttığını görmek ve bunu örneklendirmek çalışmamızın çerçevesini çizecektir. Bunun için de sıklıkla hikâye ve romanlardan alıntı yaparak ötekileştirilmeye konu olduğu düşünülen kısımlar belirtilecektir. Alıntılar yapıldığı hikâye ve romanların adları, her alıntıdan sonra baş harfleriyle ve sayfa numarasıyla birlikte parantez içinde gösterilecektir.

3.1. Hikâyelerinde Öteki

Tablo:1

Hikayeler	Rumlar	Araplar	İngilizler	Amerikalılar	Ruslar	Ermeniler	Almanlar	Hintliler	Diğer
Bir Eski Sokak Sesi	√								√
Evlerinin Önü	√	√	√	√	√	√		√	√
Onlardan Kalan					√		√		√
Rozalya Ana					√				
Beyaz Bir Kıyı									√
Gece Kuşu Uzun Öter	√		√					√	√
Al Çiçeğin Moru	√								√

⁸⁴ Necla Dağ, (2012), **Sevinç Çokum’un Romanlarında Sosyal Yapı**, Yüksek Lisans (basılmamış yüksek lisans tezi), Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman, s.282

⁸⁵ a.g.e., s. 287

3.1.1. Rumlar

Hikâyelere genel olarak bakıldığında olumsuz ya da önyargılardan kaynaklanan olumsuz düşünceler olmakla birlikte, toplum içinde uzun süredir beraber yaşamının getirdiği kabul etme, onlarla uyum içinde yaşama durumu söz konusudur.

Bir Eski Sokak Sesi adlı kitapta yer alan Yokuş Aşağı adlı hikâyede bir mahallede apartman komşularının özellikleri, kadınların durumları anlatılır. Kısmet Hanım, Yester adında hasta bir Rum kadına bakar, hastanın kocası Yervant, çocukları ve arkadaşlarından bahsedilir. Bir başka katta Madam Elleni ve onun hasta kocasından söz edilir. Burada kalıplaşmış bir “ötekileştirme” vardır:

“İstanbul’da Rumlar, kapılarını korktukları bir şeye kapattıklarında, yüreklerini rahatlatıcı umutları bulmakta zorluk çekmezler. Çünkü sınıksız kenetlidirler birbirlerine.” (BESS, s.117)

Bu hikâyede mahalleliyle Rumlar arasında gelişmiş bir komşuluk ilişkileri vardır, zor zamanlarında birbirlerine destek olurlar. Türkler Rumlarla birlikte saygı ve sevgi çerçevesinde huzurlu bir ortam oluşturmayı başarmıştır.

Paşa Mahallesi hikâyesinde bir apartman sakinlerinin hayatları anlatılır. Ancak burada farklı bir durum söz konusudur. Apartman sakinlerinden Rum bir aile apartmanda yaşayan Türkleri ötekileştirir:

“Nevin hastalandığında, Kalyopiler alt kattan hızla geçer, kapılara dokunmamağa çalışır, iri karpuzları yukarıya taşırlardı. Gitgide mikrop kapma korkuları büyüyordu. Sokağa atamıyorlardı kiracılarını. Yüzleri korkudan, ince hastalığın rengine bürünüyordu. Yanaklardaki pembeliğin ansızın uçup gitmesi... Sonra, yeniden pembeleşiyorlar.” (EÖ, s.40)

Burada yazar, “ötekileştirme” durumunun karşılıklı olduğunu hatırlatıyor. Eğer bir kesimi “öteki”leştiriyorsanız, siz de onların gözünde “öteki” olmayı kabul etmişsinizdir.

Galata Bahçeleri hikâyesinde Rasim Efendi’nin hayatı anlatılır. Rasim Efendi artık sıradanlaşmış, belli bir düzen içinde ilerleyen hayatında geçmişini hatırlar

zaman zaman. Define aradığı için kendisine ‘Defineci Rasim’ denir. Karısı hayatlarından memnun değildir. Aslında her ikisi de hayattan belediklerini bulamamıştır, mecbur oldukları bir hayatı yaşıyorlardır.

Bu hikâyedeki yabancılar günlük hayatın içinde alışılmış bireylere dönüşmüşlerdir:

“...artık Rumların seslenişlerini, birbirlerine Rumca hâl hatır sormalarını, yoğurtçunun çingırağını ve yakın yerlerde bir kilisenin saatleri belirleyen çanını yadırgamıyorlar.” (EÖ, s.105)

Büyük Savaştan Sonra adlı hikâyede bir kızın çocukluğunda annesinin kendisini bir terzi dükkânına götürüşünü hatırlaması ve orada çalışan Olga anlatılır. Olga’nın o zaman onun hayatında nasıl bir etkisi olduğunu dile getirir, sonraları Olga evlenip gider, ara sıra onunla ilgili haberler alır, ancak onun için artık çok bir şey ifade etmemektedir, Olga onun sadece anılarında kalmıştır. Burada önemli olan kısım çocuğun gözünde Rum bir kadının asla “öteki” olarak algılanmamasıdır, tam aksine çocukluğun masumiyeti ile onun için “abla” figürüne dönüştüğü görülmektedir.

“Gece Kuşu Uzun Öter” adlı kitapta yer alan “Bir Şeyleri Yakmak” adlı hikâyede yazar oğluna yük olmaması için kendine ait ne varsa yakmaya başlar ve bu sırada geçmişini yeniden gözden geçirir. Yazar babasının kitaplarını düşünüyor, kitapların kimsenin el sürmediği yığınlar haline geldiklerini görür ve kendine ait eşyaların da öyle olmasını istememektedir.

Yazar eşinin annesinin eski evini ve o evin kiracılarını hatırlarken odalardan birinde kalan bir Rum kadını şöyle anlatır:

“Arka odalardan görünen kızartma kokulu evinde Madam Anna yine soyunmuş dökünmüş, belden yukarısı çıplak, kocaman ürkütücü göğüsleriyle yalnızca dörtte üçü kapalı storlu perdenin altındaki açıklıktan görünür, gider gelirdi. Bu kadar kaygısız, çekinmesiz dolaşması onun yaşayış biçimiyle, bir bakıma hayatı algılayışıyla ilintiliydi.” (GKUÖ, s.36)

“Onlardaki bu rahatlık bu ölçüsüz hal, dışa dönük bir yaşama coşkusunun ifadesiydi. Başka ne olabilir? Anna’nın kahkahalarından, konuşmalarından böylesi

bir kalenderlik hali, kural tanımazlık, fakat bir güzelim İstanbullu görgüsü çıkarırdım.” (GKUÖ, s.35, 36)

Burada birinci alıntıdaki Rum kadınının yaşayış biçiminden yola çıkarak ikinci alıntıda Rumlara yönelik bir genelleme yapıldığı görülmektedir.

Al Çiçeğin Moru adlı kitapta yer alan Dünyanın Gurbet Hali adlı hikâyede akıp giden zaman içinde çeşitli hayatlar anlatılmaktadır. Bunlardan biri Kanite adlı fuhuş yapan bir Rum kadınıdır. Ancak Kanite burada olumsuz bir figür olduğundan istenmeyen, hayatlarına uğramasından korkulan bir kadındır. Geleneksel bir kadın olan Ulviye Hanım ondan şöyle bahseder:

“Kanite’nin hafifliklerini hoş görmeye çalışan Ulviye Hanım’ın en büyük korkusu oğullarından birini Kanite’ye kaptırmaktı. Bazen o korku katmerlenir, iki oğul arasında bu kadın yüzünden çıkabilecek kanlı kavgalara kadar uzanırdı. Neyse ki okuyorlardı. Hepten boş olsalar, belki Kanite’nin bilerek bilmeyerek uzattığı ağlara takılabilirlerdi.” (AÇM, s.97)

Yağmur Öncesi Soluksuzluğu adlı hikâyede keman hocası Afife’nin hayatı ve ölümü anlatılır. Afife kendi hocasından bahsederken:

“Kol Nidrei’yi çalarken ara sıra papağanın ıslığı da katılırdı şarkımıza. Hani Yester (usta bir piyanistti) kısacık boyu, erkeksi akçıl saçları, koyu renk giysileriyle gelip de katı kurallarını, geometrik, köşeli möşeli dünya görüşünü ortaya atmasa yaşam bizim için dayanılır kolaylıklarıyla kartopu benzeri bir şey oluverecekti.” (AÇM, s.122)

Bu hikâyede katı kuralları olan, disiplinli Rum bir piyanist hocadan bahsedilir.

3.1.2. Araplar

Toplumda Araplarla ilgili düşünceleri elde edebileceğimiz tek eser “Evlerinin Önü” adlı eserdir. Bu kitapta Araplardan olumlu olarak bahsedilmez, Arapların toplum içerisinde kabul gördükleri söylenilemez. Burada kalıp ifade ve önyargılara rastlamak mümkündür.

“Evlerinin Önü” adlı kitapta yer alan Edirne Edirne adlı hikâye Arap asıllı Hasan Efendi’nin bir hastane odasında geçmişini hatırlaması anlatılır. I. Dünya Savaşı’na katılmış Romanya cephesinde savaşmıştır. Hasan Efendi Salime Hanım’la evlenerek Türkiye’ye yerleşmiş ve Atıfet adında bir kızları olmuştur. Ayrıca hikâyede Atıfet Hanım’ın hayatına ilişkin olaylar da anlatılır.

Hasan Efendi, ağabeyi ile neden ilişkisini koparttığını anlatırken zabit olan ağabeyinin İngilizlerle anlaşmasını Osmanlıya ihanet ettiğini bunu da çıkarları için yaptığını anlatır:

“Sen Osmanlıya ihanet ettin” dedim. “La la.. Yok yok! Ben Arap milletinin istiklâli için çalışmaktayım” dedi. Gördüğüm bu kadar. Bir daha karşılaşmadık. Mısırlılar da birlik olmadılar bizimle. Derler ki, Araplar velvelecidir, tamahkârdır. Doğrusu çokları böyledir ama vallah ben öyle şey bilmez idim. (EÖ, s. 10)

Burada ‘Araplar velvelecidir, tamahkârdır’ denilirken başkaları tarafından Arap milletine atfedilmiş kalıplaşmış bir cümleye rastlanmaktadır. Milletlere yönelik kalıplaşmış cümlelerden bahsetmemizin sebebi bu şekilde oluşan, zihne yer eden önyargıların zamanla “ötekileştirme”yi tetiklemesidir.

Hasan Efendi karısını isteme anını hatırladığı kısımda kayınpederinin söylediği sözleri düşünür:

“Hasan Efendi oğlum! Ben kızımı güllük gülistanlıkta büyüttüm. Bizim evlerde elle yemek yeme âdeti yoktur bilesiniz. Ay ay, ben kızımı Arap geliyor diye çocukluğunda korkuturken, görüyor musunuz, kızım bir Arap’la evlendi.” (EÖ, s.11)

İnsanları ötekileştirmeye, ötekine tavır almaya yönlendiren en önemli unsurlardan biri de çocuklukta öğrenilmiş yargılardır. Buradaki gibi ötekini çocuğu korkutma aracı olarak kullanmak çocuğun algısını en azından yeni bir bilgi ya da yargı gelinceye kadar biçimlendiren bir ögedir.

Hasan Efendi, kendi milletine yönelik birçok olumsuz şey duyduğu için kendini şu sözlerle savunmaya çalışır:

“Lakin ben büsbütün Arap değildim ki.. Anam Kafkas Türklerindendi. Niye hor görürler beni? Fıtnat Hanım ağabeyimin zabıtlığı ile övünürdü, beni hor görürdü.” (EÖ, s.11) der.

Yine bir başka yerde aynı cümleleri kullanır: “Baba biraz medeni ol! Böyle söylerdi Atıfet... Velhasıl şunca kalabalığın arasına sıkıştırıp, bir yere oturtamadılar beni. Anam Kafkas Türklerindenmiş. Demek bütün bütün Arap sayılmam, ben elden giden yerler için ağlamıştım. Vallah, ben o velveleci Araplardan değilim. (EÖ, s. 16)

Arap olması onu diğerlerinin gözünde ‘medeniyetsiz’ biri yapar, Hasan Efendi’nin savunması ise ana tarafından Kafkas Türkü olmasıdır. Bir Türk’le evlidir, çocuğu, torunları olmuştur, bütün bunlara rağmen bunca yıl neden hâlâ kabul görmediğine anlam verememektedir.

3.1.3. İngilizler

İngilizlere karşı bazen olumlu bazen olumsuz yargılar söz konusudur.

Evlerinin Önü adlı kitapta yer alan Edirne Edirne hikâyesinde Savaş anının verdiği korkuyla Hasan Efendi’nin zihninde İngilizlere dair olumsuz yargı oluşmuştur:

“İngiliz bağılıyor. Nişangâh sekiz yüz... Ne zaman bir köpek sesi işitem, İngiliz gelir aklıma.” (EÖ, s. 21)

Gece Kuşu Uzun Öter adlı kitapta yer alan Bir Şeyleri Yakmak adlı hikâyede doğudan gelen kiracı bir aileden bahsedilir. Bu ailenin evdeki eşyalara karşı tutumları şöyle anlatılır:

“Dedenin odasında duran kitaplıktaki, kitaplara, İngiliz soylusu gibi ağırbaşlı duvar saatine, Ziya Paşa Apartmanının bir eskiciden satın alıp yüzleştirdiğimiz muhteşem eskileri kadife koltuklara tuhaf tuhaf bakardılar. Ev koyun kokulu bir ağılı andırmaya başlamıştı.” (GKUÖ, s.37, 38)

“İngiliz soylusu” ifadesi zaman içerisinde insanların algısında oluşmuş, kalıp düşüncelerden biridir.

3.1.4. Amerikalılar

Amerikalılar takdir edilen, imrenilen yabancı unsur olarak karşımıza çıkar. Özellikle belli bir kesime ya da sosyo-ekonomik anlamda gelir seviyesi düşük bir kesime ait olanlarca Amerika hayal edileni, bir ideali sembolize etmektedir.

Evlerinin Önü adlı kitapta yer alan Hüzün Gemileri adlı hikâyede yine geçmişî hatırlama durumu söz konusudur. Sınıf arkadaşlarını hatırlayan Lale onların o zaman neler yaptıklarını ve yetişkinliklerinde başlarına gelenleri anlatır.

Lale arkadaşı Sevgi Sevim’le okulu asıp müzik dinlemeye gittikleri bir gün Amerikalı deniz erleriyle geçirdikleri vakti düşünür:

“Caz, Steinbeck, zenciler... Başka hayatları çağrıştırıyor. Yaşlı zencileri seviyor ama onlardan önce burada kendi insanları var.” (EÖ, s.31)

Ötekinin olduğu yerde eğer bir tercih söz konusuysa insanın kendine ait olanı tercih etmesi önceliklidir. Öteki zaten herhangi zor bir durumda akla ilk gelen, ilk tercih edilen olmadığı için ‘ötekileşmiş’tir.

“Makine” adlı hikâye iki kardeşin hikâyesidir. Hayata tutunmaya çalışan Rıfkı ve Âdem’ in hikâyesi anlatılır. Rıfkı icat yapar, çeşitli işlerde çalışır ama o asıl icatları sayesinde bir şeyler başarmak istemektedir. Adil, dayısı kendisini Almanya’ya aldırın diye beklemektedir. Bir yandan abisini gözünde çok büyütür, onun iyi bir icat yapacağı umudunu taşımaktadır. Rıfkı bir reklam makinesi icat eder ama tanıtım için götürdükleri firma makinenin geleceği olmayacağını düşündüklerini söyleyerek icadı kabul etmez. İki kardeşin hayalleri yıkılır, Rıfkı pes eder, işin peşini bırakır. İki kardeş hayatlarına kaldıkları yerden devam eder:

Adil Amerika’yı anlatırken:

“Bu Amerika’yı dayısı anlatmıştı. Çok büyük, çok geniş bir yermiş. Her taraftan çağlayanlar. Ve altın madeni ve petrol varmış. Herkes işini bilirmiş. İçinde türlü cinsten insanlar varmış. Her şey otomatikmiş. İlimde, fende ileriymiş bunlar. Göğe füzeler yolluyorlar, ayı keşfediyorlarmış. “Ağabeyim de keşfeder. Ne varda onda ulan! Benim ninem sizden daha iyi bilir ayı, yıldızı. İşini ona göre yapar.” (EÖ, s. 81)...gibi cümleler kullanır.

Burada anlatılanlar bize ötekileştirmenin yalnız “biz”den aşağı bir konumda olduğu zaman öne çıktığını göstermektedir. Yani yabancı olan bizden üstünse hayran olunacak bir unsura dönüşmektedir. Böyle bir durumda ötekileştirme, dışlama, yok sayma gerçekleşmektedir. Bu da “öteki”nin konumunu belirlemede önemli bir unsurdur.

3.1.5. Ruslar

Genel olarak Ruslar özellikle geçmişten savaşların etkisiyle gelen önyargı ve olumsuz düşüncelerle toplum içinde yer almaktadırlar. Bu olumsuz yargılar Rusların yer aldığı bütün hikâyelerde söz konusudur.

“Makine” adlı hikâyede Adil dayısının anlattığı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nden şu şekilde bahseder:

“Bu Moskofların buldukları yerler de genişmiş. Biz Türkler oralardan gelip yayılmışız her yere. Dayım anlatmıştı. “Bir daha gitmemiş miyiz oralara?” diye sormuştum. “Yeterince Türk vardır orada” demişti. “Çokları kırılıp telef oldular. Bu Ruslar, onları kendisine bağladı. Şimdi bu Rus milleti daha da genişlemek ister. Petrolü de var, buğdayı da... Çalıştırır oradaki Türkleri. Hababam çalıştırır. Kendi halkını da. Ne zamandır. Devlet zengin ya, köylü gene açtır. Aklım almadı bir türlü. Çalış çalış da rahatlığa ereme. Ta, ihtilâllerinden beri ulan, ne zamandan beri. “Dayı be, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği bu memleketin adı. Rus milleti olur mu?” “Ben böyle derim evlat. Neticede Rus milleti. Dili var, şarkısı var, bayrağı var. Millet değil de ne? Bir tek, dini imanı yok. Bu Moskoflar şimdi Avrupa’nın burnuna doğru sokulmak isterler.” “Avrupa’nın burnu ne demek ola?” “İspanya’nın oralar işte” (EÖ, s. 82, 83)

Amerika için söz konusu olan olumlu düşünceler Sovyetler Birliği için geçerli değildir. Çünkü o hem Türkleri hem de kendi halkını ezmektedir. Amerika gelecek vaat ederken Sovyetler Birliği insanların geleceklerini ellerinden almaktadır. Bu nedenle ikincisinden olumsuz bir şekilde bahsedilir.

Hasretlik adlı hikâyede Asım adında öğrenci bir genç, yaz vaktini değerlendirmek için İstanbul’dan uzak bir dinlenme yerinde çalışmaktadır. Asım’ın Abdullah adında bir kardeşi vardır, sonrasında Abdullah’ın hapiste olduğunu

öğreniriz. Asım, çay ocağında çalışan Mehmet’le arkadaştır, geceleri sohbet ederek uyurlar, Mehmet ona hikâyeler anlatır ve o mekânda geçen bazı olaylardan bahseder. Asım kendi halinde kendi içinde bulunduğu şartlardan kurtarmaya çalışan bir gençtir.

Asım, otelde kalan misafirleri gözlemlemektedir. Misafirlerden biri hakkında şu yorumu yapar:

“Zakkum ağacının yanında o seksenlik adamla kızı belirdi. Veli Usta onun için ‘Eski komünistlerden’ demişti. Adam birkaç adım attıktan sonra etrafına bakındı. Kızının yüzünde Rus kadınlarının, o gergin, soğuk, şüpheli çizgileri vardı. Renksiz ve duygusuz. Kısacık saçları donuk bir siyaha boyanmıştı.” (OK, s.114)

Burada yine kalıplaşmış bir “ötekileştirme” söz konusudur. Hiç tanımadıkları, yaşamları hakkında bir fikirleri olmadıkları bu insanlar hakkında sadece tahmine dayanan düşüncelerini ifade ederler.

“Rozalya Ana” adlı kitabın ilk hikâyesi kendisiyle aynı adı taşıyan Rozalya Ana hikâyesidir. Burada İkinci Dünya Savaşı sonrasında yurtlarından sürülen Kırım Türklerinin hikâyesi anlatılır. Rozalya Ana, vatan sevgisini çok yoğun yaşayan bir kadındır. Hayali evini tamamlayıp damgalı gök bayrağı evinin üstüne asmaktır. Ancak bu sırada Rus milisleri buradaki Türklerin yaşam yerlerini işgal edip evleri de yıkmak isterler. Rozalya Ana büyük bir direniş göstererek evlerin yıkılmasını engeller, bu uğurda ölümü bile göze alır ve sonunda evlerini kurtarmayı başarır.

Bu hikâyede görüldüğü gibi Rozalya Ana ve diğerleri ötekileştirmeye maruz kalmaktadır. Daha önce vatanlarından kovulup sürgün edilen Kırım Türkleri yeniden vatansız bırakılmaya çalışılmaktadır. Ruslar, Kırımlıların istedikleri gibi yaşamasına izin vermez.

3.1.6. Ermeniler

Ermeniler, sadece “Evlerinin Önü” adlı hikâyede bahsedilmektedir. Burada da olumsuz düşüncelere rastlanmamaktadır.

Ayrılıklar hikâyesinde, bir tatil yerinde kaldığı motelde geçmişini, bugünü düşünün ve dünyanın bir yerinde savaş olurken kendisinin öyle rahat, hiçbir şey yapmıyor olmasından rahatsız olan bir adamın hikâyesi anlatılmaktadır.

Yabancı olanı dışlamadığımızda, kendimizden biri gibi kabul ettiğimizde sorunsuz bir hayat yaşamak mümkündür:

“Ne diyordu Doktor Boğos? “Sankim dünya milletleri aynı dili kullansalardı olmuyordu? Böyle dediysem, barış ve kalp huzuru istediğim içindir. Yani tek bir millet olsaydık, güzel güzel geçinirdik. Ben Ermeniyim, sen de Türksün. Lakin şu anda kardeşlik ve beraberlik içindeyiz.” (EÖ, s. 111)

3.1.7. Almanlar

Almanlarla iç içe olma durumu Almanya’ya çalışma ve daha iyi bir gelecek umuduyla giden Türk’ler için geçerlidir. Bu kez “ötekileştirme”ye maruz kalan Türk’lerdir. Bu onlara hayatlarının birçok aşamasında hissettirilir. Eğer dillerini öğrenip onlar gibi olma konusunda direnirlerse olumsuz tavırlarla karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle Türklerin gözünde de Almanlar olumlu ifadeler çağrıştırmamaktadır.

Onlardan Kalan adlı kitapta yer alan Kırık Bir Dal adlı hikâyeye bir sitede çalışan bahçıvan ve oğlunun tanık olduğu olaylar anlatılır.

Bahçıvan gurbetteki kızını düşünürken Almanya’da ‘öteki’ haline dönüşmüş Türklerin durumunu şöyle anlatır:

“Almanya... Hiç aksamayan kocaman bir saatti. Damadı, ‘Biz iyiyiz, idare ediyoruz işte...’ diyordu. Ne desin? Oralarda ezilerek horlanarak yaşamamanın zorluğunu havadan sudan bahsederek örtmeye çalışırlardı. ‘Biz iyiyiz, idare ediyoruz işte...’” (OK, s.120)

Haliç Akşamları adlı hikâyede gurbetteki oğullarının ziyaretini bekleyen Tevfik amcanın, Raiife teyzenin ve oğullarının hikâyesi anlatılır. Sadi her yıl ailesiyle birlikte kısa süreliğine anne babasını ziyaret eder, sonra Sadi eşi ve çocuklarıyla birlikte yazlık bir mekâna tatile gider. Sadi aslında Türkiye’ye dönmek ister, ancak eşi Belma kurulu bir düzenleri olduğu gerekçesiyle bunu kabul etmez, ziyaretleri neticesinde yeniden Almanya’ya dönerler, anne baba yalnız kalır.

Orada ‘öteki’ olarak yaşamamanın zorluğunu Sadi şu cümlelerle ifade eder:

“Evet, kazanıyor kazanmasına ama el kapılarında hizmet etmeye değer mi? Doktorlar ameliyat demişler. Almanya bizim de belimizi büktü baba, diye yazıyor. Dediğin gibi, gelen gelene... Bak, Tahsin Beyler de dönmüşler. Daha birçokları...” (OK, s.150)

Bir başka yerde şu şekilde anlatır:

“Ama ister istemez Almanya giriverir araya. Üzücü olaylar, sokak çeteleri, ‘Bizimkilerin başlarına gelenler, Türkiye aleyhinde radyo, televizyon programları...’ Sadi öfkeli konuşur. Boynundaki ay yıldızlı zincirle oynar, yumruğunu sıkar, bir şeyler yapılınsın ister. ‘Bir şeyler’i bu iki ihtiyarın yapamayacağını bile bile... Babası ‘Vah vah!’ der, annesi için çeker. Arada bir Belma söze karışır. Daha çok bizimkilerin uyumsuzluğunu anlatır. Sadi o an Belma’da yaşlı, katı yürekli bir Alman kadınının öfkesini bulur.” (OK, s.156)

Burada ‘öteki’ olmanın zorluğuna işaret edilir.

Yabancı Sokaklar adlı hikâyede eşi Almanya’ya çalışmaya giden Neriman Hanım’ın hikâyesi anlatılır. Üç çocuğunu gençlik yılları boyunca çeşitli mücadelelerle büyütmüş kırk iki yaşına geldiğinde eşi onu yanına aldırarak istemiştir. Büyük oğlu evlenmiş, küçük oğlu askere gitmiştir. Kızı da lisede okuduğu için şimdilik Almanya’ya tek başına gidecektir. Almanya’da ev temizliği, pastacılık okulunda çalışmak gibi işler yapar, kızı bir süre sonra dayanamayıp okulu bırakarak yanlarında gelir. Neriman Hanım yavaş yavaş yeni dünyasına alışıyor gibi görünse de kendini hep yabancı hisseder, ancak eşinin dönmek gibi bir düşüncesi yoktur.

Yabancı bir memlekette değişme korkusu yaşayan Neriman orada tanık olduklarını şöyle aktarır:

“Bazı Türkleri, Almanlardan ayırt edemiyorsun. Davranışları, yaşayışları, hatta çehreleri bile Almanlaşmış. Dilenen çocukları görüyorsun. Bazen, hafta sonlarında büyük caddelerde, ellerinde pankartlarla yürüyen kalabalıklara rastlıyorsun. İçlerinde Ahmetler, Mehmetler var. Bakışları Türk’e benzemiyor. Geceleri, sokağa çıkamıyorsunuz. Bir video aldınız. Tek eğlenmeniz bu. “Daha ne olsun...” diyor Cemal. İzinli günlerinizde İstanbul’a da geleceksiniz. Daha ne olsun... Kapıcı İsmail ve daha birçok İsmailler yurda döndüler.” (OK, s.165)

Orada uzun yıllar kalmanın ve kabul görme isteğinin etkisiyle Türkler yavaş yavaş Almanlaşmıştır, çünkü ezilmek istemiyorlar, orada kalmanın olumsuz yanlarından biri onlar gibi olmaktır. Burada asimilasyon söz konusudur.

3.1.8. Hintliler

Hintlilere dair yaygın olarak olumlu düşünceler söz konusudur. Gerek bir dönem savaşta bize yardım etmiş olmaları gerek de gelenek göreneklerdeki zenginlik ve çeşitlilikle bakış açısının olumlu olarak şekillenmesini sağlamıştır.

Evlerinin Önün’de Edirne Edirne hikayesinde Hasan Efendi bir başka yerde kendi taraflarına yardım eden Hintlilerin akıbetini anlatır:

“Karanlığın içinde bir takım ayak sesleri işittik. Araştırdık, göremedik. Sonra bir uğultu başladı. Çakmak çakmak gözlerin, karanlığı yardığını gördük. Bunlar, bize iltihak eden Hintliler idi. Hep birlikte “la ilahe illallah” diyerek gelip ezanı tamamladılar. Ama İngiliz ne yaptı? Bir kısım Hintliyi bir gemiye bindirdi. Sonra da gemiyi top ateşine tutup batırdı. İşte böyle...” (EÖ, s.22)

Hintliler dini sebeplerle Türklere yardım etmiştir.

Tütsüler Nağmeler de yazarın Hindistan yolculuğu ve orada karşılaştığı olaylar, tanıştığı insanlar anlatılmaktadır. Onu orada Nizami adındaki Hintli bir dostu ağırlar. Şoförleri Grij ve kast sisteminden bahsediyor ve Hindistan’a dair çeşitli gözlemler aktarılır.

Yaşam şartlarını gördüğünde yazar ilk olarak şunu söyler:

“Hindistan’a gittiğimde haziran başlarıydı. İlk gün, defterime yazdığım ilk cümle, “Burada ancak Hintliler yaşayabilir...” cümlesiydi...Bir sürü bisikletin, çekçeklerin, kapıları olmayan taksilerin, tepeleri insan dolmuş otobüslerin, keçilerin, domuzların şaşkınlığını yaşarken elbette böyle düşünecektim ve elbette burada her kaldırımda, her sokak arasında beni şaşırtan gizemli, büyülü, korkunç, sefil, muhteşem bir şeyler görecektim. (GKUÖ, s.109)

Yazar Hindistan’a dair yargılarını dile getirmektedir. Ait olmadığı yerde kendini yabancı hisseder ve orayı yaşamaya uygun bir yer olarak görmez.

Hindistan’da insan olmanın zorluklarından bahsedilir:

“Birey olarak insan neydi burada? İnsanı kütle olarak algılıyorduk hep. Kaldırımlarda yatarlarken, otobüslerin üzerinde birbirine yapışmış et ete yol alırken... Üzerinden asırlar geçse değişmeyen değiştirilemeyen şeyler de oluyor demek ki...” (GKUÖ, s. 110)

Yazar başlangıçta oranın şartlarına göre farklı bir kadın olduğu için merak uyandırır:

“Uzak bir ülkenin insanıydım ve Delhili Hüsrev soyundan biri. Üstelik kaç göçü olmayan bir kadın yazar... Merak edeceklerdi elbet.” (GKUÖ, s.116)

Nizami, insan ayrımı yapmadıklarını anlatır:

Nizami “Enflasyon yüzde elli beş...” demişti. “Liberal sisteme geçilince zengin zengin oldu fakirse fakir... Bizim dergâhımıza Müslümanlardan başka Hindu’da gelir Sihte... Eğer misafir gelir de parasını kaybederse dönüş parasını biz veririz. İmarethaneye her gün 1500 rupi bazen daha da fazla harcarız.” (GKUÖ, s.116,117)

“İşte Hindistan buydu, bu esmerlik, bu tebessüm... Bu paylaşım, bu birliktelik bu diz dizelik... Bu sıcak akşamlar, pencerelerde yıldızlanmış, bu kımltırsızlık... Akşamların mistik tütsüsü... Bir iç azabı gibi yükselen sönen, iniltiyi andırır dolambaçlı nağmeler...” (GKUÖ, s.117)

Onlarda kuvvetli bir kast sistemi vardır. Hintliler başkalarına ayırım yapmazlar ancak birbirlerine karşı yapmaktadırlar. Hintliler ötekileştirmeyi kendi içlerinde gerçekleştirmektedir denilebilir:

“Nizami, ‘Grij bizimle yemek yiyemeyeceği için özür diliyor’ dedi.

Kuralları bozmak istemiyordu demek...

Geri çekilmedim: Kuralları bozmağa, kim koymuşsa onu alt etmeğe kararlıydım o an...

‘Grij’e deyin ki, bizde sınıflar yoktur. Biz bize hizmet edenle aynı sofraya oturabiliriz.’

Nizami dediklerimi ilettili.

‘Yok!’ diyordu adam. ‘Mümkün değil. Impossible.’

Bak bu sözcüğü biliyordu. Biz de İzzet’le,

‘Mümkün...’ diyorduk... ‘Haydi, Grij lütfen’” (GKUÖ, s.118)

Kendi içlerinde “ötekileştirme”nin olması oldukça ilginçtir. Hintliler yabancıyı kucaklayan tavrı kendi insanlarına göstermemektedir. Bu Hindistan’da herkesin kabul ettiği sorgulamadığı bir sistemdir.

3.1.9.Diğerleri

Bir Eski Sokak Sesi adlı kitapta yer alan Dönme Dolap adlı hikâye Nezihe adlı bir kızın bakış açısından anlatılır. Nezihe, geçmişe ait bazı anları, kardeşi Seher’i, hasta babasını, babasını dolandıran ortağı Nesim’i ve onun kızı Viktoria’yı hatırlar. Nezihe’nin annesi, babasının hastalığı ve parasızlıktan dolayı hamileliğine son verdirişini ve bunun kendisi ve kardeşi üzerindeki etkisini düşünür. Annesi çaresizlikten dolayı Nesim’le ortak olduklarını anlatırken:

“Nesim’in zengin olmasının birçok sebepleri var. Museviler, birbirlerini desteklemişlerdir.” (BESS, s.98) der.

Kendileri hep bir mücadele içindedir, zengin olamamışlardır, o nedenle Nesim’in zenginliğinin başka açıklaması olamaz, kendi ırkının desteği olmadan bunu başarabilmiş olması mümkün değildir. Bazen genellemelere, önyargılara dayanarak “öteki”ne yönelik kalıplar kullanılır. Bu elbette ki bir ırkın tüm bireylerini ve özelliklerini tanımlamaz ancak “öteki”ni tanımlarken sıklıkla başvurulan kalıplardır. “Museviler, birbirlerini desteklemişlerdir” derken bir ırka yönelik genelleme yapılmıştır.

Evlerinin Önü adlı kitapta yer alan Edirne Edirne adlı hikâyede “ötekileştirme”ye maruz kalan Hasan Efendi kendisi de bir başkalarını “ötekileştirmek”ten geri durmaz:

“Bu İngiliz var ya İngiliz, her işin altında o vardır. Bir de Rus... Ermeni dahi, Mısır dahi... Bulgar, Sırp. Yunan velvelecidir. Onların birbirine düşmesi pek kolaydır. Dip dibedirler. Kaynar dururlar. O vakıtlar cihana hâkim olmak isteyen

İngiliz ve Rus. Karıştırıp durdular ortalığı. Ermeni casuslar, her bir yanımızı sarmış idi.” (EÖ, s.17)

Bir başka anısını hatırlarken de şunları der:

Bir gün Fransız zabıt, birtakım balyaları içeriye sokmaya kalkıştı. Ben “Olmaz” deyip ileriye atıldım. Zabıt bana kötü bir işaret yaptı. Hemen tabancama sarıldım. Ortalık karıştı. Fransız, Senegalli askerlerin sıçraya sıçraya acayip bir kaçışları oldu ki, görülmeye değer. Sanki raks ediyor kâfirler. Cümlesi, garip sesler çıkarırlar. Telefonla merkeze haber verdik. Ortalık yatıştı. Sonra defolup gittiler. (EÖ, s.20)

Hüzün Gemileri adlı hikâyenin sonuna doğru şöyle cümleler yer alır:

“Bütün insanlar dost olabilir mi? Neş’e kasidesi... Sıcakta düşünmek, soğukta düşünmeğe benzemez. Donanmış bir sofrada düşünmek, bir simit gevelenirken ki düşünmeğe benzemez. Bir kilise duvarı, bir cami duvarından başkadır. Gökhan’ın neden kendi elleriyle gemiler yapmak istediğini anlıyordu şimdi.” (EÖ, s.34)

Burada yazar tüm insanların “biz” kavramı içinde düşünülemeyeceğini, farklılıkların normal olduğunu anlatır.

Onlardan Kalan adlı kitapta eserle aynı adı taşıyan Onlardan Kalan adlı hikâyede yabancı kişiler yoktur, “öteki” kavramına yönelik bir tanımlama olması nedeniyle önemli görülmüştür. O nedenle burada kısaca değinilecektir. Bu bir mahalle hikâyesidir. Yaşadıkları mahalleye ara sıra bir çift gelir, bir süre sonra adam tek başına gelmeye başlar, ancak hiç kimse ona bunun nedeni sormaz, kendileri birtakım tahminlerde bulunurlar ve sonrasında hayatlarına devam ederler. Hikâyede şu cümlelere yer verilmiştir:

“Zaten kimin nesiydi onlar öyle? Hiçbirimize benzemeyen, garip insanlardı...” (OK, s.13)

İşte genel anlamda bakıldığında “ötekileştirme” tam da bu nokta başlamaktadır. Yani “hiçbirimize benzemeyen, garip insanlar” diye adlandırıp

kendimizden farkı bir konuma yerleştirdiğimizde başlar. Bu kısım üzerinde çalıştığımız konuyu desteklemesi açısından dikkate değerdir.

Ezan Çiçeği adlı hikâye okul arkadaşı olan bir grup adamın bir lokantada buluşma anlarını anlatır. Herkes hayat içerisinde belli bir konuma gelmiştir ve zaman zaman görüşürler. O gün onlara evliliğinde bazı sorunlar olduğu için bir tek Sami katılamaz. Tayfun yine eski günlerdeki samimiyeti yakalamak ister. Bir bakıma zamanın geçtiğini herkesin geçmişteki haliyle kalamayacağını kabullenemez. Diğerlerinin Sami’yi unutup eğlenmelerini hazmedemez.

Gazetelerde görünmesini şaka yoluyla eleştiren arkadaşlarına Çetin şu cevabı verir:

“Mecburuz Selim’ciğim. İş icabı... Hep Vitaliler, Jaklar mı olacak o sayfalarda? Arada bir biz de şenlendiriyoruz.” (OK, s.144)

Yabancılar karşısında bir duruş sergilemesi zorunluymuş gibi tavır takınır.

Beyaz Bir Kıyı adlı kitapta yer alan Bedevi Duygularla adlı kısımda insanın kendine benzeyeni daha kolay kabul ettiğini, bağ kurabildiğini anlamaktayız:

“Kasetteki akşama karışmış ses Sabah Fahri’nindi. Endülüsü şarkılar, gazellerdi okuduğu. Bana iftar vakti alacaklarını hatırlatan kandillerin yandığını hatırlatan o ses ‘Aman aman’ları ‘hey hey’leriyle nasıl da bize benziyordu.” (BBK, s.65)

Beyaz Bir Kıyı adlı kitapta yer alan Ahım adlı hikâyede bizden üstün olanın değerlerini daha kolay kabullendiğimizi görürüz:

“ Mc. Donalds öğretilerini çocuklarımızla birlikte yuttuk ezberledik işte. Palyaçolu, turşulu sosa, hamburgere, karamela, kolaya batmış insanlık. Hollywood töresini töremize kattık ve dünyayı sinemalarda bulduk, sinemalardan öğrendik. Bir kovboy masalını Köroğlu’na değişip iştahla yiyip yuttuk.” (BBK, s.80)

Burada “öteki” tarafından farkına varmadan asimile ettirilmeye çalışıldığımız düşüncesi de çıkarılabilir.

Gece Kuşu Uzun Öter adlı kitapta yer alan Kınalı Gelin adlı hikâyede bir yaz günü hastane koridorunda tanışan iki kadının birbirlerine anlattıkları hayat hikâyeleri anlatılmaktadır.

Mavi pardösülü yabancı bir kadın, komşusu hakkında şunları söyler:

“Bi gavur karısı vardı bizim orda; her daim süslüydü. Hele torunları gelecek olduğunda bir süslenir bir giyinirdi ki parmağın ağzında kalır. Gün doğumu gibi yanardönerdi üstü başı. Şimcik ben onun gibi yapsam herif üstüme hörelenir. ‘Ne o birine mi beğendirecen kendini? Bu ne hal? Ağzını yüzünü badana fırçasına döndermişsin.’der” (GKUÖ, s.72,73)

Burada yabancı kadınların kendilerine önem veren, iyi giyinen süslenen kadınlar olduğu belirtilmektedir. Biz de ise bu tarz bir yaklaşım bilhassa erkekler tarafından yanlış anlaşılmaktadır. Geleneksel kalıplar çerçevesinde kadına “anne” rolü biçildiği için bunun sınırları dışına çıktığında kadın yanlış anlaşılmaktadır.

Al Çiçeğin Moru’nda Ufak Tefek Bir Adam adlı hikâyeye bir gün kendi evini yapma hayali kuran bir madencinin hikâyesi. Hikâyede yer alan Arnavut Süleyman kabul görmüş olumlu bir figürdür. Akıl edemediklerini akıl eden, onlara yol gösteren biridir.

3.2. Romanlarında Öteki

Tablo:2

Romanlar	Amerikalılar	İtalyanlar	Ermeniler	Tatarlar	Rumlar	Ruslar	İngilizler	Almanlar	Avustralyalılar	Balkanlar	Diğer
Zor	√	√	√								√
Bizim Diyar					√					√	√
Hilal Görününce						√					√
Ağustos Başağı	√	√			√		√	√	√		√
Çırpıntılar							√	√	√		
Karanlığa Direnen Yıldız	√		√			√					√
Deli Zamanlar	√		√	√	√						√
Gülyüzüm											
Gece Rüzgarları	√										
Tren Burdan Geçmiyor			√		√	√					√
Arada Kalmış Tebessüm	√										√
Lacivert Taşı			√								√
Çok Yapraklı İlişkiler											
Kırmalı Etekler	√		√								√
Gözyaşı Çeşmesi				√							

3.2.1. Amerikalılar

Romanlara genel olarak baktığımızda Amerika için imrenilen bir model olarak algılandığı söylenilebilir. Romanlarda, hikâyelere nazaran Amerika'nın olumsuz taraflarından da bahsedilmiştir. Bu da zaman içerisinde toplumun eleştirel bir bakış açısı kazandığı fikrini de oluşturmaktadır.

Zor adlı eserde sol görüşlü Hakan'la öfkeli bir konuşma yapan İzzet Bey, Amerika'yı dünyadaki olumsuzlukların kaynağı olarak görür ve şöyle der:

“Yani sana bu düşünceleri aşıl原因anlar teoriden pratiğe geçişi öğretmediler mi? Bildiğime göre, dünya halklarının kurtuluşu için önce Amerikan emperyalizminin kökünü kurutmalymışsınız.” (Z, s. 46)

Ağustos Başağı adlı romanda ise bunun tam tersini “ötekileştirme”nin olumlu tarafını yani özenilen bir unsur olduğunu görürüz:

“Doğrusu Amerikan himayesini kabul etmek her halükârda menfaatimize uygundu,’ dedi. ‘Sivas Kongresi’nde bunlar da konuşulmuş. Manda olsun mu, olmasın mı meselesi münakaşa edilmiş. Böyle bir himaye, bize zarar değil fayda getirecektir.” (AB, s. 66)

Karanlığa Direnen Yıldız romanında savunulan ve reddedilen olarak bu iki görüşün savunan ve reddeden çatışmasına tanık oluruz:

“Galiba tartışmanın açılışını ilk Asaf Bey yapmıştı. ‘Bunlar Amerikan mandacısı. NATO, CENTO, MENTO derken iyiden iyiye tabi olduk. Yok yok, bu iktidara yakında bir nokta konur.’ ‘Mandacılığı da nereden çıkarıyorsun?’ diye sormuştu Enis Bey. ‘Bu anlaşmalar, dış politikada Türk devletinin ayağını sıkıca yere basması için gerekli payandalar.’ Söze Sibel karışmıştı: ‘Basbayağı bağımsızlığımızı zedeleyen şeyler...’ ‘Lütfen... Rusya'nın Doğudaki emellerinden sonra büsbütün yalnız olamazdık, bir yerden destek almalıydık.’” (KDY, s. 45)

Deli Zaman'larda Aypare üniversite gençlerinin kendilerini okul kantinlerinde heba ettiklerini, onun yerine partiye gelip aktif rol almaları gerektiğini söylerken yazar genç kız kantinlerin boş zaman öldürülen yerler olmadığını tam

aksine farklı yapıda kişi ve kültürlerin bir arada rahatça yaşayabildiği bir ortam olarak gördüğünü savunur ve bu durumu şöyle ifade eder:

“ Sigara sigara sigara... She loves you ye ye ye... Amatör tiyatrocular, homoseksüeller, twistçiler, Amerikan düşmanları, 27 Mayıs gençliğinin bir kolundan türeme sosyalistler, TİP üyesi ve partisinin dosya tozu alıcısı, süpürgecisi, çaycısı, yazarı, hatibi Cengiz, Amerikan sigaralarımız, kanımızı kurutan demlilikte çayıyla Adil’in kahvesi, ardından her zaman mavi bir duman ve koku salan köfteci, aşağıda sokak içindeki Urfa kebabçısının ezogelin çorbası mutluluğu, sıcak kebabların baharatında yoksulları unuttuğumuz demler...” (DZ, s.10)

Yazar genç kız Bayhan’la yaptığı bir tartışmada özeleştiri yapar. Kültürünü doğru düzgün tanımayan Amerikan filmlerinin etkisiyle yabancılaşan biri olarak kendisini şu cümlelerle tanımlar:

“Ortaokula giderken yabancı dergilerden sevdiğim Amerikalı oyuncuların ve şarkıcıların resimlerini keserek, bir albüm meydana getirdiğimde bendeki özentinin insanoğluna has bir imreniş mi yoksa yabancılaştırma eğitiminin sonucu mu olduğunu bilmeliydim. Bu resimleri çekmecelerimde, sıra altlarında saklamamın kaynağını, sınıf arkadaşlarımla paylaştığımız o heyecanın adını bilmeliydim. Bizim sokağımıza yabancı diyarlardan ne düşmüşse alma eğiliminde olmamızın asıl sebeplerini acımasızca eleştirerek değil, insanın mayasını deşerek anlamalıydık. Yalnız ben değil, bütün bu rüzgârlardan etkilenip vurgun yemiş gibi sersemleyen herkes yabancılaşmanın neresindeydi bilmeliydi.” (DZ, s.27)

Yine burada da kendi kültüründen kopup bir başka kültürün Amerikan’ın etkisinde kalanlar ve etkisinde kaldıkları halde bunun farkında olmayanlar olarak iki grubun varlığından bahseder:

“27 Mayıs’la gelen özgürlük kavramına sarılmış, eskiyle bağlarını bütünüyle koparmış yeni bir Jön Türk modeli de köşe başlarında belirmeğe başlamıştı. Bu yenilenmede ideali olanla olmayan aynı kavşakta buluşuyordu. Akademinin töre tanımaz çılgın baloları çağdaşlık gösterilerinin en çarpıcı örneğiydi. Artık caddeler ve meydanlar kapı önlerinde nadir olarak konuşulan siyasetin yaraşığı yerler olarak tarihi çizgilerine kavuşmaktaydı. Bir bakıma bu, Amerikanlaşma sürecinin yeni

kademesiydi. Yine aynı gruptan Amerikanlaşarak Amerika'ya ters ters bakanlara gelince bunlar aynı çıkışın yeni bir boyutuydu.” (DZ, s. 29)

Amerika, burada ulaşılması gereken bir nokta olarak karşımıza çıkar:

“‘Türkiye Bir Amerika Olabilir- Burhanettin Asutay...’ Amerikalılık... Bu bizim kaç yıldır olmaya çalıştığımız şeydi. Kitabın kapağında kocaman birbirine karşı yönlerden bakan gökdelenler vardı. Ben Amerika'yı sinemaları, Hürriyet heykeli, gökdelenleri, şık giyimli kadınları ile biliyordum.

Bayhan, örnek alınan, alınması gereken bir ülke modeli olarak burada ülkeyi idealleştirmeye devam eder:

-Bak, Atamız dahi bazı mülakatlarda iktisadi kalkınma açısından Amerika'yı örnek alacaklarını beyan etmiş. Neden olmasın? Demişti Bayhan. Ordumuz, Cumhurreisimiz ve Şef Paşamız da Amerika'ya karşı ölçülü ama yumuşak bakıyor. Bu adamlar ne derlerse desinler bizim çok ilerimizdeler. Kocca memleket, arazi bol, insanlar çalışkan, yol göstericileri akıl, eh madendi altındı, her şey bol. (DZ, s.29,30)

Övülen, birçok bakımdan üstün olarak nitelendirilen bir ülke modeli varken, sahip olunan ülke yerilen bir modele dönüşür:

“Sendikacı yazarın Amerika'dan etkilendiği daha ilk satırlardan anlaşılıyordu. Mesela televizyon, yazarı hâli etkilemişti: Şöyle diyordu: ‘Ajans haberini vereni gör, şarkı söyleyeni seyret, günlük fevkalade hadiseleri aynen takip et. Ne mükemmel makine!’ Bir başka yerinde de şu satırlar gözüme çarpmıştı. ‘Amerika'da insan dağı deliyor, suyu eyaletlere tevzi ediyor. Bunları biz niçin yapamıyoruz? Köşe başlarımızı işportacılardan sinek yuvası haline gelen tablalardan kurtaramaz mıyız? Boşa geçen günlerimizi kıymetlendiremez miyiz? Niçin her şeyi devletten bekleriz biz? ‘Allahtan sağlık, devletten aylık’ demesek olmaz mı?’

Yazar genç kız, Bayhan'ın sürekli överek idealleştirdiği Amerika modelini gerçekçi bulmuyor ve asıl sorunun temelde bir yerde olduğunu vurgular:

Ağır gidişli bir bir Amerikanlaşma çizgisinde değil miydik zaten?

Neyi, ne kadar, ne ölçüde almalıyız? Önemli olan bu. Yani Amerika denilen zümrüdüanka kuşunun uçacağı, konacağı yerleri iyi bilelim kâfi. Hem insanın insan

olabilmesidir asıl mesele... Yani iş selam vermekten, teşekkür etmekten, klozeti kullanma maharetine kadar gider. Eğer darbeler yakamızı bırakırsa bir yerlere varırız belki. Evet, her an marş sesiyle uyanmak, vakur, gergin seslerin bildirilerini dinlemek, ordunun idareyi ele aldığını, radyo diğer resmî kurumlara el konduğunu işitmek neredeyse gelenekleşiyordu.” (DZ, s.30)

Bu alıntıda ayrıca “zümrüdüanka kuşu” tanımlaması yapılmaktadır. Simgelerle “ötekileştirme”, ama olumlu “ötekileştirme” örneğini görmekteyiz.

Yazar genç kız, Amerikan bir otel üzerinden insanların kendilerini farklı, modern olarak nitelendirmelerini, onların bu yüzeysel bakış açılarının eleştirisini şöyle yapar:

“Bir de batılılaşan yanımızdı bu. Hilton moderleşme sürecinin başlangıçlarında yani ellili yıllarda bir Amerika hülyası gibi İstanbul sırtlarına dikilmişti. Hilton bir seçkinlik simgesidir hem. “Hilton’a gittik, Hilton’daydık.” O dönemde kabuğundan sıyrılmağa çalışan gün yüzü görmemiş kuytu evlerden dışarıya uğrayanlar, hayatı fark edenler için bir başka anlamı vardı.” (DZ, s. 46)

Aypare’nin yorumları bir bakıma bir itiraf niteliğindedir. Amerikanlaşma sürecinin gönüllü bir değişimi beraberinde getirdiğini yani bunu kimsenin bizden istemediğini bizim kendimizi geçmişten koparmak için bu yolu tercih ettiğimizi anlatır:

“Biz Batılılaşmayı seviyorduk aslında, değişmeyi kısacası... ‘Biz değiştik... bundan böyle Osmanlı olamayız!’ diyen Aypare haklıydı. Ona göre biz değişimi seviyorduk. Geçmişte oyalanmıyorduk, romantik tarafımız pek azdı. Kendimiz olmaktan hoşnut değildik...Zaten kendimiz olamamıştık ki... Amerikanlaşma temayülüne böyle bakmalı, kimsenin bize kendi kültürünü zorla aşladığını sanmamalıydık.” (DZ, s. 46)

Amerikanlaşma süreci toplum tarafından öyle içselleştirilmiştir ki aslında hiç tanımadıkları Kennedy’inin süikaste kurban gitmesi bile halkı derinden etkilemiştir:

“Sonra iri düğmeli radyolarımız Kennedy’nin suikast sonucu öldürüldüğünü haber vermişti. Bu halk nedense Kennedy’i ailesinin ferdi gibi, belki gençliğinden,

eli yüzü düzgünlüğünden dolayı sevivermişti de, gama kedere bulanmıştı hemence.” (DZ, s.77)

Yazar geç kız, aslında Amerikanlaşmayı bile tam olarak gerçekleştiremediklerini, bunun zaten bir kesime özgü olduğunu anlatır:

“Amerikanvari bir rahatlığa, serbestliğe kavuştular mı? Kısmen... O da halli vakitli olan ailelerin kolejli kızları... Yani belli bir zümre.” (DZ, s.123)

Amerika'nın olumlanan modelinden sonra olumsuz bir yapıya dönüşmesi şu cümlelerle ifade edilir:

“-Bunlar Amerika'nın oyunları... diyordu babam...Civardan edindiği yazlıkçı birkaç ahbabıyla konuşurken...

-Amerika Yunanistan,'a arka çıkıyor...” (DZ, s.131)

Düşman bir ülkeye destek olduğu noktada Amerika ideal olma durumunu kaybeder. Çünkü burada ülke çıkarları ön plana çıkar.

Gece Rüzgarları adlı eserde Süsen yazarlığa ilk başladığı zamanları hatırlarken Marksizmden ilk bahseden fakülteli bir gencin Amerika hayranlığının yerini başka kalıplara bırakmaya başladığından bahseder:

“1968’ler değil mi? Kabuk değiştirme, paslı öğretilere, Amerikancı sistemlere baş kaldırı yılları...” (GR, s.24)

Arda ve Süsen, birden ortaya çıkan zengin bir kesimden bahsederken idealize edilen Amerika'nın da aslında görüldüğü gibi olmadığını belirtir:

“İtibar, ödüller, ünvanlar bile satın alınır bu ülkede. Hoş Amerika'da daha alaları yapılıdır. Araştıracak olsanız son derece koftirik ödüllerdir Amerikadakilerin çoğu. Çağımız aldatmaca üzerine kurulu kısacası.” (GR, s. 60)

Süsen kadına değer verme açısından Amerika'nın bizden ileride olduğunu ve onlardan gördüğünü bizim toplulumuzda uygulamaya çalışan kadınların da toplum içinde çok fazla kabul görmediğini anlatır:

“Bizim halkımız kocasının gerisinden gelen, susup oturan hanımlara alışkındır. O sebeple bu konuşkan, bu kendi kimliğini perdelemeyen kadını

yadırgamıştır. Amerikan başkanlarının eşlerinde bu kendi kimliklerini koruma çabası dernek, vakıf bağlantılı çalışmalar dayanışmayı güçlendirmek adına olağan şeylerdir. Semra Özal bu yanıla belki Amerika’da gördüklerini burada kendi, kocası çevresinde uyguluyor.” (GR, s.63)

Arada Kalmış Tebessüm’de Fedâ eski Ankara’yı düşünürken, Cumhuriyet’in ilk yıllarında modernleşme adına örnek alınan binaların Amerikan binaları olduğunu, o dönemde halk tarafından eleştirilen yapıların bugünkü yozlaşma içerisinde hala modern görünümünü koruduğunu düşünür:

“O zamanlar birçoklarının eleştirdiği Amerikan kopyası diye üzerine çarpı koyduğu yapılar bugünün yozluklarına göre daha ileri düzeyde değil miydi?” (AKT, s.13)

Fedâ çocukluk arkadaşlarından birinin ağabeyini hatırlarken şimdi Amerika’da başarılı bir doktor olduğunu ama onun ülkesi için bir kayıp olduğundan bahseder, bir bakıma kendi ülkesinde ötekileştirildiği vurgusunu yapar:

“Berk Ağabey tıbbiyeyi bitirdi. Sonra da Amerika’ya gitti. Bulunduğu eyalette adı sıkça geçen bir hekimmiş. Gazetelerde ‘Bir Türk doktorun başarısı’ tarzında cümlelerle sözü ediliyor artık. Dünya için önemli, kendi yurdu için kayıp insan...” (AKT, s. 112)

Kişilerin kendi kültürleri yerine yabancı bir kültürü bilmeleri daha iyi karşılanmaktadır. Yine burada da başka bir kültürü yüceltme söz konusudur:

“Bu görmece kızların kendi kültürlerini çok iyi bilmeleri gerekmiyormuş, yeter ki yabancı dili ana dilleri gibi bilsinler ve Amerika’yı sevsinlermiş.” (AKT, s. 184)

Özenti bir hayat yaşamak, özgürlük olarak nitelendirilmektedir. Amerikan kültürüne yaklaşım oldukça yüzeysel bir şekilde gerçekleşir:

“Menderes ve arkadaşları, sözde hürriyet ve demokrasi getirmişlerdi. Yani Amerikan yanlısı olmak demokrasiye ve özgürlüğe kavuşmak şeklinde algılanıyordu artık. Hatta Amerikalı gibi olmak, kot pantolon giyip naneli, mentollü sakız çiğnemekti bir bakıma. Tophane’deki Amerikan Pazarı’ndan o çok pahalı kotları,

bizim yağmurluk dediğimiz imperteksleri, montları satın alıp bir gösteriş havasına girmemiz de o dönemde oldu. Özgürlük bazılarınca şöyle algılanıyordu: Üstü açık otomobillerle gezmek, Paris modasından giyinmek, gazinolarda okuyuculara el çırpıp, ‘Yaşa nur ol!’ diye haykırmak...” (AKT, s. 234)

Kırmalı Etekler’de Çise eşinin profesör arkadaşı Samet Bey’in konuşmalarını hatırlarken onun yine kendi yaptıklarımızı Amerikan modeliyle kıyasladığını görürüz. Modernliğin, gelişmişliğin sembolü olarak Amerika’ya göre bizde yapılanlara değer veririz:

“1947’de Ankara’da Amerikan Askeri Yardım Kurulu vücuda getirilmiş. Arı gibi çalışıyormuş adamlar... artık her şey Amerika’ya göreymiş. Kıyafetimiz, tekniğimiz, beynimiz...” (KE, s. 110)

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra İstanbul’a gelen Amerikalıların burada üstün görüldükleri için istedikleri gibi davranmalarına izin verildiği anlatılır:

“Marshall Planının altından neler çıktığı o zamanlar evlerimizde de pek konuşulmazdı. Gemilerle gelip rıhtımlarımıza çıkan Amerikalı deniz erleri taksilerle Beyoğlu’nun eğlence yerlerine giderler, kız tavlar, dansöz oynatır, ceplerinden dolarlar sarkıtlardı. Bunların sigaraları, cikletleri bile kıymete binmişti o sıralarda.” (KE, s. 111)

Çise, bu Amerikanlaşma sürecinden kendisinin de kaçamadığını bu duruma uyum sağladığını anlatır:

“Amerikanlaştık evet... Kapalı kalamazdık dünyaya, dünyayı artık onlar yönetiyordu çünkü. Ben de sevdim yabancı şarkıları, Blues dinlediğimde içimdeki hercümerci paylaştım o şarkılarla. Sinemalarda ben de seyrettim, ışıkları kaldırımlara dökülen pencerelerinden içerideki Noel ağacının görüldüğü, artık eskimiş New York apartmanlarını...” (KE, s.111)

Çise olumlu gibi görülen ötekinin aslında ülkemiz ve alışkanlıklarımız üzerinde birçok olumsuz etkisi olduğundan bahseder:

“Marshall Planı denince, küçük ablam Günyüz Amerikan ekonomik yardımı diye gönderilen süt tozlarının ekşi tatlarından, tuhaf kokularından bahseder,

içemediklerini, saksı diplerine, lavabolara döktüklerini yahut kustuklarını söylerdi. Süt tozu, peynir, yağ, makam otoları, naylon çorap, genleriyle oynanıp üretimi kat kat arttırılmış buğday, demode silahlar –annem ve Şetaret teyze müstamel, derdi-gönderirlerdi. Hayatımız değişiyordu; tüketime alıştırılıyorduk, atıp yenisini almaya... Bize tadı ekşimsi, tuhaf kokulu süt tozu veriyor, bizden alıştıığımız tasarruflu hayatımızı, yerli bezimizi, yerli buğdayımızı ve kendi ürettiğimiz daha başka şeyleri ayırıyorlardı.” (KE, s. 112)

Çise'nin aile dostları Dalkıran ailesinin hizmetçilerini anlatırken etiketlemeye varan bir tanımlama yaptığını görürüz:

“O yüzden parayla birlikte güç de kendiliğinden ortaya çıkıyordu. Dalkıran ailesinin ayakkabılarını giydiren hizmetçiler nasıl unutulur? O koyuca esmer olanını daha net hatırlıyor Çise, Vasfiye miydi adı? Evet evet Vasfiye. Çise onu Amerikan evlerinde hizmetçilik yapan zenci kadınlara benzetirdi. Zenci beyaz ayrımı sırasında, hatta ellili altmışlı yıllarda bile hizmetçiler hemen hemen her yerde zenciydi.” (KE, s. 229)

3.2.2. İtalyanlar

İtalyanlar için de zaman zaman kalıp düşüncelere başvurulsa da olumlu bir bakış açısının hâkim olduğunu görürüz.

Zor adlı eserde Cevdet Bey, İtalyan konuklarına Sultanahmet Camii'yi gezdirirken kendi toplumu ile ilgili yaptığı bir tespitte yabancıyı yücelten bir tutum sergiler:

“İnanın siz Avrupalılar İstanbul'u bizden daha fazla tanıyorsunuz. Bizim halkımız, müzeleri dolaşmağa pek meraklı değildir. İtalyan karı koca, Cevdet Bey'i ilgiyle dinleyip başlarını salladılar.” (Z, s. 53)

Cevdet Bey, eşi ve oğlunu düşündüğü bir sırada Tino medeniyet olarak İtalyan ve Türk'lerin benzerliğinden bahseder:

“Benzer yanlarımız çoktur.

Kadın, işaret parmağını sallayarak,

-Yo. Nasıl benzeriz? dedi. Aynı özelliklerimiz var. İnançlarımız, dilimiz, sanatımız. Belki. Sıcak kanlı oluşumuz bir benzerliği düşündürebilir.” (Z, s. 57)

Tino’ya eşi itiraz eder ve iki farklı ülke olarak birçok farklılıklarımız olduğunu söyler. Cevdet Bey’de onun için insanlar arasında bir ayırım olmadığını dile getirir, burada bunun sebebinin bilim insanı oluşuna bağlar:

“Sevgili dostum, benim insanlığa karşı sonsuz bir sevgim var, dedi Cevdet Bey. Belki mesleğim gereği... Bilim, insanları birleştiren bir şey. İnsan, insandır. Yoksa şu anda nasıl birlikte olabilirdik?” (Z, s.57)

İtalyan misafirlerinin yanında kendini yalnız hisseden Nesrin Hanım, “gavur” kelimesini kullanarak kalıplaşmış bir ötekileştirme yapar:

“Yabancı bir dilin sofradaki ağırlığı yalnızlığı çoğaltıyor... Oysa Isabella Hanım sevimli, sokulgan biri “Cahillik işte... Yabancı bir dil bileydim, şu gavurlara acık kendimizi anlatırdım. Görgülerimizi, adetlerimizi...” (Z, s. 61)

Ağustos Başağı adlı eserde trene kaçak binen Yusuf ve arkadaşını İtalyan askerler yaka paça dışarı atarlar, bunu gören bir Türk vagon camından sarkıp İtalyan askerlere bağırır, kendi ülkelerinde onlara yabancı gibi davranmalarına kızar:

“Pencereden sarkan başlar, kollar... İşte bu sırada bir Türk subayı tren penceresinden İtalyanlara çıkmıştı. ‘Hem bizim ekmeğimizi yiyorsunuz, hem de şunlara bir vagonu çok görüyorsunuz!’” (AB, s.21)

Burada İtalyan askerlerinin kendi vatanlarında olmadığı bir başkasının vatanında olduğu için istediği gibi davranamayacağı vurgusu yapılarak bir ötekileştirme gerçekleştirilmektedir.

3.2.3. Ermeniler

Ermeniler için hikayelerdeki dostluk barındıran ifadeler romanlarda da söz konusudur. Toplum içinde uzun süredir birlikte yaşıyor olmanın getirdiği barışçıl düşünceler burada da kendini hissettirmektedir.

Zor adlı eserde kendilerine keman çalmasını isteyen İtalyan konuğuna Cevdet Bey eski bir dostundan bahseder:

“Arşak Bey’le iyi uyuşurduk. O viola çalardı. Kınalı’da eşe dosta güzel saatler geçiştirdik. Şimdi Paris’tedir. Arşak Bey...” (Z, s.55)

Karanlığa Direnen Yıldız adlı eserde Feridun, arkadaşına kendisinin de bir zamanlar gittiği bir dans kursunu tavsiye eder. Ermeni dans hocası mesleği gereği toplum tarafından kabul görmektedir. Burada dışlanandan çok benimsenen bir unsura dönüşür, sahip olduğu nitelikler önemsenmez, önemli olan belli bir sanat dalında bir boşluğu dolduruyor olmasıdır:

“Dans hocası Ermeni’ydi ve kim bilir hangi okulun arka kapısından çıkmıştı, ama dans dalında profesör unvanıyla dolaşmasına kimsenin bir şey dediği yoktu. Bunun için adam tabelasına anlı şanlı ‘Profesör Bedros Uncuyan- Dans uzmanı’ yazdırmıştı.” (KDY, s. 67)

Deli Zamanlar’da ailesiyle gittiği yazar genç kız gittikleri bir tatil köyünde birlikte aynı evi paylaştıkları Ermeni aile için kabul eden bir tavır sergilerler:

“Aynı evde çok iyi anlaştığımız bir Ermeni aile daha vardı ve böylece iç içe kanlı canlı bir kalabalık oluşturmuştuk.” (DZ, s.129)

Tren Burdan Geçmiyor’da Simay, Aysan’ın evine gittiğinde orada komşusu olan bir Ermeni kadınla tanışır. Bu kadın Aysan’ın çamaşırlarını yıkamak gibi özel işlerinde kendi isteğiyle yardımcı olacak kadar Aysan’a karşı samimidir, burada da yine bir dışlama söz konusu değil bir tür abla kardeş ilişkisi vardır:

“Arakadaşım Simay...Hripsime Abla...” (TBG, s.139)

Lacivert Traşı’nda Hicret Bey, seyahatleri sırasında getirdiği malzemeleri kimlere verdiğini anlattığı bir anda farklı kültürden insanların aynı yerde esnaflık yaparak uyum içinde yaşabildiklerini anlatır:

“Faydalı bilgilerin, şiirlerin, güzel sözlerin alındığı bir takvim bile hazırlayan Efgan Bey’in dükkânının bir yanında Ermeni kuyumcu Vahram, bir yanında ise Attar Firuz efendiler bulunur. Vahram aynı zamanda udi olduğundan, haftanın bir günü Cerideci Efgan’ın dükkânının üst katında daha başka gönül ehli insanlarla bir araya gelip meşk ederler.” (LT, s.28)

Ermeni bir esnaftan “dostum” diye bahsetmesi onun gözünde insanlar arasında bir farklılığın olmadığını gösterir:

“Siirt çarşılarından, evleri Siirt’in merkezinde bulunan Ermeni bakırcı Haçık Efendi dostum, Marangoz Huneyn Usta ve Tillo’nun yukarı evlerinin aziz insanları sofaya doluştular.” (LT, s. 59)

Hicret Bey, ağabeyi Yordam’ın da kendisi gibi hoşgörü sahibi olduğunu hatta ağabeyinin kendisinden daha üstün özellikleri olduğunu ifade eder:

“Yordam Ağabey’im, geçen yıl Adana’da meydana gelen acı ve kanlı olaylarda pek çok Türk ve Ermeni’nin ölümü sebebiyle içine kan oturduğundan böyle konuşuyordu.” (LT, s. 59)

Farklı kültürden olmaları Hicret Bey’in ve arkadaşlarının dostluklarını etkilemiyor, tam aksine bu farklılık içerisinde kendi iletişim dillerini bulup dostluklarını pekiştirmektedir:

“Bitişikte Tebrizli bir Türk olan Firuz’un dükkânından yayılan çekilmiş kahve kokusu daha baskın çıktı. Bir süre sonra sohbeta baharatçı Firuz’la kuyumcu Vahram da katıldılar. Hepimizin anlayabildiği dil Türkçe olduğundan bu dille konuşuyorduk.” (LT, s. 93)

Olumsuz şartlar içerisinde dostlukları sayesinde birbirlerine destek olurlar:

“İstanbul’da yakınları bulunan, Ermeni olmakla birlikte düzgün sayılabilecek bir İstanbul Türkçesiyle konuşan, yine de uzatılarak söylenen nidalı heceleri kısa çeken Vahram onun kadar umutsuz görünmüyordu. ‘Bilmem ki gayetle dostane münasebetlerimiz var iken ne oldu böyle anlamıyorum. Herhalde bunlar gelip geçicidir diye düşünmekteyim. Aniden bir fırtına çıktı diyelim. Bunu böyle ağnayabilirsek fırtına önlenebilir Firuz Efendi.’” (LT, s. 94)

Birçok insan için farklı kültürden birileri düşman olarak algılanırken Hicret Bey’in hoşgörülü tavrı onlarla yakın ilişki kurmasını sağlamaktadır:

“İstanbul’da tanıdığım ve aynı kalaylı sahandan yumurta yediğim Garabet Amca’yla şarkta daha sonradan yaşayacağımız o kargaşada ve o savaşta Ruslara destek olan Ermeni gönüllüleri arasındaki Osep veya Dikran başka birileriydi

şüphesiz. Hep öyle düşündüm. Bütün düşmanlıkların kıyısında bir dost yüz bulunabileceğini. Ben şarktaki üzerlerimize savrulmuş göz yakan acı dumani unutamadığım gibi burada hayatımın bir kıyısında bana ‘Köftehor!’ diye seslenen Kırk Ambar Garabet Amca’yı da unutamadım.” (LT, s. 341)

Hicret Bey, tehcir kanunuyla gönderilen Ermenilere yolda rastladığı zaman kendi Ermeni dostlarını hatırlayarak onlara üzüntüyle yaklaşır:

“Tabii tehcir sırasında yaşadıkları acı olayları bir tarafa bırakmam. Burada ve İstanbul’da tanıdığım Vahram ve Garabet Amca gibi iyi insanlara duyduğum sevgi ve onlardan kötülük görmeyişim dolayısıyla, yollarda karşılaştığım bu kalabalıkların, zaman zaman uğradıkları saldırıları içimi burkuyordu. Ve nedense Beşiktaş’ta, çiçek saksılarının bulunduğu duvar dibinde Garabet Amca’yla sahanda yumurtaya ekmek batırışımız aklıma geliyordu.” (LT, s.352)

Komşuları Şetaret teyze Çise’ye geçmişiyile ilgili olayları anlatır, okumayı Ermeni bir hanımdan öğrenmiştir. Kadının eğitimine verdikleri önem konusunda Ermenilerin bizden üstün olduğu vurgusu yapılır:

“Ah kızım cahillik işte şimdiki okumalar yoktu, hele kız kısmı için...Ben okumayı yazmayı sonradan komşumuz Ermeni Matmazelden öğrendim. Hastanede görevliydi, çok akıllı ve görgülü bir insandı.” (KE, s. 156)

Şetaret teyzenin geçmişinde Ermeni Matmazel’e dair güzel anıları vardır:

“Matmazel, ‘Haydi kalkınız, yeni yılda öğlene kadar uyumak nedir? Ka hımhım olacaksınız? Mega asvas!’ diye seslenirdi. Matmazelin seslenişiyile birlikte mutfağa sinmiş tarçın kokusu, yaşamın kendi güzel kokusu gibi bize kadar ulaşırdı.” (KE, s. 183)

3.2.4. Tatarlar

Tatarlarla ilgili ifadeler Deli Zamanlar ve Gözyaşı Çeşmesi adlı eserlerde rastlarız. Buralarda da kalıplaşmış ifadeler kullanılır, fiziksel ya da kişisel özellikleri vurgulanır ama Tatarlar için ağır bir “ötekileştirme” söz konusudur denilemez.

Deli Zamanlar'da yazar genç kız fakülteden arkadaşı olan Cengiz'i anlatır "Tatar çehresi" ifadesi, bunu özellikle belirtmesi ona karşı bir ön yargısının da olduğunu sinyalini vermektedir:

"Fakültede Cengiz'in İşçi Partisi'ne ne denli insan celbettiğini ve kendisinin süpürge işlerinden, çöp dökmeğe, çay demlemeğe kadar birçok işi şevkle yaptığını öğrenmek canımı sıkıyordu tabii. Cengiz o Tatar çehresini eze büze bunları anlatırken propaganda görevini eksiksiz yerine getiriyordu. Kızıyordum kızmasına ama bu çocuğu her zaman hafiften rengi atmağa koyulmuş koyu yeşil tişörtüyle görmek içime bir acıma duygusu da sokmuyor değildi. Kim bilir nasıl bir yoksulluğun, nasıl bir ezilmişliğin içinden geliyor diye düşünmek kolay yoluydu işin. Belki de öyle değildi gerçek. Onun da bir ülküsü vardı, ülkesini seviyor, onun çıkarlarını kendi bildiği, öğrendiği biçimde sağlamayı düşünüyordu." (DZ, s.33)

Benzer bir ifadenin başka bir yerde de kullandığı görülmektedir:

"Alexis Carrel'i Hristiyan olduğu halde çok tutuyordum o sıralarda. Duyguyu savunuyordu ve insana insani bir yaklaşımı vardı. Cengiz, kantinde ben kızlara kahve falı bakarken kitabı görmüştü. Yine sırtında üniforması haline gelmiş nefli tişörtü vardı. Gözleri yine öyle Tatarsı... (DZ, s.41)

Örneklere görüldüğü gibi Tatarlardan bahsedilirken Tatarlar fiziksel özellikleri vurgulanarak ötekileştirilir:

"İşçi Partisi başkanı sözünü tutmuş ve gelmişti. Kemikli yüzü, gözlüklerinin hafiften perdelediği Tatar gözleri, bir görevi yerine getirmek üzere kasılmış gövdesi ile sahneye yakın bir masada yerini almış, rakısını kızara kızara içmiş, bu "burjuvazi saçmalıkları"nın yüksek bir yere konmuş şahin yırtıcılığında seyretmişti." (DZ, s.98)

Bir kalıp önyargı cümlesine de Gözyaşı Çeşmesi adlı eserde şu şekilde rastlarız:

"Tatara güven olmaz." (GÇ, s.121)

3.2.5. Rumlar

Rumlarla aynı topraklarda yaşıyor olmanın verdiği uyumlu ve dostluk içinde yaşama düzeni hakimdir. Bu geçmişte de sonrasında da aynı şekildedir. Genel tavır

sadece savaş söz konusu ise değişmektedir. Rumlar dostça davranmayı bırakırlar ya da Türkler eski dostlukları kaybetmenin üzüntüsünü yaşarlar.

Bizim Diyar adlı eserde Koço, Ali Bey'in köşkünde çalışan bir Rumdur. Uzun süredir yanlarında kaldığı ve de çıkarlarına uyduğu için onlarla uyumlu şekilde yaşar. Haşim Dayı köşkü ziyarete geldiğinde Koço'yla birlikte Usturumca kıyısına gider, orada bir evden Rumca şarkılar söylendiğini duyar, Koço bu evin bir Rum'a ait olduğunu söyler:

“‘Yorgo’nun köşküdür,’ dedi Koço. ‘İki kızı vardır. Delikanlılar gelir, toplaşır eyenirler. Bunlar Teselya’yı alalı daha çoştular Haşim Beyim. Gündüz gece rakı içilir. Vardır bunların çok büyük bağları, bahçeleri.’

‘Ali Bey’imiz bilir mi bu Yorgo’yu?’

‘Bilmez mi? Bazı Ali Bey şuralara gelip silah atar. Bazı da Yorgo’nun bizim oralara yolu düşer. O da silah boşaltır. Caka içindir. Böylece şakalaşırlar.’” (BD, s.26)

Sonrasında Haşim Bey çoğu Rumun yaranmak için kendilerini kötülediklerini düşünerek Koço'yla biraz daha konuşur, Koço minnet duygusuyla “Bizimkiler sayenizde yüksek mevkilere gelmişlerdir. Yoksa Rum milleti hora tepmekten başka ne bilir” (BD, s.27) kendi milletini küçümseyen ifadeler kullanır.

Ağustos Başağı'nda Yusuf, köy kahvesinde Osman ve İlyas'la karşılaşır, köyün ileri gelenleri savaşa nasıl yardım sağlayabileceklerini görüşmek üzere toplanmışlardır, köyün gençlerinin durumdan haberi yoktur ama üzerlerine ne düşerse yapmaya hazırdır. Onlar Mustafa Kemal'e ahaliyi toplaması konusunda güvenir. Rumlarla iç içe yaşamalarına rağmen arada kuvvetli bir gerginlik vardır:

“İlyas da böyle düşünür. Çünkü o Rum mahallesine yakın oturur. Onların sevinci, İlyas'ın yürek yangınıdır, bilirim.” (AB, s. 27)

Anası Esmâ'nın, varlıklı ve eğitilmiş olması sebebiyle Nafiz Bey'le evlenmesini ister, Esmâ Yusuf'u sevmektedir, annesine itiraz edip şunları söyler:

“Nafiz Bey... Daha yakın zamana kadar yukarı Rum mahallesindeki namlı Elenika ile gönül eğlendiriyordu. Az paralar savurmamıştı rakı sofralarında.” (AB, s. 49)

Nafiz Bey, Rum kadını Elenika'yla gönül eğlendirir ama diğer taraftan Yunanlıların eline düşmekten de korkar, İngilizlerle iş birliği yapan hükümete güvenir:

“Nafiz, ‘Hükümet işini bilir,’ diyor. İngiliz de bilir elbet. Bırakmaz bizi Yunana. Siz keyfinize bakın.” (AB, s. 56)

Köy halkı bir tedirginlik içindedir her an köyü Yunanlıların ele geçireceği korkusu sarmıştır:

“‘Ortalık kötü...’ demişti. ‘Bakarsın Yunan iniverir. Keçileri şuralarda otlatmak varken, o tepelere çıkmak da neyin nesi?’” (AB, s.70)

“‘Dağı taşı bekleriz. Gavur çıkıp gelse, ne edeceksiniz ha?’ ‘Doğru,’ dedi Tellak. ‘Düşman gelse yandık alimallah! Önce burdaki Rumlar sağ komaz bizi.’” (AB, s. 106)

Türklerle bu zamana kadar birlikte, sakin bir şekilde yaşayan Rumlar sıcak savaşın etkisi ve umudu içerisinde bekler, Türk topraklarında artık ötelenen azınlık olmayacaklardır, sürekli eğlenceler düzenlerler:

“Bak, bunlar Bursa'ya gireli, Rum mahalleleri de azıttı. Şenlik şenlik üstüne. Gayrı buraların sahibi sanıyorlar kendilerini. Gece boyu naralarını dinler dururuz. Gitme o tepelere sakın.” (AB, s. 130)

O dönemde arkadaşlık, dostluk, komşuluk bağlarından uzaklaşan Rum ve Türk halkını, İlyas Rum mahallesinden geçerken şu düşüncelerle anlatır:

“Bunun dışında koca ev Rum mahallesine karşı sessiz ve mağlup bir görünüş içindeydi. Oysa bir zamanlar orada selamlaştıkları, hâl hatır sordukları insanlar vardı. Annesinin dilinden düşürmediği komşular... İren'ler, Tasula'lar, Anna'lar... Hatta Marko'yla Yorgaki'yi bile üzüm bağları ve şaraphane arasında delikanlılığa has taşkınlıklarla gidip gelen sevimli delikanlılar olarak görürdü. Şimdi orada, işgalle değişmiş yahut gerçek yüzlerini ortaya koymuş insanlar vardı. İşte Madam Sofi...

Eczacı Aleko'nun karısı... Daha yakın zamana kadar İlyas ona 'Sofi Teyze' derdi. Sofi de ona yortularda boyalı yumurta, çörek verirdi. Şimdi balkonunun gölgesine çekilmiş, kasnakta iş işleyen Sofi Teyze, yabancı biri gibi duruyordu." (AB, s. 141)

Bu durumda bütün rumlar aynı düşüncede değildir, dostluğa, komşuluğa önem verenler şimdi eski dostlarıyla çatışma halinde olmaktan rahatsızlık duyar, Aleko İlyas'a şunları der:

"Muharebe kötü şey. İyi değil. Böyle dost olmak, dostça geçinmek varken... Bu Yunanlılar da azıttılar canım... O tarafı tutuyorsam, kör olayım." (AB, s. 143)

Rumların bir kısmı da kendilerini Türkler arasında hep dışlanmış, ezilmiş hissettikleri için köyden geçen Rum askerlerine özlemle sarılır:

"Evlerin kapılarının tekmelendiğini, birkaç köylünün tartaklandığını... Derken Rum mahallesinden bir grup insan ellerinde sepetlerle, torbalarla o yana geldiler. Bazıları, öteden beri beklediklerini anlatan bir özlem içinde askerlerle kucaklaştı. Sanki bir bayram sevincini yaşıyorlardı." (AB, s. 191)

Yusuf teslim aldıkları Yunanlı askerleri Eskişehir'de orduya teslim etmeye giderken Binbaşı Yuannis'le birlikte sigara içip konuşmaya başlar:

"Gürbüz pembe yanaklı biriydi Yuannis. Kurnazlık dolu iri kara gözleri vardı. 'Eskişehir nasıl bir yerdir?' Yusuf kırbacını dizine vurarak, 'İyidir iyidir,' dedi. 'Sizi orda kolorduyu teslim edeceğiz...' Yuannis, 'Sıkıntı çeker miyiz?' 'Yok canım...iyi bakarlar size...' (AB, s. 264)

Yuannis içlerinde buldukları durumdan pişman Yusuf'a düşüncelerini anlatır:

"Geldik bir kere. Artık bu bir nasıl derler...gurur meselesi oldu. Yoksa ben çoktan pişmanım. Bunlar da bunlar da pişman... İyi zabitlerdir, bakmayın siz. Ben İzmir'de doğdum. Türkçeyi anamdan, babamdan öğrendim. Biz böyle kardeş kardeş geçinsek iyi olurmuş. Lakin aradaki fesatçılar, bırakmazlar barışalım." (AB, s. 264)

Bu kadar zaman Türklerle uyumlu yaşayan Rumlar içten içe besledikleri kını savaşı ortamında fırsattan yararlanarak ortaya çıkarır. "Öteki" oldukları ortamda şimdi kendileri güçlü tarafa dönüşmüş ve bir nevi intikam almaya başlamışlardır:

“Şimdi bırakılmış şehirlerde yerli Rumlar zafer şarkıları söylüyor, geceleri ellerinde fenerleriyle beliriyorlardı. Ortalığa onların fenerlerinden bir aydınlık düştü mü, Türk evleri karanlığa gömülüyordu. Nefesler bile alınmaz oluyordu o an. Sonra bazen köyleri talan etmeye geliyorlardı. Bazen Yunan askerlerine yardıma... Gece gündüz demiryollarını, köprüleri onarıyorlardı. Fırıncı ustaları hiç durmadan ekmek pişiriyor, orduya dağıtıyorlardı.” (AB, s. 266, 267)

Köy halkı artık ortalığın durulmasını ve savaşı kazanma umuduyla beklemektedir. Ama artık halk eski komşularına karşı öfkeli:

“‘Harp bitsin, ben de biliyorum ne yapacağımı. Yani biz kazanırsak...’ dedi. ‘Şarapçı Marko’yu bizim boz eşeğe ters bindirip, Sögüt’ün içinde dolaştıracam. Bakalım, gün olur devran döner. Böyle kalmayacağız elbet. Pişdarlık etmek neymiş görsünler.’” (AB, s. 285)

Talana gelen birkaç Yunan askerini susturmak için biraz un ve pekmez verilmesini söyleyen çiftlik seyisine ağası öfkelenir, artık Yunanlılarla iyi niyet gösterecek hiçbir bağ kurulamayacağını dile getirir:

“Murat Ağa iyice öfkelenmişti. Seyisin üstüne yürüdü. ‘Sen ne diyorsun? O unla o pekmezle benim askerim doyacağına, neden Yunan askeri doysun? Bir tutam şey vermem onlara. Bilmiş olun.’” (AB, s. 340)

Savaş sonrası Rumların bir kısmı gitmiş, uzun süredir yaşadığı topraklara alışkın olan bazıları da kalmayı tercih etmiştir. Aleko da bunlardan biridir:

“Ama Eczacı Aleko gitmemiş. Bunu da bizim Musa söyledi. Hisarcık’daymış şimdi. Neme lazım, o öbürlerine benzemezdi.” (AB, s.403)

Milli duygulara tehdit unsuru oluşturmadığı sürece yabancı olanla dostluk ilişkileri kurmakta hiç zorluk çekmeyen insanlar aksi olması durumunda hemen “biz”i savunmaya başlar ve geçmişte ne kadar kuvvetli bağları olsa da bunları önemsemeyip dışlayan bir tavır sergilemektedirler. Bu tavır Deli Zamanlar adlı eserde şu şekilde ifade edilir:

“Ben Rum’ların içinde büyüdüm, sevdim onları, onlar da beni sevdi; elden ele, kucaktan kucağa taşıdılar; görgülerini, terbiyelerini sevdim. Ama 6-7 Eylül

hadiselerinde daha ilkokul son sınıf öğrencisiyken ben de kendime göre bir eylem tutturmuş, kilisede muımları kırıyordum. Duyduğum öfke bile değildi, sadece kendimi anlatma çabası.” (DZ, s.60)

Normal tavır içinde olan bir “öteki” için düşünceler belirtilirken kimlik vurgusu mutlaka yapılmaktadır:

“İreni sarstı onu. Cilveli cilveli güldü Rum dilberi.” (TBG, s.11)

Rum kadınlarına bakış açıları erkekler tarafından her ne kadar farklı ve onları değersizleştiren nitelikte olsa da kadının “öteki” olan kadına bakışı daha yumuşaktır:

“Atazayiz kendimizi yatağa, çıkmayacağız bir daha komşum!’ diye konu komşuya sesleniyor. Yorgun, cinselliği yitmiş, ittirilmiş ve köreltilmiş Türk kadınları, bu devingen ve kadınlığı tüten Rum kadınlarına özenmeyi bile düşünmeyerek kocalarının bu iri göğüsler için tutuşmalarını akıllarına getirmeyerek, “Tasula be anacım... Siz burdan giderseniz biz ne yapacağız? İçimize daha şimdiden hasret koydunuz’, demezler miydi?” (TBG, s.14)

Fiziksel özelliklerine bile vurgu yapılırken olumsuz ifadeler kullanılması bakış açısını yansıtan bir unsurdur:

“Elmacık kemikleriyle uyumlu aşüfte Rum kaşları” (TBG, s. 15)

Eğlence, gazino kültürünü en iyi uygulayanlar yabancılar olduğu için onlara karşı olumsuz tavır bu tür durumlar söz konusu olduğunda onları destekleyen bir tavra dönüşür:

“O zaman bu meyhanelerde, bu gazinolarda Andonlar, Yorgolar, Yorgakiler... Hey anam babam nerede bu adamlar yahu? Nerede bunların ‘Buyur pasam!’ diye el pençe divan durmaları... Nerede bunların sofraya hizmet zarafeti? Andonlar gitti, Seyfoler, Hayroler geldi... İyi de ulan buraya tarihi meyhane diye levha asıp işi milli meyhaneye götüreceksiniz neredeyse. Hırtolar, haydi bakalım yapar mısınız bir de Müdafaa-yı Hukuk Meyhanesi? Burda Kuva-yı Milliye Teşkilatını mı kuracaksınız haybeciler?” (TBG, s.29)

Gazeteci Nüzhet’in Rumlardan ziyade kendi ülkesi içerisinde yaşayan bir kesime karşı tavrı dikkat çeker:

“Nüzhet’in burda geçirdiği uzun zaman boyutundaki değişimlerden birisi Rumların gidişi, ikincisi belki o sıralarda ve belki hemen ardından televizyonların geliyordu. Bir de Rumların yerine Güneydoğunun töresi, gelenekleri, kırmalı enterasi ve alın çatkısıyla çıkagelmiş göçmenleri vardı şimdi.” (TBG, s.35)

Nüzhet bu tavrının bir başka yansımasını da şu şekilde görürüz:

“‘Hadi ye iç bir şeyler’ dedi Nüzhet. ‘Sen kırmızı şarap istersin herhalde. Yorgo, Koço, masayı güzelleştirin... Ne olacak canım? Ha Yorgo ha Hayro...Ha Koço, ha Seyfo öyle mi? Yok yok... Onlar işi incesinden ve menbandan bilirdiler. Gerçi bunlar da midye dolmasını beceriyorlar ama bu el değiştirmeyi ben daha kabul edemedim.’” (TBG, s.85)

Genel olarak Rumlara karşı olumsuz tutumun altında yatan sebebin milliyetçilik duygularına ters düşen öğelerin olduğunu olumlu tutuma neden olan yaklaşım altında da eğlence kültürü ve Rum kadınlarının olduğunu görürüz.

3.2.6. Ruslar

Hikâyelerdeki gibi romanlarda da Ruslara karşı olumsuz ifade ve düşünceler devam etmektedir. Ağırlıklı olarak kalıplaşmış önyargı ifadeleri kullanılır.

Kırım Harbi sırasında Kırım Türklerinin başına gelenlerin anlatıldığı Hilal Görününce adlı roman bu kez kendi vatanında ötekileştirilen insanların hikâyesi anlatılır:

“Çarıç Katerina’nın hükmü ile Kırım’a hileli yoldan el kondu. O günden sonra yüzü gülmeyen Kırım Türk’ü öz vatanından hicret etmeğe başladı.” (HG, s. 11)

Kendi topraklarında Ruslar tarafından göçe zorlanmıştır ve kalanlar ise ellerinden her şeyleri alınarak yok edilmeye çalışılmıştır:

“Kırım Harbinden sonra öz yurdunu bırakanların sayısı pek çoktur. Geriye kalanlar ise, yakın tarihlerde Rusya’nın içlerine sürülüp bağları bahçeleri ellerinden alınmıştır.” (HG, s. 11)

Burada Ruslara “moskof” denilerek olumsuz kalıp ifade kullanılmıştır:

“Moskofun girmeye cüret gösteremediği bir mübarek kapıdır. Bizi ayakta tutan da bu kutlu şehirdir. Bu Bahçesaray’dır kızım.” (HG, s. 22)

Ruslar tarafından kötü muameleye maruz kalmaları Kırım halkının onlar için olumlu şeyler düşünmesini engellemektedir:

Nikolay’ın maksadı ise Osmanlıyı ezip, aşağı denizlere inmektir.” (HG, s. 45)

“-Bu adamın asilzade olduğunu söylüyorlar, dedi.

Feyzullah Ağanın yüzü tiksintiyle buruştu.

-Asil olmadığını söyleyen Rus var mı ki? dedi.” (HG, s. 49)

Ruslar, Türkleri kendi içlerinde ayırmaya ve birbirlerine karşı kıskırtmaya çalışmıştır:

“Onlar da Türk, biz de Türk’ üz. Neden bizim adımız Tatar kondu? Bu ayrılığı yaratan bil ki moskofdur. Nice Kırım Türkü, onun zehirli sözlerini, hilesini, yalanını, hakikat diye kabul edip aldandı. Kırım’ın istiklali, Osmanlının buralardan çekip gitmesine bağlıdır diye, aramıza fitne sokan o değil mi?.. Moskoftan dost olur mu? İşte sonunda Kırım’ı ilhak etti.” (HG, s. 51)

Kırımlılar günlük konuşmaları içinde de “moskof” kelimesini sıklıkla kullanmaktadır:

“- Ooo, Arslan Bey, dedi. Sen buralara gelir miydin? Buyur hoş geldin!

-Hoş bulduk, dedi Arslan. Niye gelmeyelim ağam? Moskof gelebiliyor da biz niye gelmeyelim.” (HG, s. 52)

Arslan Bey, Ruslara karşı herkesin tepkili olması, onlarla hiçbir alışverişin yapılmaması gerektiğini düşünür:

“-Nerden biliyorsun Bahtlı Bey? dedi. İşittiğime göre buralarda az önce bir moskof beyi dolanıp durmuş. Bu dükkândan da çizme satın almış. Lokmanıza zehir katılmadıysa, hayret!” (HG, s. 52)

Ruslara karşı öfkelerinin nedeni geçmişten bu yana Rusların onlara yaptıkları zulümlerdir. Bu, yerleşmiş bir öfkedir:

“Ruslar Kırım’ın altını üstüne getirmişler. Münnih derler bir iblis, kadın çocuk demeden katliama girişip, Karasu şehrini ateşe vermiş. Ondan sonra da Bahçesaray’ı yakıp yıkmış. Ben beşikteyken de Potemkin derler bir zebani, Kırım’ı yerle bit etmiş.” (HG, s.62)

Osmanlının kendilerine zulmeden Rusları yenmesi Kırımlılar için bir umut kaynağıdır:

-...Lakin bir sorum var size? Osmanlı gemilerini ne sebeple suya saldınız?

Buna Emircan cevap verdi:

-Sefere çıktılar. Moskofu tepelemeğe geliyorlar...” (HG, s.78)

Yine burada da Arslan’ın, İgor için “kâfir” kelimesini kullanması olumsuz bir ifade şeklini göstermektedir:

“Arslan Bey, ‘Demek bu bağın şarabını içiyor kâfir...’ diye söylendi.” (HG, s. 94)

Igor’un misafirlerinden biri Arslan’a seslenme ifadesi olarak ulusal kimliğiyle seslenir:

“Bu sırada misafirlerden biri yerinden kalktı. Arslan Bey’e doğru yürüdü. Onu baştan ayağa süzerek,

-Hey tatar! dedi. Sen pehlivana benziyorsun.” (HG, s.96)

Olumsuz ifade olarak “kâfir” kelimesi burada da kullanılır:

“Eski Yurd’a varınca bana soracaklar. Nerdeydin Arslan Bey? Kâfir meclisindeydim, diyeceğim. Emmimin yüzünü o zaman görmeli. Kararıp da Bahr-ı Siyah’a döner.” (HG, s.102)

Igor, topraklarını genişletmeye çalışarak bu yolla Türkleri kendi buldukları yerde ötekileştirmeye çalışmaktadır:

“Sırtını Çara dayıyor. Hazine toprakları müdürü nasıl olsa, buralarda tek Türk bırakmamağa niyetli... Eee? Herif niye çekinsin?” (HG, s. 160)

Karşı tarafı kolaylıkla dışlayan, ötekileştiren bir grubun içerisinde zaman zaman bunlara karşı olan insanlığın ve insani değerlerin farkında olan ve herkesin

eşitliğini savunabilen insanlar çıkabilir. Bu durumla ilgili burada da Levitski adında bir generalden söz edilir:

“-Evet, Türklerin hicret etmesine razı değilmiş derler. Haksızlığı hoş karşılamayan biriymiş. Hiç kimse, doğup büyüdüğü, ecdadının mezarlarının bulunduğu toprağı kolay kolay terk etmez, dermiş. Yani, bize yapılanların farkında.” (HG, s. 164)

Ruslar hakkında olumsuz ifadeler kullanarak konuşma burada da mevcuttur:

“-Sen merak etme Şefika Hanım, dedi. O pomeşçiğe de, moskof kralına da haddini bildireceğim. Sen canını üzme. Kırım’da devlet gibi bir Nizam Bey olduğunu öğrensinler bakalım. Öğrensinler de, ayaklarını ona göre denk atsınlar..” (HG, s. 168, 169)

Ötekileştirmeyi gerçekleştiren tarafın yoğun nefretine rastlamaktayız:

“Kendi köylüsünü istediği gibi alıp satabildiği halde, bir ‘Tatar’ hala hürriyeti ve toprağı için karşısına dikilebiliyordu. Ağzındaki üzüm tanesini yere tükürdü. ‘Soylarını tüketemedik...’ diye söylendi. ‘Tükenmeyecekler de...Lanet olsun.’” (HG, s. 174)

Zayıf olan taraf, gücü elinde bulunduranın karşısında haklılığını gösterememektedir. Kurallar da baskın olan tarafın elinde olduğu için diğerlerinin kendilerini kanuni yollarla savunabilmeleri mümkün olmamaktadır:

“Mahkeme...dedi. O mahkeme dediğin şey, Türk köylüsünün hiçbir zaman haklı çıkartmaz. Bunu sen de biliyorsun Gregoroviç.” (HG, s.176)

Ezmeye hatta yok etmeye çalıştığı kesimin aslında gücünden korktuğu için onlar üzerinde baskı kurmaya çalıştığını Igor’un Arslan karşısında aşağıdaki düşüncelerinden öğrenilmektedir:

“Bu adam yalnız pazularıyla değil, yüreği ve imanıyla da güçlü biriydi. Hem nasıl! Şerefi için ölebilir, Kırım için kendini feda edebilirdi. Karşısında bütün bir Kırım Türklüğü duruyordu. Gregoroviç’i huzursuz eden de buydu. Baştan beri... Bu yiğidin alçaldığını, aşağılık, sefil biri haline geldiğini görmek için şeytana nesi var,

nesi yoksa rüşvet olarak verebilirdi. Yine de yolunun üstüne Arslan Beyin hep erişilmezliği ile çıkacağını biliyordu.” (HG, s. 177)

Arslan Bey bir güreş karşılaşmasını milli bir gurura dönüştürür. Arslan Bey’in yine olumsuz kalıp ifadeler kullandığı görülür:

“O an içinden bir ses, ‘Tut ki çarı devireceksin’ dedi. ‘Tut ki moskof ordusunu püskürteceksin. Boyun eğme bu kafire! Onu deviremezsen, kimseye bakacak yüzün olmaz.’ (HG, s.194)

Burada da “kafirler”, “leş” gibi aşağılayıcı nitelemeler kullanılır:

“Sivastapol topu gibi bir haber... Ne dediğimi biliyor muyum? Şaşkına uğradım. Gayri kafirler yas tutarlar. Leşini süsleyip kiliseye korlar. Gelen geçen, uğursuzun yüzünü seyreder. Mumlar yakılır, tütsüler yakılır. Kara cübbeli papazlar ayin yaparlar. Ondan sonra bir arabayla ağır ağır sokaklardan geçirilir. Hey gidi hey, dünya kime kalmış ki?” (HG, s.294)

Benzer söylemlere aşağıda da rastlanmaktadır:

“ –O kâfiri öldürsen, başın beladan kurtulur muydu? diye bağırdı. Moskof zebanileri peşini bırakırlar mıydı Arslan Bey? Bırakmazlardı. İzini tozunu çarçabuk bulurlardı. Bunu sen de biliyorsun. Kâfir, senden bir fırsat istemiş. Aman dileylene o fırsat verilmelidir. Gücünden şüpheye düşme! Çünkü sen sabrı deniyorsun. Zayıf olan, sabrı ne bilsin?” (HG, s. 416)

Burada bir tanımlama yapılırken karşı tarafın milli kimliğinin kullandığını görmekteyiz:

“Onu kimi zaman Tünel’e, hani şu Beyaz Rusların çalıştırdığı ünlü lokantaya götürdüğünü duyardı.” (KDY, s. 163)

“Beyoğlu’nda Baylan Pastanesi’nde buluşmuşlardı hani. Beyaz Rus tipli bir garsondan Ece sütlü kakao, o da çay istemişti.” (KDY, s. 165)

Aşağıdaki alıntılarda da Rus kadınlarına yönelik olumsuz ifade biçimleri kullanılmaktadır:

“Kötü parfümler, iğrenç rujlar, muz kabukları, çiklet, nane, rakı... Rus kadını kokuyordu ortalık, sarı saç, koltuk altı püskürüğü, kahkaha, yağlı nesnelere...” (TBG, s. 82)

“İçeride Rus kadınlarının ince altın tozuna batmış güzellikleri yanında anaçça olanların artık boyalarla örtülemeyen bozulmaya uğramış görüntüleri vardı.” (TBG, s.91)

Gözyaşı Çeşmesi adlı eserde Kırımlılarla Ruslar arasında tarihsel süreçte ortaya çıkan toprak yüzünden oluşan bir düşmanlık söz konusudur. Bu nedenle birbirlerine olumsuz duygular beslemektedirler:

“Orduları için deniz gibi, atları için rüzgâr gibi benzetmesi boşuna yapılmamıştır. Bir adım ne geri ne ileri şaşar. Atları ılığa kalktı mı Moskova ahalisi yandı, yanmıştır da...” (GÇ, s.49)

Kırım Han'ı çevresinden duyarak edindiği önyargıları neticesinde Ruslar için şöyle bir düşünce taşır:

“Han öteden beri Avrupalıların hele hele Rusların nadiren yıkandıklarını işitirdi. İnsanların vücutlarına su değmeden ve bundan rahatsız olmadan yaşayabilmelerini aklı almıyordu hiç.” (GÇ, s.275)

3.2.7. İngilizler

Hikâyelerde İngilizlerle ilgili daha olumlu ifadelerle bahsedilirken romanlarda olumsuz olarak bahsedilir.

Esmâ'nın Nafiz'le evlenmesini isteyen anası, Nafiz'in anasının İngilizleri destekleyen konuşmasından sonra bu tutumundan vazgeçer, onlara göre böyle bir şey kabul edilebilir bir şey değildir:

“Fıtnat Hanım'ın İngilizden mingilizden söz ettiği o gün... Onların hükümet tarafı olmaları belki de canını sıkıyordu.” (AB, s. 71)

Söz konusu vatan olduğunda ötekiyle olan sınırlar daha da keskinleşir:

“Az kalsın İngilizle kapışacakmışız. Hem de Çanakkale'de. Şu Çanakkale'nin yakasını bunlar bir türlü bırakmadılar. Halbuki biz orada İngilizlere bir güzel ders

vermiştik... Demek ki unuttular. ‘Trakya’yı Yunanistan’a vereceğiz’ diye tutturmuşlar.” (AB, s.403)

Avustralya’da yaşayan ve çocuklarının eğitimini orada gerçekleştiren bir aile olarak kendi kültürlerinin yok olmasını istemezler, çünkü Avustralya’da her milletten insan var ve her biri sesini bir şekilde duyurabiliyorsa kendilerinin de bunu başarabileceğine inanmaktadırlar:

“Anglosakson kültürünün bizim çocukları bir hamur teknesinde yoğurmasına sen de karşı çıkıyorsun demek?” dedi. (Ç, s. 19)

Başka bir ülkede olmak bir bakıma o ülkenin asıl sahiplerinin koyduğu kurallara boyun eğmektir:

“Mutfağa döndüğünde Anna tabureye oturmuş, sigara içiyordu. ‘Ah İngilizler! Hep kendi kuralları, kendi dedikleri geçerlidir.’” (Ç, s. 37)

Çok kültürlü bir yer olmasına rağmen Avustralya’da Türkler olarak zayıf kalmışlardır:

“Murat ağabeyin kızı, ‘Vallahi öyle...’dedi. ‘Ama şu da var ki, biz kendi varlığımızı, bir İngiliz, bir Fransız kadar etkili kılamıyoruz burada.’” (Ç, s. 43)

Yabancı bir yerde kendini en doğru ifade edebilmenin yolu o ülkenin dilini en iyi şekilde konuşabilmektir:

“Bizim bazı eksiklerimiz var. Yabancı dil meselesini tam olarak halledemedik. Böyle olunca toplumumuz varlığını kolayca kabul ettiremiyor.” (Ç, s. 43)

Burada da bir millete yönelik kalıp ifadeler kullanılmaktadır:

“Müdür İngilizlere has kıpırtısız, balmumu kalıbından suratıyla yerinden kalktı.” (Ç, s.53)

3.2.8. Almanlar

Almanya göç edilen ülkeler arasında olumsuz bir imaja sahip olduğu için kıyaslamasını da bunun üzerinden yaparlar:

“Almanya’ya benzemiyordu burası. Ailece gidiliyordu. Fahri ağabey iyi para kazanıldığını söylemişti. Savaştan çıkmış, felakete uğramış ülkelerin insanlarını derhal alıyorlarmış. Çok önceleri nesil üretmek için beyaz ırktan kimseleri kabul ediyorlarmış. Ama Avrupalılar gelmez olunca, Türklere ve Doğululara da açılmaya başlamışlar...” (Ç, s. 8)

3.2.9. Avustralyalılar

Avustralyalılardan ağırlıklı olarak sadece Çırpıntılar adlı romanda bahsedilir. Bunun nedeni de eserin bir göç romanı olması ve Avustralyalıların bütün iyi kötü yanlarının vurgulanmasıdır. Ancak buradaki karakterler iki taraf için de yani kimi zaman Avustralyalılar kimi zaman da Türkler için öteki konumundadır.

Esra ve Tekin Avustralya’ya gitme planları yaparken kendi topraklarından başka bir ülkeye gidildiğinde orada ne konumda olacaklarını biliyorlardı:

“Varsın adları ‘göçmen’ olsun. Çok sürmez, Avustralyalı olurdu onlar da. Ne kadar olunabiliyorsa tabii.” (Ç, s. 8)

Birçok milletten insan olmasına rağmen İngiliz kanı taşımayanlar ötekileştirilmektedir. Ne yazık ki Avustralya’da bu çeşitlilik içerisinde kapsayan ve kabul eden bir yapı söz konusu değil:

“Çocuklarımız Avustralyalı olmakla övünüyorlar ama aslında İngiliz kanı taşımayanlar ezilip horlanıyorlar. Bu da onları bağlı oldukları değerlerden daha fazla uzaklaştırıyor.” (Ç, s. 13)

Farklı bir ülkede olmaları Esra ve Tekin’in aynı apartmandaki diğer milletten insanlarla iletişim kurmalarını kolaylaştırır:

“Apartmandaki İspanyol, İngiliz ve Alman komşularıyla çabucak arkadaşlık kurmuşlardı. Sık sık evin önündeki parka çıkarlardı. Çocuklar top oynar, onlar da kendi aralarında sohbet ederlerdi. Kadınların elinde çoğu zaman örgüleri olur; erkekler ise satranca dalarlardı, o yüksek ağaçların serinliğinde.” (Ç, s. 17)

Tekin ve Esra konuşurlarken Esra bir ülkede farklı milletten olmanın olumsuz bir şey olmayabileceği, kalıp savaşıarak güçlü olmanın bir yolunu bulabileceği inancını taşımaktadır:

“Ne düşündüm biliyor musun? Burda kalıp, burda güçlü olmayı denesek? Avustralya’da her milletten insan var. Bizim dışımızda hepsi de sesini duyurabiliyor. Biz de bir şeyler yapsak?” (Ç, s. 19)

“Ötekileştirme” karşı tarafı iyi tanımamaktan kaynaklandığı için “ötekileştirme” yapılırken o ülke hakkında doğru olmayan birçok görüş edinilebilir. Dolayısıyla Başkonsolos’un Ermeni teröristler tarafından vurulmasına rağmen Türk aleyhine yayın yapılıyor olması bunun bir göstergesidir:

“Tekin, Başkonsolos Şarık Arıyak’la koruma görevlisinin Ermeni teröristler tarafından vuruldukları günü hatırladı. 27 Aralık 1980. Avustralya basını, radyo ve televizyonu olayla ilgili olarak yazık ki Türklerin aleyhine yayınlar yapıyordu. Türk topluluğu sahipsizliğini hiç bu kadar derinden duymamıştı.” (Ç, s.20)

Başka bir ülkede var olma çabası Esra’nın şu sözleriyle karşılığını bulur:

“Belki bir Türk Evi de kurarız o zaman. İçini el işlerimizle, bakırlarımızla donatırız. Uçları delik işi patiska perdeler asarız pencerelerine. Sedirler döşeriz. Ne iyi olur... Gözümün önüne geliyor şimdi. Kapısında Türk Evi yazıyor.” (Ç, s. 20)

“Ötekileştirme”nin birçok yolu vardır ama bir de yabancı olan tarafı hiçbir şekilde istenildiği gibi idare edememe vardır, yani asimilasyon gerçekleşmiyorsa ve söz konusu “öteki”nin varlığından ciddi anlamda rahatsızlık duyuluyorsa bunun boyutu “öteki”ni ortadan kaldırmaya kadar gidebilir:

“‘Zavallı yerliler,’ dedi Tekin. ‘Beyazlar büyük bir ormanda kendilerine yol açar gibi katletmişler onları. Aborigine’lar bu topraklarda yaşamının, başka bir rengi taşımanın ve iptidailiğin bedelini katledilerek ödemişler.’” (Ç, s. 21)

Esra ve Tekin’in arkadaşları Murat’ın çiftliğinde Aborojin bir kâhya vardır, Korhan bu kâhyayı gördüğünde biraz şaşırır ama yaklaşımı oldukça masumanedir:

“Ne tuhaf... Adam, kara deriliydi ama avcunun içi ve tırnakları bembeyazdı. Korhan, ‘Yüreği de böyle apak olmalı...’ diye düşündü.” (Ç, s. 31)

Yeni evlerinin hayalini kuran Tekin, kendi aidiyetlerine yönelik bir şeyler yapma hayalinden de vazgeçmez:

“Haydi, diyeceğim arkadaşlara, tavla ve iskambille vakit öldüreceğinize, gelin Avustralya Türk toplumu için bir şeyler yapalım.” (Ç, s. 32)

Avustralya’da yetişen, büyüyen çocuklar, oranın kurallarına uymak zorundadır. Baskın olan tarafın kuralları geçerli olduğu için aslında pek de seçme şansları yoktur:

“Burada çocuk 21 yaşında reşit olur. Aslında 16 yaşına geldiğinde reşit sayılır. Hepiniz biliyorsunuz. Yani şunu demek istiyorum. Artık siz Avustralyalısınız. Ve buranın dünya görüşüne, kurallarına uymak zorundasınız. Anneler babalar bu gerçeği unutmamalıdır.” (Ç, s. 37)

Korhan, okul arkadaşları tarafından dışlanır, kendilerinden olmamasının bedelini ona birtakım isimler takarak ve hakaret ederek ödetmeye çalışırlar. Korhan yapılan ayırımın ve aslında doğru olanın ne olduğunun çok iyi farkındadır:

“...yazılı yoklamada Mario’ya yardım ettim. O bana shorty demiyor. O bir İtalyan. Ben ona yardım edince öğretmen kağıdımı aldı. Firtiz’i de bir güzel ıslattım. Tahtaya karikatürümü çiziyor ve yanına shorty diye yazıyor. Sonra saçım siyah diye alay ediyorlar. Mavi gözlü ve sarışın olmakla övünüyorlar. Onlara ‘İnsan insandır’ diyorum ama bana ‘Siz geri kalmışsınız...’ diyorlar. Ben de ‘Asıl siz geri kalmışsınız, çünkü insanlara renklerine göre davranıyorsunuz’ diyorum.” (Ç, s. 50)

İçinde buldukları toplum içerisinde dışlandıkları için sürekli kendilerini kanıtlama çabası içerisinde dirler:

“Esra ‘Güçlü olmalısın,’ diyordu kendi kendine, ‘Onların karşısında eğik durma sakın...’” (Ç, s.52)

Devlet okulunda arkadaşları tarafından dışlandığı için Korhan’ın özel okula gönderilmesi söz konusudur ama burada da asimilasyonun başka bir boyutu yani dini yönden bir asimilasyon söz konusu olduğu için Esra bu tercihi de yapamaz:

“‘Bütçeniz onu bir özel okula göndermek için yeterli mi?’ Esra özel okullarda Hıristiyanlığa ağırlık verildiğini biliyordu. Korhan’ın böyle bir okulda okumasını isteyemezdi elbet. Kadının çaresizliği gözlerinden duvarlara yansdı.” (Ç, s. 54)

“Ötekileştirme”nin temeli çocuklarda aileler tarafından atılır, bir “öteki”nin varlığı ve ona yapılan muamele aile tarafından olumlu ya da olumsuz yönlendirilebilir. Esra da oğlunu ve onun durumunu düşündüğünde benzer çıkarımlar yapar:

“Onun iyi bir Avustralyalı olması lazım.’ ‘Evet,’ dedi Esra. Durup başını eğdi. ‘Ama farklı biri o. Yani farklı bir dünyadan geldi. İnan, arkadaşlarını çok seviyordu başta. Evde yaptığım kurabiyeler, dolaptaki yemişleri hep onlara götürürdü. Arkadaş olabilmek için... Ama onlar bir Türk çocuğunu nedense kolayca aralarına almıyorlar. Benimseyemiyorlar. Aslında onları da suçlamak istemem. Çocuk çocuktur çünkü... Ailelerinin çocuklara bazı konuları öğretmeleri gerekiyor. Mesela bir Türk çocuğuyla da pekâla arkadaş olunabileceğini...” (Ç, s. 56)

Avustralya’da yaşayanlar eğer İngiliz asıllı değillerse “ötekileştirme”ye maruz kalıyorlar ancak bunun millete göre boyutları farklı, böyle bir durum söz konusuysen farklı milletten olanlar birbirleriyle arkadaşlık kurarak bu yalnızlık ve dışlanmışlık duygusundan kurtulmaya çalışmaktadır:

“Miguel buruklaşmıştı: ‘Doğrusu size o kadar alıştık ki...’ dedi, ‘Yani burda yalnızlığımızı hissettirmediniz bize.’” (Ç, s.60)

Öğretmenleri Korhan’ın tam bir Avustralyalı gibi olmasını yani asimile olmasını istiyorlar.

“Onun öteki çocuklardan farkı olmamalı. O bir Avustralyalı...Çalışkan, düzenli ve uyumlu...” (Ç, s. 72)

Korhan diğer çocuklar tarafından kabul edilmek ve sevilme adına istemediği şeyleri de yapmaya çalışır çünkü onun için kabul görmek en önemli başarıdır:

“Demek Caroline ve George kazanacağını söylüyorlar?’ ‘Evet. Buna mecburum hem...’ ‘Neden?’ ‘O zaman beni sevecekler de. Düşünebiliyor musun, sevecekler...’” (Ç, s. 78)

Türkler orada dışlandıkları için fikirlere saygılı olmanın önemli olduğunu vurgularlar:

“Bence bir kardeşlik derneği kuralım. Ama önce fikirlere saygı gösterelim... Bizler kardeşlik konusunda çocuklarımıza örnek olmalıyız.” (Ç, s. 82)

Korhan’ın Esra’ya hediye ettiği “batı gülü” adında bir çiçekten bahsederken Esra, çiçeğin bile dışlanmışlığa maruz kaldığı vurgusunu yapar:

“Ona bu adı herhalde bir Batılı vermişti. Yine de Batılı olamamış, tüylü, kırmızı, yaban görünüşlü bir çiçekti o. Evet onları da sevmiştir.” (Ç, s. 85)

Korhan’ın küçük dünyasında kendini kabul ettirme adına verdiği mücadele Esra’yı üzer ancak şu anki koşullar içerisinde de yapılabilecek başka bir şey yoktur:

“Şimdi yüreğinde bir kıskaç...Annesine değil de Caroline’a söz vermiş demek ki...Ve çocuğun kazanacağından anası değil de bu İngiliz kadını emin. Hangisine daha fazla ilgiyle bağlı, belli değil. Hangisi onu daha iyi tanıyor, bu da belli değil...İşte bunun için yüreğinde bir kıskaç var. Bunun için... Güzel kuşunun yüreği kim bilir nasıl atıyordur... Bağımsızlığını anlatmak, varlığını şu kalabalığa kabul ettirmek için koşuyor o.” (Ç, s. 86)

Çocukların uyum sağlamaları için okul kamplarına, yabancı ailelerin yanına gönderilmesi asimilasyon sürecini hızlandırmaktadır. Ancak bu da Korhan için faydalı olmamış çok kısa bir süre sonra gönderildiği ailenin yanından geri dönmüştür:

“Öğrencilerin yabancı aileler yanında misafir edilmeleri, onların yabancı çevrelere uyum sağlamaları, dostluk duygularını geliştirmeleri içindi. Tabii gittikleri evlerde tamir getir götür işlerine de bakıyorlardı.” (Ç, s. 92)

Murat amcasının çiftliğindeki yerlinin verdiği hediye bumerangı ararken annesinin bu yerliyi küçümsemesi öteki olanın fırsatı bulduğunda kendinden daha zayıf olanı ötekileştirdiğini görürüz:

“Kimdir o yerli, söyler misin? İptidai bir yerliyle dostluk kurmanın anlamı ne?” (Ç, s.93)

“Öteki”leşen süreç içerisinde öğrenerek “ötekileştirme”yi sonlandırmak yerine bir diğerini, kendine göre aşağıda kalanı “ötekileştirme”yi tercih eder:

“Dostluk güzel şey. Ancak çağdaş, bilgili, görgülü beyazlarla da dostluk kurmanı isteriz. Hadi şimdi çabucak hazırlan da yola koyulalım.” (Ç, s. 94)

Tekin, Korhan’a öğüt verdiği bir anda aslında kendi konumunun fazlasıyla farkında olduğunu da gösterir:

“Ama şu var ki biz burda göçmeniz, kanun karşısında herkes eşittir deniliyorsa da... Yani bizim buradaki sorumluluklarımız çok daha fazla. Hata yapmamaya çalışmalıyız, anlıyor musun? Aslında kendi ülkesinde de böyle olmalı insan. Ama yaban yerdeyiz. Gurbetteyiz yani. Burda ölsek de Avustralya bizim için gurbet olmaktan çıkmayacak oğlum...” (Ç, s. 123)

Tekin, diğer bazı milletlerle kendini kıyasladığında daha çaresiz kaldığının ama daha güçlü durmak zorunda olduğunun farkındadır:

“‘Ailemizin bir düzeni olmalı,’ diye ekledi. ‘Ne İngiliz, ne Alman ailesiyiz biz. Yani ben sizleri her şeye rağmen şu çevre denen güçlü devin yumruklarına karşı korumalıyım. Anlatabiliyor muyum acaba?’” (Ç, s. 128)

Ülkenin toplumun geneline ve dışarıya vermek istediği imajla ters düşüğünün farkında olarak Tekin, bunun bir şekilde sonlandırılması gerektiğini düşünür, en azından orada yaşayan kendi milletinden insanlar için bir şeyler yapması gerektiğine inanmaktadır, bencilce davranmaz ve kendi gibi olanı korumaya çalışır:

“Ama kendi mutlulukları Tekin’e yetmiyordu. Hala Türk toplumunun ve Türk çocuklarının geleceği için düşündüklerini gerçekleştirememişti. Oysa bu toprakları yönetenlerin kardeşçe ve hep birlikte yaşama, birlikte güçlü olma nutuklarına hiç de uymayan bir gerçek vardı ortada. O da çok eski bir kuralın uygulanmasıydı. Büyük balıklar ve küçük balıklar hikâyesi... Dostluktan söz ediyordu ama, Türklere her zaman dostluk gösterildiği söylenemezdi. Hatta sevilmedikleri, horlandıkları da bir gerçektir.” (Ç, s. 134)

Bir gün Tekin eve bir İngilizle kavga etmiş olarak gelir, bu İngilizin onu küçümseyen tavrına karşı koyamış ve ona saldırmıştır:

“Bilemiyorum. Yalnız bana ‘Sen Türk’e benziyorsun,’ dedi ve bir yığın küçültücü söz sıraladı. Geri kalmış, Batı özentisi, ilkel gibi... Sonra kapıştık

işte...Ben arabasının anahtarını almak istedim. O ise minibüsün kapısıyla bana vurdu. Ayrıca kolumu kırmaya çalıştı. Ben de çenesine bastım yumruğu. Bir kütürtü geldi. Hani olgun karpuzla bıçak attığında nasıl bir kütürtü olursa...” (Ç, s. 146)

Korhan babasıyla gurur duyar, çünkü bir bakıma kendisinin de intikamı alınmıştır:

“Bir İngiliz’in çenesini dağıtmak ne demek? Kolay iş mi bu? Böyle düşünüyordu.” (Ç, s. 146)

Komşusu ona destek olmak için teselli edici sözler söyler:

“Miguel de bir keresinde karakola düşmüştü. Üzülme, bizler göçmeniz ve başımıza bu tür işler gelebilir,” demişti. (Ç, s. 148)

Burada göçmenliği ve bunun getirdiklerini kabul etme durumunu görürüz.

Bu süreçten Tekin kolay kurtulamaz, mahkeme süreci başlar ve mahkemede İngiliz adamın küçümseyen bakışlarıyla kendini daha da kötü hisseder:

“Mahkemeler boyunca o puslu gri gözlerindeki küçümseyiş kaybolmamıştı. ‘İstesem seni bağışlarım. Davadan vazgeçerim. Ama hayır! Çenemi dağıttığın için seni süründüreceğim...’ diyordu sanki.” (Ç, s. 149)

Olay, Tekin’in günlük hayatını etkilemiştir. Bu süreçte “öteki” olmanın ağırlığını yaşar:

“Mike’ı bazı geceler rüyasında görüyordu. Puslu gözlerini üzerine dikmiş olarak ya da hâkim cübbesiyle... İşaret parmağını Tekin’in yüzüne doğru uzatıyor, ‘Geri kalmış, Batı özentisi seniii!’” diyordu. Mahkemeyi sırf çene kıran Türkü görmek için dolduranlar vardı ve hepsinin de yüzlerinden, ‘İşte uyumsuz biri...’” (Ç, s. 149)

Bu olay Tekin’i fazlasıyla üzer, bu ülkede yaşadığı sürece hep haksızlığa uğrayan taraf olacağını bilmektedir:

“‘Kendimi fena halde haksızlığa uğramış sayıyorum,’ demişti. ‘Ben bir Avustralyalı olamayacağım Miguel. Burada yalnızca mantık geçerli. Mike’ın

hakaretlerini sineye çekseydim bütün bunlar başıma gelmezdi. Bu türlü bir mantığı da benim aklım almıyor. Gitmek istiyorum buralardan. Yapamayacağım.” (Ç, s. 150)

Öğretmenine Türkiye’ye dönme isteklerini anlattığında Korhan, tepkiyle karşılaşır. İngiliz öğretmen kendi sistemleri içerisinde yetişen çocuğun Türkiye’den vatanım diye bahsetmesini kabul edemez:

“Senin ülken burası Korhan. Burası. Avustralya. Buraya beş yaşında geldin. Türkiye’de yalnızca beş yılın var... O da gelişmemiş, çocuk dünyandan çevrene aptal aptal bakındığın beş yıl. Yumurtayı çatlatıp koca kafalarıyla etrafı bön bön seyreden yavru kuşlar gibi demek istiyorum. Evet. Sen uçmasını burada öğrendin. Ötmesini de...” (Ç, s. 155)

Öğretmeni Korhan’ı dönmemesi için ikna etmeye çalışır. Her ne kadar ona gerçek bir Avustralyalı gibi davranmasalar da ülkenin sistemi içerisinde yetişen bir çocuğu da kaybetmek istemezler:

“Ülkende başarılı olacağını sanmıyorum. Sen burada yetiştin çünkü. Biz yetiştirdik seni. Kendi çocuklarımıza benzeterek. Sen bir Avustralyalısın artık. Senin ülken burası...” (Ç, s.155)

Öğretmenin bu tavrı üzerine Korhan sinirlenir ve kendini savunmak ister:

“Benim ülkem, benim vatanım Türkiye. Ordan geldim ben. Avustralyalı diye bir şey yok. İngiliz var, Fransız, Alman...İtalyan, Türk, Yunanlı, İspanyol, yerliler...” (Ç, s. 156)

Türkiye’de döndüklerinde de Korhan okula uyum sağlayamaz. Bu kez de yurtdışından gelen ülkesini çok da iyi bilmeyen, aksanlı konuşan biri olarak dışlandığını hisseder. Şimdi kendi vatanım dediği yerde de başka bir kimliğe bürünmüştür:

“Beni kabul etmiyor bu toplum anne. Boşuna uğraşma.” (Ç, s. 208)

“Bu toplumun bana ihtiyacı yok... İşe yaramaz biriyim ben.” (Ç, s.208)

Hocasının Korhan’ı azarladığı bir zamanda Korhan artık kendini çok çaresiz hissetmektedir. Korhan kendi vatanında da “öteki” olmanın acısını yaşamaktadır:

“Gülüyorsun sersem! Düş kuruyorsun. Sonra da velin geliyor, ‘Benim çocuğum şöyledir, böyledir,’ diyor. Nereye dalıyorsun bakayım? Geldiğin yerleri mi düşünüyorsun? Eğer burda adam olmak istemiyorsan, oraya dönebilirsin. Sesi, kilise çanları gibi art arda yankılanıyordu: ‘Oraya dönebilirsin... Oraya dönebilirsin...’ ‘Ne olur Münevver Hoca... Ne olur sevdik kendini. Bana ülkemi sevdik.’ İçinde ağlayan, turnaklarını kemiren, parmaklarını ısırarak birisi böyle söylüyor.” (Ç, s. 235)

Mahmure teyzenin avukat oğlu İlhami’yle doğru bir iletişim kurmayı başaran Korhan’a bu zamana kadar en yararlı olabilecek tespitler İlhami’den gelmiştir:

“‘Bak oğlum,’ diyordu, ‘sen aslında iyi niyetli bir şeyler yapmak isteyen bir çocuksun. Kendini yabancı gibi görmekten vazgeç. O zaman problemlerinin bir kısmı ortadan kalkar. Arkadaşlarını da iyi seçmelisin. Bu çok önemli.’” (Ç, s. 239)

3.2.10. Balkanlar

Balkanlarda yaşayan milletler için de Rumlardakiyle aynı bakış açısı söz konusudur. Uzun süreden beri birlikte yaşıyor olmanın uyumu söz konusu ama diğer taraftan milli duygular ya da vatan ön plana çıktığında ötekileştirme başlamaktadır.

Bizim Diyar adlı eserde Rıfat Haşim dayısının aldığı kılıçla oynarken arkadaşı Ömer’e rastlar, çocuk olmasına rağmen Rıfat’ta keskin bir “öteki” ayrımının olduğu görülmektedir:

“‘Evet. Bana yaraşan askerliktir. Anam söyledi.’

‘Ben de memur olurum bakarsın. Hekim olurum yahut sadrazam da olabilir miyim dersin?’

Rıfat, kılıcın ucunu ona doğru çevirdi.

‘Yavaş bre Arnavut!’ dedi. ‘Sadrazamlık sana mı kalmıştır.’

Ömer’in yüzü gölgelendi, boynunu bir yana eğdi.

‘Beni niye aşağı görürsün? Hepimiz Müslüman’ız. Ayrılığı gayrılığı senin içine kim kodu Rıfat?’

‘Sus hele!’ dedi. ‘Haddini bil. Sadrazamlık senden önce bana düşer. Bu, senin düşüneceğin iş değil. Diklenip, böbürlenip dolaşırsınız ortalarda. Size rütbe verdik, beylik verdik, şimdi bize yukardan bakmaktasınız.’

O an ardında bir gürlleme işitti. Dönüp bakamadı. Babasıydı gelen. ‘Bre Rıfat komşu çocuğuyla kavga mı edersin?’

Korkuyla döndü. Başını kaldırmadan, ‘Hayır beybaba,’ dedi. ‘Ona haddini bildiriyordum.’

‘İşi sadarete kadar vardırın demek? Boyuna posuna bakmadan. Bu çocuk senin arkadaşın, kardeşin değil midir?’

‘Arkadaşımdır. Lakin kardeşim değildir efendim.’” (BD, s.5)

Bir başka yerde ulusal kimlik üzerinden komşu kızlarını değerlendirdiklerini görürüz:

“‘Bre Şehime Hanım, bunlar kimin kızlarıdır?’

‘Yetimdir bunlar Gülsüm Ana, muhacirdirler.’

‘Nere muhacirleridir?’

Kızların ikisi de ‘Niş,’ dedi.

‘Rumeli içinde ordan oraya konana muhacir mi derler?’

‘Niş’i Sırlara vereli çok olmuştur Hanımağa.’” (BD, s.9)

Ali Bey’in kızlarından biri olan Pembe kendisine bakan bir Sırp’ı hadsiz olarak nitelendirir:

‘Pembe, yenilerini taktı. Elinde olmadan bakıverdi delikanlıya. Gülümsüyordu. ‘Haddine mi düşmüştür? Ali Bey’in kızına bir Sırp’ı yan baksın...’ diye düşündü.’” (BD, s.17)

Haşim dayıyla konuşurken Koço kendi milletine karşı olumsuz bir tavır takınır, burada Koço’nun çıkarları ağır basmaktadır:

‘Alıştım efendim bu kapıya. Doğrusu bey gibi yaşamaktayım. Kimi zaman alır başımı giderim. Karışan olmaz. Kiliseme de giderim. Karışan olmaz. Sonra

alemlere katılır, eğlenirim. Ali Bey ekmeğimi bolca verip, gönlümü hoş tutmuştur. Girsem Yunan'ın içine belim bükülür beyim.” Haşim Bey durup düşündü. Bu sözler yaranmak için miydi? Rumların çoğu böyle sözler ederlerdi... ‘Bre Koço, sen yaman siyasetçi olurdun.’ ‘Niye efendim? Sözümde yalan varsa kör olayım. Bizimkiler sayenizde yüksek mevkileri gelmişlerdir.” (BD, s. 27)

Milli duygular “ötekileştirme”nin sınırlarını kuvvetlendirmektedir:

“Yahu bu hürriyet dediğiniz şey, gavurun bizi bütün bütün mahvetmesi için aralanmış kapıyı ardına kadar açmak mıdır? Hürriyet... Köylerimizi yakıp yıkmakta olan Bulgar’a Sırp’a verilecek olan nedir peki? Onun da adı hürriyet mi?” (BD, s.30)

Haşim dayı kendinden farklı olanla dostluk kurulmasının doğru olmadığını düşünür:

“Sana şunu söylemeliyim Cevat... Bulgar’la kardeş olabileceğimize inanmıyorum. Tuhaf bir kıpırtı var içimde. Benliğimi hiç böylesine derinden hissetmemiştim. Kendimizi tanıyalım diyorum. Hürriyet önce kendimizi tanımakla başlıyor.” (BD, s.30)

Hristo, Mihail’in Türklere karşı bir tavırla büyümesini istediği için Nadya Ana’nın yanına gitmesini istemez çünkü orada Mihail’in aklının karışmasını ya da müslümanlara karşı olumlu düşünceler edinmesini istemez:

“Bazen gizlice Nadya Ana’ya giderdi, Hristo Mihail’in oraya uğramasına kızardı. Nadya Ana Müslümanları severmiş.” (BD, s.32)

Mihail müslümanlara karşı nefretle büyütülür ama aslında ana babasını yine kendi milletinden olanlar öldürmüştür:

“Nadya Ana, Rahip Hristo babamın soylu biri olmadığını söyledi. Yoksulmuş benim babam ve onu Müslümanlar öldürmüş. Petrev de böyle söylemekte...Babanı öldürdüler Mihail. ‘Kimler ana?’ ‘Kimler mi? Dilim varmaz bunu söylemeye. Lakin bilmelisin Mihail. Bilmelisin. Malımızı yağma edenler, seni yetim bırakanlar bizdendir.’ (BD, s.34)

Hristo'yla teymen Petrev'in konuşmalarına şahit olan Mihail ve İlya onların bir mücadele başlatmakta olduklarını duyar. Düşman kendilerinden olmayan herkeştir:

“Uyanış yolu artık açıldı. Dersaadet'teyken o güzelim Boğaz'a bakıp buralar bizim olmalı derdim. Balkan dağlarını aşıp buralara varalım derdim. Bu hayal gerçekleşmek üzeredir. Zorluğunu göze aldık. Ama yalnız Türklerle değil, bizim fikrimizi kabullenmeyen Bulgarlarla, Sırp, Yunan çetecileriyle de mücadele etmek zorundayız. Yıllar önce, hatırlarım, ailem muhtariyet isterdi. Bense bütün Balkanları ve Dersaadet'i istiyorum. Rusya bize yardıma hazır. Bu davayı kazanmak için her şey göze alınmalıdır. Halkı sindirmek ve korkutmakla yolun yarısından fazlası aşılır. Öğretmenler ve rahipler, çocuklarımızın istediğimiz şekilde yetiştirilmeleri için daha da gayret göstermelidirler.” (BD, s. 38)

Türklerin öteki'ye karşı olan olumlu tavırlarını Bulgarlar kötüye kullanmayı planlamaktadır:

“Türklerin gözü kolay kolay açılmaz aziz Hristo.’ dedi. ‘Açıldığında da çoktan isteklerimize ulaşmış oluruz. Benim bildiğim şudur ki, Türkler birbirleriyle geçinemezler. Yabancıya karşı ise daima hoşgörülüdürler.” (BD, s. 39)

Bir araya gelmenin kendi düşüncelerini aşılamanın en etkili yolu eğitimidir:

“Yalnız Robert Kolej'in açılması bile bir büyük yardım, bir büyük başarı değil midir?” (BD, s.39)

Ülke içinde kendi varlıklarını çeşitli şekillerde sürdürmeye çalışırlar, asimile olmaya karşı direndiklerini görürüz:

“...Sanıyorum hepimizin arzusu, Balkanlarda ihtilal hareketini genişletmektir. Yıllar öncesinden bu yana nasıl da hızlı yol almışız bir düşünün. Mekteplerimizde eskiden dersler Rumca okutulurdu. Çocuklarımız daha düne kadar Türkçe konuşurlardı. Rakovski'nin çabalarını hatırlayalım. Ne büyük adamdı. Filibeli Gerov da öyle... Hala çırpınıyor o yaşta. Ve biz kurnaz padişahın varlığına rağmen mekteplerimizi açtık, gazetelerimizi neşrettik. O bizim isteğimizi biliyor. Bu yüzden ıslahata hiçbir zaman yanaşmadı.” (BD, s. 40)

Mihail başlangıçta müslümanları öteleyen tavrı çok benimsemese de zaman içerisinde onun tavrının da değiştiğine tanık oluruz:

“‘Müslümanları hiç sevmiyorlar,’ dedi Mihail. ‘Ve harbe karar veriyorlar.’

‘Müslümanları elbette sevemeyiz. Bir Hristiyan bir Müslüman’ı hiçbir zaman sevmemeli.’

‘Neden İly’a? İsa herkesin kardeş olmasını ister.’ (BD, s. 40)

Yabancı olanların tamamen çıkarları doğrultusunda davrandıkları ve tavırlarındaki tutarsızlıklar göze çarpar:

“Yüzbaşım... Şimdi benim aklımın ermediği bu Bulgar köylüsüdür. Çok zamandır dolaşırız köyleri. Konuşmaz bunlar. ‘Niye bize yardımcı olmazsınız?’ diye sorulduğunda da başlarını eğip dururlar. Ancak bir ikisi yardım etmiştir. Onlar da çetecilerin zulmüne ve çok belaya uğrayanlardır. Bezenlerdir. Birliklerimiz dört bir yanda, çetecinin peşindedir. Yine de beli bükülmez bunların. Ot gibi yerden biterler. Bulgar köylüsü malından olsa, yakamıza yapışır. ‘Bu nasıl hükümettir, bu nasıl candarmadır, askerdir ki bizi koruyamaz!’ der. Kalkıp bir baskın yapsak üç beş çeteci yakalasak, ‘Türklerden zulüm görüyoruz, kardeşimiz götürüldü, babamız götürüldü,’ diye feryad ederler. İşte bunları düşünmekteyim yüzbaşım.” (BD, s. 91)

Burada olumsuz kalıp ifade kullanılmaktadır:

“Çavuş köşeye bucağa bakındıktan sonra öfkeyle söylendi:

‘Bre gavur kuş mu olup gittin!..’ (BD, s. 92)

Yine bizden olan ve öteki ayrımı şu cümlelerde görülmektedir:

“‘Bu minare neden yıkıktır bre Recep?’

Recep’in ince yüzüne gölgeler çökmüştü. ‘Bizden olanlar, bizim insanlarımız terk etmişler burayı. Öyle görünür. Burası bir Bulgar köyü olmuştur kumandanım. Domuz kokusundan bellidir. Neden göç edilmiştir sorup dinleyelim.’ (BD, s. 92)

Türkler, Bulgarlara karşı kaybetmedikleri göstermek isterler:

“Burayı bir güzel temizletiverelim kumadanım. Ondan sonra ezan okutup namaz kılarız. Bulgar köylüsü bu sesi işitmeli. Sesimizi duymalı yüzbaşım.” (BD, s. 93)

Rıfat, Bulgarların kendi vatanlarında Müslüman askerlerine nankörlük ettiklerini vurgular:

“Beni iyi dinleyin! Biz huzuru sağlamak için bunca yollara düştük ve çetin işlere giriştik. Sizi yabancı saymadık, size kem nazarla bakmadık. Ama siz, düşmanca durursunuz bize karşı. Yorgunuz. Oturacak, dinlenecek bir yer gösterilmedi... Hazreti İsa, birine bir kap su vermekten kaçınmış mıydı?” (BD, s. 93)

Rıfat, düşman olmasına rağmen Mihail’e iyi davranmalarını sitemle dile getirir:

“Mihail kusuyordu. Çavuşun öfkeli sesi. ‘Tutar bir de yaranı sararız. İşte biz bunu yaparız. Sen bizi bizden iyi bilirsin. Niye Türkçe konuşmazsın bre?’” (BD, s. 99)

Rıfat, “öteki” olanın fırsat bulduğunda kendilerine cephe almasını öfkeyle karşılar:

“İstesek zorbalıkla kapılarına dayanırdık bunların. Bırakalım dedim bir zaman. Sırp’ı, Yunan’ı, Bulgar’ı... Birbirini yesin dursunlar. Ama hedef biziz. Bizim yüreğimizin tezdır incelmesi. Acımamız kolaydır ya bu yüzden kaybederiz. Bunca zaman bunlarla bir arada yaşamışız. Nasıl tutmuşsak bu toprakları sıkıca, tutmuşuz işte.” (BD, s. 100)

Mihail’e hoşgörüle yaklaşmalarına rağmen onun bu kadar düşmanca tavır içerisinde olması Rıfat’ı kızdırır. Rıfat, burası kendi toprakları olmasına rağmen Bulgarların onların topraklarını almak için uğraşmalarına sinirlenir:

“Davalarımız birbirine benzemez Mihail. Siz Asitane’ye ulaşmak istersiniz. Osmanlı Devleti’ni hedef alırsınız. Burası bizim diyardır. Memnun olmayan gider Sofya’ya. Bunca direnmene ve hoş olmayan sözler sarf etmene artık dayanışım yoktur. Bunu bilmelisin. Bundan sonra senden Türkçe söz etmeni bekleyeceğim. Bulgarca sözüne cevap verilmeyecektir. Bunu hatırlından çıkarmayasın.” (BD, s. 102)

Rıfat, çocukluğunda karşılaştığı bu adama karşı üzerinde bir minnet taşımıştır, şimdi ona iyi davranmasıyla ödeştiğini düşünür:

“Eğer sen... O manastırdaki kimsesiz Mihail’sen... İşte borcumu ödüyorum sana.” (BD, s.103)

Yıllarca dost gibi davranıp sonrasında düşman olmaları, Bulgarların bu ikiyüzlü davranışına Rıfat artık tahammül edemez:

“İç içe bunca yıl bir arada yaşanmıştır. Lakin bir türlü kopamazsınız; hala şu Yorgo’ya selam verirsiniz.’

‘Allah’ın selamıdır oğul. Verilir. Bunlar tatlılıkla yola getirilmez miydi?’

‘Nasıl söylersiniz bu sözü? İki kurşun yarası taşımaktayım. Kaç kişi kaybedilmiştir bu uğurda. Kaç yıldır bu topraklara nasıl sahip olunacağı hesaplanmıştır baba. Çoluk çocuk, kadın, ihtiyar hepsi tepeden tırnağa bu düşünceyle kaskatı bir kaya oluvermişlerdir. Yıkamazsın sökemezsin yerinden. Bir Bulgar’ın ölümü, yüz Bulgar’ın ölümü gibi bir feryat koparır Balkanlarda. Bizim ölümümüz pencerede ezilen bir sinek... Niye kalkılmaz ayağa?..’” (BD, s. 108)

Ali bey çok kültürlü bir ortamda kardeşçe yaşamının mümkün olmadığını dile getirir, artık farklılıkların buna müsaade etmediğini birinden birinin diğerine tabi olması gerektiğine inanır:

“Meşrutiyet ilan edilse, Sırp’ı, Yunan’ı, Arnavut’u, Bulgar’ı, nereye göndereceksiniz? Eşitlik... Bunların diline, dinine, görgüsüne sahip çıktığını söylersin. Nasıl eşit olunur onlarla oğul. Görgümüzü değiştirerek mi? Dilimizi değiştirerek mi? Çünkü bir arada yaşamaktayız. Birinden birinin tabi olması gerekir. Tabi olacak kimdir? Siz mi onlar mı? Benim aklımın ermediği budur.” (BD, s. 108)

Oğlu Rıfat’ın kendilerini ziyarete gelmesi üzerine Gülsüm Ana sevinçle eski günlere geri dönebileceğini düşünür, komşuluk ilişkileri içerisinde yaşamış bir kadın olarak ayırım yapmak gibi kavramlar Gülsüm Ana’nın belleğinde yoktur:

“Kırlara gidilecektir,’ demişti Gülsüm Ana. ‘Oğlumun gelişi belli olmalıdır. Kuzular kesilmelidir, baklavalar açılmalıdır. Çağırın Sırp karılarını. Yorgo’nun kızları da gelsin. Ulah karıları domuz çiftliklerini bırakıp gelsinler. Büyük

çayırımızda toplaşalım. Yenilip içilsin. Birlik olalım. Çil çil paracıklar dağıtayım. Hayır duaları alalım. Fakir anası Gülsüm Hanım, herkese sofraya verdi, herkesi sevindirdi desinler. Eskisi gibi gönlümüz hoş olsun bizim de...” (BD, s.110)

Ama Gülsüm Ana, artık bir arada olmanın mümkün olmadığını, söz konusu çıkarların artık buna izin vermeyeceğini piknik alanına kimsenin gelmemesiyle anlar:

“Çayıra varıldığında geniş gölgeli ağaçlar altına yayıldı bunlar. Ama Sırp kadınları gelmemişlerdi. Yorgo’nun kızları da... Komşulardan bir kısmı, “Kadın başımıza ne işimiz var kır yerinde?” deyip çekinmişlerdi. Gülsüm Hanım yine umutla yola bakıyordu. Eskisi gibi sıra sıra arabaların geleceği umuyordu. Zeynep yakınında başı bir yana bükülü oturuyordu.” (BD, s. 110)

Gülsüm Ana geçmişte yaptıklarını sitemle anar, onların bu tavırlarına bu düşmanca yaklaşımlarına anlam veremez:

“Bunları besleyen, giydiren bizdik. Ben kaç Sırp karısını, Arnavut’u Müslüman ettim. Kalplerini bilmem, lakin ibadetlerinden şaşmazlardı. Günahları boyunlarına. Şimdi kapılarımıza gelmez oldular. Bunlardan birkaçının kiliselere gittiklerini işittim. Ne yapalım zorla güzellik olmaz. Başka neyi kuruntu edersin Rıfat oğlum?” (BD, s. 114)

Ablasının evinde yardımcı olarak çalışan Stefan’ı tepkiyle karşılar Rıfat, çünkü artık birlikte çalışmak, paylaşmak yoktur “biz” ve “onlar” vardır:

“Çiftlikte çalışır. Saffet Bey, kardeşi gibi sever onu. Bizim çocuklar da Stefan’sız durmazlar. İyidir Stefan.’ Durdu. Rıfat’ın düşüncelerini anlamış gibiydi.” (BD, s. 118)

Ömer, Rıfat’ın padişahın karşısında İttihatçıların tarafında olmasına anlam veremez, ona göre Rıfat da ihanetin başka bir boyutunu gerçekleştirmektedir:

“Yo, biz padişahı lekelemiyoruz. Bu mücadele Balkanlardaki yabancı hakimiyetine son verilmesi içindir.’

‘Öyleyse Hristiyan’a bunca yüz vermek niyedir?’ dedi Ömer. Beyannamenizi okumuşuz. Avrupa’daki büyük kongrenin kararlarını okumuşuz. Padişahın şahsi menfaati uğruna...” (BD, s. 130)

Ömer, yabancılara biraz ayrıcalık verilmesinin şimdi bu karışık dönemde doğru olmadığını ülke çıkarlarını korumak gerektiğine inanır:

“Öyleyse neden Ermenilerle iş birliği yapılmasına boyun eğilmiştir?” (BD, s.130)

Ömer, çocukluğunda kendisinin Arnavut oluşuyla dalga geçmesini hatırlatarak artık daha ciddi problemleri olduğunu, asıl düşmanların başkaları olduğu imasını yapar:

“‘Haklısın kardeşim,’ dedi. ‘Aklıma çocukken dövüştüğümüz, kavga ettiğimiz günler geldi. Ne günlerdi... Arnavut olmamız pek dolanırdı dilinde.’” (BD, s. 131)

Ali Bey oğlunun İttihatçiler’den olmasını da vatana ihanet olarak görür, şimdi düşman bildiklerinden bir farkı olmadığını düşünür:

“‘Ben ölürsem yollara düşme, mezarıma da gelme! Sen düşmanın üzerine değil, kardeşin üzerine gitmekte. Onu kurşunlamaya gitmekte.’”

‘Memleketin elden çıkmasına göz yuman, benim kardeşim değildir. Düşmanımdır. Şu anda sizin de Mihail’den bir farkınız kalmış mıdır?’” (BD, s. 136)

Rıfat’a göre de memleket çıkarını düşünmeyen herkesin diğer düşmanlardan farkı kalmamıştır.

İstasyonda Enver Bey’in konuşmaya yapacağı duyulur, insanlar kalabalıklar halinde onu beklemektedir. Ortamda bir sevinç, heyecan vardır, insanların böyle durumlarda ortadan ayrımları kaldırdığı görülmektedir:

“Alkış sesleri, atılan binlerce çiçek... Hristiyanlar Müslümanlar kucaklaşıyor.” (BD, s. 149)

Rıfat ve Mihail’in düşmanlığı devam etmektedir. Mihail serbest bırakılmış olsa bile Rıfat, arkadaşı Recep’in ölümünü unutamaz. Burada da kişisel nefretleri ön plandadır:

“Aziz Peder gördünüz mü? O burada. Düşmanım burada.” (BD, s. 150)

Haşim Dayı, Rıfat'la tartıştığı sırada mecliste gayrimüslimlerin çıkarları için tutulduğunu dile getirir; Rıfat ise bunun İttihat, devlet meselesi değil iyiyi, doğruyu, güzeli istemeyenlerin meselesi olduğunu düşünür:

“Avrupa’dan büsbütün koparılmamak için meclisteki gayrimüslimlerin varlığına ister istemez katlanıyoruz...” (BD, s.153)

Ali bey, Rıza Hoca’yla tartışır, memleket içinde farklı olanların her biri kendi çıkarları için düşman olmuş Osmanlıdan kopmaya çalışmaktadırlar:

“Biz ne demişiz bre! Biz, Ermeni işimize burnunu soktu mu, Bulgar ile dost olundu mu düzenden hayır bekleme demişiz. Çünkü Bulgar’ın ardında Rusya vardır. Şimdi şarkta Ermeniler başkaldırmıştır. Buna ne buyrulur Rıza Hoca?” (BD, s. 158)

Rıfat’ın çocukluk arkadaşı Ömer bile artık Arnavut olarak kendi tarafını tercih etmiş, onlarla görüşmemektedir. Milli çıkarlar söz konusu olduğunda en sağlam, uzun süreli dostluklar bile geçerliliğini yitirebilmektedir:

“Ömer... Meşrutiyetten önce bizim yanımızdaydı. Şimdi Başkım kulübünün üyesidir. Bize çevrilmiştir bir namludan ne kaçabilirim ne de o namluya gülebilirim enişte.” (BD, s. 171)

Gülsüm Ana olanları düşünür, bu karmaşanın ve düşmanca davranışların utancını yaşar, onun için dostluk, kardeşlikten bu zamana gelinmesi bir utançtır:

“Bölük bölük olmuşuzdur. Dostça selamı bile birbirimizden esirger olmuşuzdur. Öyle ki yetmiş yıl sonra bile toparlanmamız mümkün değildir. Birbirimize silah çevirmişiz, düşmanı aratmayız hiç.” (BD, s. 186)

Ali Bey, yıllardır yanlarında çalışan Koço’nun aniden ortadan kaybolmasını düşünüp öfkelenir, onun bu ihaneti üzerine bir zamanlar aralarında geçen bir konuşma aklına gelir:

“Bir zamanlar sormuştu: ‘Harp çıksa ne yaparsın bre Koço? Bizi arkamızdan mı vurursun?’

‘Müslüman’ı arkadan vurursam şu vücudum yere yıkılsın,’ demişti Koço. ‘Çünkü tuzumuz, hakkımız geçmiştir sana. Öyle midir Koço?’ (BD, s.190) diye sorup onay alır.

Mihail, Ali Bey'in malvarlığını almak için konağa gelir, kısa bir direniş olur. Mihail, Gülsüm Ana'nın eskiden kimseyi ayırmadan onlara nasıl yardımcı olduğunu anlatır. Mihail'de bu savaşın içlerinde onların tarafında olup onlardan biri gibi davranmaları neticesinde kazanıldığını iddia eder:

“Belâ yağsın başlarına, dedi. Kimin malını kimden alırsınız? Kapımızın uşakları!’ Mihail dayanamadı. Türkçe söyledi. ‘Eşikte dikilen bu kadın eve girmemize mâni mi olacaktır?’ ‘O bu evin hanımıdır,’ dedi Ali Bey. ‘Bulgar’a, Sırp’a ve Rum’a çok hakkı geçmiştir, bilin!’ ‘Sizi bilmez değilim,’ dedi Mihail. ‘Malınızı mülkünüzü, her şeyinizi bilirim. Kimin nesi var, nesi yok bilirim. Biz harbi böyle kazandık.’” (BD, s. 206)

“Öteki” olanın baskın olana karşı yoğun bir öfkesi vardır. Mihail, şimdi gücü ele geçirmiş ve kendi yaşadıklarının intikamını almak istemektedir:

“Bundan sonra ekmeği siz bizden alacaksınız,’ dedi askerin biri. ‘Kedi köpek gibi birbirinizi yiyerek.’ ‘Böyle olacaksa, ölelim,’ dedi kadın.” (BD, s. 206)

Gülsüm Ana, Koço'nun ihanetini kaldıramaz, yıllardır ekmeklerini yiyen birinin bu davranışını kabullenemez. Gülsüm Ana ziyaretlerine geldiği bir sırada ona hakaret eder:

“Akşama doğru Rıza Hoca yanına varıp, ‘Bu sizin yanınızda çalışan Koço’dur. Seni görmek ister. Avluda bekliyor,’ dedi. Gülsüm Ana yerinden doğrulup; ‘İçeriye girecek olmasın!’ dedi. ‘Varıp gideyim. Şu kafirin kara yüzünü göreyim. Zoru derdi neymiş bir öğreneyim.’” (BD, s. 210)

Bir grup içerisinde ötekileşen bir taraf varsa gücü elinde tutan “öteki”nin çıkarlarının ya da kendisine yönelik planlarının farkında olmayabilir. Gülsüm Ana'nın sözleri de bunu kanıtlar niteliktedir:

“Rusya'nın nice oyunlar oynadığından habersizdik. Rahatımızdan olmayalım diye düşünürdük. Hürriyet ilan edildiğinde yine yaranamadınız o Bulgar’a, o Rum’a. Meğer daha o günlerde vatanın pazarlığı edilirmiş. Harbi kaybettikse bu sizin suçunuz değil!” (BD, s. 257)

İhaneti gerçekleştiren taraf bulunduğu yerleri yağmalamaktan, oraya verebileceği her türlü zararı vermekten geri durmaz:

“Oysa derlerdi ki Pera’da ve daha başka yerlerde Fransız ve İngiliz zabıtları içerler, eğlenirler, demet demet çiçekler gider hanımlara ve ışık içindedir köşkler, caddeler... Zabıtların otomobilleri apartman kapıları önünde durur, kar iner üşümezler, büyük çini soba başlarında konyak içerler... Sonra yangınlar, bağırtılar... Sabahleyin koyu bir duman... Her gün şehrin bir yanı eriyor yok oluyordu.” (BD, s. 259)

Düşman olarak gördükleri insanlarla Türklerin eskisi gibi alışveriş yapmaları bu olayların yoğun yaşandığı dönemde mümkün değildir:

“Düşmanın malı ne yenilir ne içilir. Götür onları çöpe at.” (BD, s. 259)

Küçük bir çocuk olarak Ahmet, dedesinin Arnavut taklidi yapmasını istemez, olayların çok farkında olmasa da bazı yapılanları o da idrak etmiştir:

“İstemez mi? Bu oğlan niye konuşmaz benimle?’ ‘Arnavut’un taklidini yapmasın teyze, söyle dedeye?’ ‘Niye oğul?’ ‘Yapmasın işte.’ ‘Peki,’ dedi Ziya Dede. ‘İngiliz zabıtları olurum ben de... Nasıl?’ Ahmet başını kaldırdı. Gülüyordu. ‘İngiliz ol, bir de horoz ol.’ ‘Olurum oğul.’ (BD, s. 261)

Mücadelenin gerçek başarıya dönüşebilmesi için kendi değerlerimizi korumamız gerekmektedir:

“Kendimize sahip çıkmazsak, boşunadır kızım. Bir zaman sonra yeniden yıkılırız. Sadık Bey demiştir ki bana, Türk kızlarının ecnebi zabıtlarıyla gezip dolaştıklarını söylemiştir. Değişiyoruz kızım, kabuğumuz küçüldü ve biz de içindeki biz de değişmekteyiz.” (BD, s. 261)

3.2.11. Diğerleri

Zor adlı eserde kalıplaşmış olumsuz ifadeler kullanılmakta, kendilerinden farklı olana “gavur” denilmektedir:

“Paran varsa saygı görmektesin. Ve ne kadar gavur adeti biliyorsan, o kadar bilinmekte ve duyulmaktasın.” (Z, s. 41)

“-Bu Musevî patronun çok mu zengin?

-Zengin. Ne olmuş yani?

-Hiç.” (Z, s. 72)

“Tek başına yola düşeceğin zamanlar da gelecek elbet. Şu gavurcuğu kıskanmak da neyin nesi?” (BD, s.2)

Özellikle Bizim Diyar adlı eserde Türkler yabancılarla iç içe yaşamış, sürekli olarak onları kardeş gibi gördüklerinden bahsetmişler ancak gerek hitap şekilleri gerek de onlara yaptıkları iyilikleri göz önünde tutarak onların yabancı olduklarını da hiç unutmamışlardır:

“Biz bu gayrimüslimlerle iç içe yaşadık ya Moskof onları dürtmezden önce, hiçbir düşmanlığımız olmamıştır birbirimize. Dersaadet’te Pera denilen semtte de çok ecnebi vardır. Biz bunları içimize aldık, sürmedik, itmedik.” (BD, s. 8)

Bunun benzer ifadelerini Gülsüm Ana’nın şu sözlerinde de görürüz:

“‘Eyvahlar!’ dedi Gülsüm Ana. ‘Rumeli’nin beyleri gayrimüslime yumuşak yüz göstermiş. Rumeli’de atından ürkütüp yol kıyılarına bu gavurcuqları serpmiş, tekbirlerle kaleler almış, tekbirlerle şu toprağa girmiş. Hoş tutulmuş ellerin diklenip anamızı babamızı kırdığı günler aha şuracıktadır! Doksan üçte bizi sürdüğü, camilerimizi, köylerimizi yaktığı aha şuracıktadır. Ovalarda, yaylalarda salınıp gezen, maniler söyleyen Rumeli kızıdır ki, kendi dininden olmayanın elin tutmaz!’” (BD, s.18)

Ağustos Başağı adlı eserde bazılarının Amerikan himayesini savunduklarını duyan çömlekçi Musa öfkelenir, onların bu tutumuna anlam veremez. Kalıplaşmış ifade kullanılmıştır:

“Kazım Hoca Kazım Hoca! Sen de mi uydun bu adamlara? Memleketi gavura peşkeş mi çekeceksin? Tüh, yazıklar olsun...” (AB, s. 67)

Türkler, zor durumda olduklarında yabancılarla bir yardımlaşma duygusu içerisine girseler de karşı tarafın olumsuz davranışları onları bu düşüncelerinden vaz geçirir, yine burada karşı tarafa milli kimlik kullanılarak hitap edilmiştir:

“Bir gün Tikrit’ten picama almıştım. Kıtıkta onu bir Arap karısına sattım. Karşılığında dört ekmek verecekti. Kadın beni bir eve soktu. Kandıracaktıymış meğer. Ondan sonra ekmek torbasını kaptığı gibi kaçtı. Daha şaşkınlığım geçmeden tak tak bir ses oldu. Kapıyı çiviliyormuş. Yanında başka karılar da var. Düşük mü tuzağa? Girdik mi bir kafesin içine. Hemen kasaturamla kapıyı zorlayıp açtım. Kadınlar avaz avaz bağırıp duruyorlar. Picamaları alanın elindeki ekmekleri kapıverdim. İşte o ekmekler benim için altından da kıymetliydi.” (AB, s. 117)

Düşman olan için artık olumlu düşünceler beslenmesi mümkün değildir:

“Ve yol kesen, kanlı mızrakları, süngüleriyle Bulgarlar, Rus kazakları...” (AB, s. 334)

“Bu gavurlar yine çıkıp geldiler ya, işte buna dayanamam...” (AB, s. 133)

Veli, babası Hafız Efendi’nin bir zamanlar koruduğu Rusların da köye gelmesiyle babasına imada bulunup yaptığı yanlış vurgulamak ister ama Hafız Efendi kendi atalarından gördüğünü, olması gerekeni yaptığını savunur:

“Sen korurdun onları. Sahip çıkardın. Gavura gavur demeyin gibisinden. Yahut ki, ‘Saygılı olun, hor bakmayın’ derdin. ‘Biz böyle gördük, böyle işittik. Hepsi de pişdarlık etmedi ya... Hadi konuşma da dürümünü ye.” (AB, s. 192)

Genç kızlar bile düşman toprakları terk etmeden kendi geleceklerini düşünmek istemezler, kalıplaşmış ifade burada da vardır:

“Gavur çıkmadan evlenmeyeceğim de ondan. Öyle ahdedtim.” (AB, s. 227)

Bir başka yerde yine benzer sözler söylenir:

“Bunların yüzünden evlatlarımız şehit olup gitti! Ocağımız söndü, bereketimiz kurudu. Çekip gitmediler hâlâ... soyları kuruyasıcılar...” (AB, s.263)

Burada da kendi ırkını yüceltme söz konusudur:

“Bu Felekzede kulun, mensup olduğu millet ise, yüce bir millet olup, adına Türk derler. Eline hem kalem hem de kılıncı yaraşan bir millettir.” (HG, s. 8)

İrk olarak Türk ırkı diğerlerinden üstün gösterilmektedir:

“Tanrı onlara Türk adını verdi ve onları yeryüzüne hâkim kıldı. Zamanımızın hakanlarını onlardan çıkardı. Dünya milletlerinin idare yularını onların ellerine verdi. Onlarla birlikte çalışanı, onlardan yana olanı aziz kıldı.” (HG, s. 8)

Diğer milletlerden insanlar da vardır ama Türkler bu toprakların asıl sahipleridir. Bu bakış açısı bir süre sonra ötekini doğurmaktadır:

“Evvel zamanda Kırım Hanlığının sınırları, Tuna’dan, Ural’a kadar uzanır idi. Buralarda bir miktar Rum, İtalyan, Ermeni ve Yahudi de oturmakla birlikte, asıl sahibi Türk idi.” (HG, s. 10)

Giray, kayınpederi Feyzullah Ağa ile konuşurken Feyzullah Ağa’nın düşman hakkında söylediklerinin yanı sıra kendi toplumu üzerine bir özeleştiri yaptığını görürüz:

“Balacıklar, biz yalnız düşmanı değil, özümüzü de tanımıyoruz. Neden diyeceksiniz? Biz gavurun ilmini öğrenmeye kalkışsak, değişiriz. Gavurlaşırız, ataya ecdada lanet yağdırıp, geçmişimize tükürürüz.” (HG, s.45)

Feyzullah Ağa Osmanlı’nın herkesi kucaklayan, hoşgörülü bir yapısı olduğundan bahseder:

“Osmanlı illerindeki Hıristiyanları kendi himayesi altına almak istiyor. Benim bildiğim, Osmanlı ezelden beri kendi gavuruna Müslümandan fazla sahip çıkar.” (HG, s.45)

Çocuklara nasihatte bulunurken Giray’ın onları Yahudi çocuklarıyla kıyasladığını görülmektedir:

“Balalar, bu dedeniz de artık buralı oldu. Onu hoş tutun olmaz mı! Kulağıma bazı yaramazların çavuşu rahatsız ettiği geliyor da... Ama bu yaramazlıkları siz yapmazsınız, olsa olsa Çufutkaleden inen Yahudi çocukları yaparlar. Öyle değil mi Seyyit Ali Çavuş?” (HG, s. 277)

Kalıplaşmış olumsuz ifadeler burada da söz konusudur:

“-İyi ki hatırlattın Feyzullah Bey, dedi. Gavura da bundan böyle gavur denmeyecekmiş.” (HG, s.389)

Yaşlı olanlar kendi yetiştirilme tarzlarından dolayı yabancı olana saygı ve hoşgörü çerçevesinde yaklaşmaktadır ama onlar da zaman içerisinde yabancıların bu değişimine anlam veremez:

“Bize büyüklerimiz vaktiyle nasihat ederlerdi. Hıristiyan mahallesine sakın bir zararınız olmasın, derlerdi. Tebaamızdır, padişah efendimiz nasıl sahip çıkmışlarsa, siz de öyle sahiplenin derlerdi. Biz bu nasihati tuttuk. Sonra da size öğrettik. Gel gör şimdi çığırından çıkmışlar. Rumu, Ermenisi düşman geldi diye bayram eder oğul...Biz bunlara hoş davranırdık. Onlar da bize saygılıydılar. Ramazanlarda bizim yanımızda yemek yemeğe çekinirlerdi. İçki bile içmezlerdi. Ne oldu bunlara, ben de şaşırıyorum şimdi.” (AB, s.40)

Karanlığa Direnen Yıldız adlı eserde eskinin huzurlu ortamının şimdi yerini çıkarları için savaşanlara bıraktığı görülmektedir:

“Aşağıdaki çarşıda Osmanlı yadigârı Arnavut ciğerci, Bulgar sütçü, Rum Bakkal, tarihe karışmak üzereydi.” (KDY, s. 102)

Topluma göre Avrupalılaşmak demek özü ve dini kaybetmek demektir. Bu nedenle değişim kötü algılanmaktadır:

“Asırların getirdiği bir teslimiyet, bir kadercilik zihniyetinin bugün de devam ettiğini görüyor ve hayıflanıyordum. Biz Avrupalı olmayacağız diye. Avrupa ilminin değil seviyesine, en alt basamağına dahi ulaşmayız diye. Avrupalı olmamız için inancımızdan vazgeçmemiz gerekmez ki...” (KDY, s. 132)

Enis Bey katıldıkları yemekte Sebati Bey’le tartışır, kendi değerlerine ve vatandaşlarına sahip çıkılmayıp da başka milletlere yardım edilmesine anlam veremez, öncelik insanın kendi toplumuna karşı olmalıdır:

“Bu kadarı fazla canım. Milleti bir büyük savaşa dahil olmaktan alıkoyduk. Bunlarsa dünyanın bir ucunda bizimle hiçbir alakası olmayan bir memlekete, Kore’ye asker göndermek gibi akıl almaz bir kahramanlık gösterisine ve Amerikan yandaşlığına kalkıştılar. Ve ben diyorum ki bu adamlar elbette er geç cezalarını çekeceklerdir.” (KDY, s. 181)

Sebati Bey’le Enis Bey’in bir başka tartışmasında, Enis Bey bu batı tutkunluğuna anlam veremez:

“Siz demokrasinin sadece Batıya mahsus olduğunu sanıyor ve iddia ediyorsunuz. Gözleriniz hep Batıda, doğruları hep Batıda arıyorsunuz. O insanlar ve ülkeler sömürmeyi huy edinmiş, pek çok ganimetini ülkelerin sırtından kazanmış, sahiplenmiş ve yirminci asra semizlene semizlene gelmiş Batıda...” (KDY, s.290)

Deli Zamanlar adlı eserde yazar genç kız, Aypare Ablasına oldukça düşkündür. Aypare’ye benzeyen Kıırlı, Balkan güzelleri genç kıza daha güzel görünmeye başlar:

“Aypare Ablanın mavi esintisinde bütün insanları güzel gördüğüm bir çağdı. Sahi insanlar mı güzelliklerini yitirdiler, yoksa o demler mi benim gözlerime böyle görünürlerdi bilmiyorum. Hepsi uzun boylu, ebru hatlı, köşeli yüzlü, taşkın saçlı, tebessümlü, Balkan, Kıırım, Ege güzelleri...” (DZ, s. 8)

“Peki neydim ben, kimdim? Bir yanımla Avrupalı, bir yanımla doğuluydum ben... Bendeki ikiliğin farkında olabilmek için çok genç sayılırdım ama bu ikilikten gelme bir huzursuzluğum, bir perili halim vardı...” (DZ, s.40)

Farklı kimliklerin farklı zamanlarda ortaya çıktığı görülmektedir:

“Karma kırma melez biriydim ben. Milliyetçi, hatırı sayılır sosyalist, kökpençe Müslümandım. Yerine göre nüksediyordu birinden biri.” (DZ, s.40)

Yazar genç kız, kız arkadaşı Özlem’in tavırlarını beğenmez ve onun bu olumsuz tavırlarını yabancı bir kadınla özdeşleştirir:

“Özlem...O tehlikeli ayartıcı şimdi de Bayhan’ın yanında, uçucu, kıvırcık sarışınlığıyla gülüyor, esniyor, sığınıyor, aptalsı Brigitte’yi oynuyordu.” (DZ, s.44)

Milli duygular yine vatanın tehdit altında olduğu zamanlarda ön plana çıkar ve hemen bir ötekini oluşturur:

Milliyetçiliğimiz Kıbrıs olaylarıyla şahlanmağa başlamıştı... Savaşçı bir milletin savaşmamasından daha kötü ne olabilir? Kore Savaşı diyeceksin. Evet ama o çok uzağımızdaydı. Ne dumanını gördük ne ateşini. Her mahallede bir Kore gazisi bulmak mümkün olsa da... işte bu yeni askerler sadece bizdeki savaşma duygusunu

kamçılıyorlardı. Sonra 28 Nisan hadiseleri ve 27 Mayıs... Birçoğumuz kahraman kesilmiştik o günlerde... Birçoğumuz alkışçı... (DZ, s. 60)

Yazar genç kız farklılıklar içerisinde yaşamının mümkün olduğunu belirtir:

“Sonra dedim ki kendi kendime, bunlar da insan evladı, biz de... Kim kırdırıyor bizi birbirimize, neden? Birlikte dostça yaşamak varken...” (DZ, s.61)

Balkan kadınlarına yönelik bir yüceltme söz konusudur:

“Balkanlar’ın alımlı, kare yüzlü kadınları, eski zaman gelinleri. Dökümlü giysiler, koyutulmuş dudaklar, tavus kuşlu panolar önünde kadın erkek bütünlüğü.” (DZ, s.122)

Yazar genç kızın burada da olumlu bakışını görürüz:

“Burda halk can atardı birileri gelsin diye... Çoğu Gürcüydü ve kanı kaynayan insanlardı...” (DZ, s.130)

Yazar genç kızın bu olumlu bakış açısının anneanne ve dedesinden kaynaklandığı onun şu cümlelerinden anlaşılmaktadır:

“Annem çalışıyordu, ondan çok, bu yaşlı ninelerin dizlerinde, yoksul kucaklarında büyüdüm. Anneannemin haminnemin bütün varı yoğu Makedonya’da Ustorumca ve Radovişte’de kalmış... Dedemse Selanikliymiş, Atatürk’ün eviyle yan yanaymış evleri... Büyük babam, yani anneanneler Rumeli’nden göç ederken dağ yükü bir servet bırakmışlar orada...” (DZ, s. 153)

Şu cümlede yine olumsuz ifade cümlesi kullanıldığı görülmektedir:

“İçeriye sonbahar rüzgârının getirdiği marsık yüzlü birkaç Roman çalgıcı girdi.” (DZ, s. 161)

Tren Burdan Geçmiyor adlı eserde Nüzhet, Makaracı Albert’ten bahsederken onun bu toplumu nasıl benimsediğini anlatır, ötekinin “biz” e olan bakış açısı her zaman kötü olmayabilir:

“Bırakmamıştı buraları. Birçok Yahudi ailesi altmışlı yıllarla birlikte İsrail’e çekip gitmişken... Ama işte işitiyordu, gidenler orda da hep burda yaşadıkları gibi yaşıyorlarmış. Gülerek, ağlayarak, şarkılarla hatta bura kanallarını seyrederek,

maçları izleyip Türk takımının öteki yabancı takıma attığı golleri nasıl sevinçle, haykırışlarla karşıladıklarını. Bakımlı çöl seralarında yetiştirilmiş çiçeklerin kırmızılı sarılarıyla yaptıkları Galatasaray çelenk ve sepetlerini bile duymuştu ondan bundan. (TBG, s.68)

Nüzhet Kürtlerden bahsederken onların birçok işi yapmaları zaruret mi yetenek mi diye sorgularken toplumun onları getirmiş olduğu bir noktayı vurgular:

“Kürtlerin yapmayacağı iş yok gibi gelir bana. Zaruret mi yetenek mi, yoksa her ikisi mi bilemem...” (TBG, s. 85)

Uzun süre bir yerde yaşamak o toprakların insanı olmasanız bile bir noktada sizi oraya ait kılmaya başlar, Makaracı Albert’le ilgili yorumunda da Nüzhet bunu anlatmak ister:

“Ve Nüzhet Kudüs’ün ortasında sarışın bir baş gibi duran, altın ışığını gece gündüz şehre salan, üzerinde milyonlarca göz, bakış taşıyan Kubbetü’s Sahra’nın çevresinde dolanırken, ellerinde Tevrat ve örgülü saçları, silindir şapkaları, tümünden siyah giysileriyle bazı fanatik, tutucu Yahudilerin katı gölgelerinin düştüğü Ağlama Duvarı’nın orada makaracı Albert’i hatırlamıştı, küçük öğrencisi Sara’yı değil. Albert’in “Good morning!” diye Beyoğlu sokaklarına seslenişi yanı başındaydı sanki ve ihtiyarlamış, çevreye karşı hafiften bulutlanmış gözlerinin İsrail özlemi çekemeyecek kadar İstanbul İstanbul baktığını düşünmüştü.” (TBG, s.99)

Kişinin tanımlanırken bir millet vurgusu üzerinden tanımlandığı görülmektedir:

“Evet. Bunu mekanik olarak yapıyordu Hüseyin. Bu Güneydoğulu çocuğu hafiften kansız, bedevi, yeşile çalar çehresi, Araplara has güneş alımı, kırpışık gözleri ile biliyordu” (TBG, s.100)

Toplumunun yokluk içerisinde bıraktığı insanları da toplumun diğer bireylerinin ötekileştirdiği görülmektedir:

“Her gün eskidikçe üzerlerine boya vurulan fakat giderilemeyen koku ve eskilik. Örtülemeyen yokluklar... Tarlabası evlerine dolan Araplar, Kürtler ve Hacı Hüsrevliler... Burdan Tophane’ye ve Karaköy’e uzanan çizgide rastladığı mutsuz

renk...Kriz başlamıştı. İşten çıkarılmaların soldurduğu yüzler vardı artık duraklarda, yollarda. Acımsı yeşil yüzler, aç soluklar, fersiz gözler, umutsuzluk..." (TBG, s.115)

Burada da bir kadından bahsedilirken kadın milli kimliği üzerinden tanımlanmaktadır:

"Gürcistan'dan gelme bir kadın kömür ateşinde kahve pişirirdi. Sarışın, güleç, altın dişleri olan genç bir kadındı bu. Altın kaplama bizde otuz sene öncesine kadar pek sık uygulanırken, oralarda Kafkasya'da hala ilgi buluyordu." (TBG, s.203)

Arada Kalmış Tebessüm adlı eserde Feda dayısının evinde onların Avrupai görünüşlerini göz önünde bulundurarak toplumun yabancıyı yücelten tavrını düşünür:

"Birçoğumuz yabancıları uygarlığın temsilcisi olarak görmüyor muyduk? Avrupalı olmak... Ta Fatih'ten beri gökte serili Samanyolu kırpmalarında bir sevda. Hatta Fatih'ten de önce..."

Bazı geceler işte o yazlık evde de düşünürdü bunları. İskelenin ucuna kadar yürüyüp karanlığı emmiş bir canavar ağız gibi görünen denize bakarak, aile içinde kabullenilmemiş varlığını Avrupalı karşısında hep yaranma çabasında olan ülke insanların çaresizliğine benzeterek bir girdapta kaybolup gitmeyi dilerdi." (AKT, s.44)

Feda dayısının refah düzeyinin değişmesiyle eve yabancı uyruklu yardımcı bulmalarından bahsedilir:

"Nasıl olsa sırtları yere gelmeyecekti, bankalardaki faiz gelirleri sayesinde hizmetçi sayılarını bile arttırmışlar, eve Moldovyalı, Ukraynalı orta yaşlı sarışın kadınlar almışlardı. Duran Usveren'in o dalgın ve durgun görüntüleri bile bu kadınlarla değişivermişti." (AKT, s. 126)

Yabancıların yaşam tarzları farklı olduğu için evin içinde onlara karşı bakış açısı da olumsuzdur:

"Ancak problemliydiler; kaçak çalışıyorlardı. Buradan hafta sonları çıkınca ne yaptıkları belli değildi. Bazen pazartesi sabahları ayılmadan alkol artığı bir halde, pelteleşmiş olarak dönüyorlardı ki Müfide Hanım çileden çıkıyordu. 'Evin şartlı

şurtlu hali deniştii.’ Diyordu Müfide Hanım. ‘Yakında damda namaz kılacağım,’ diyordu. ‘Ecnebi evine döndü ev bu kadınlardan.’” (AKT, s.127)

Burada farklı olanı kabul edip onunla yaşamayı öğrenmek yerine onları ötekileştirmeyi tercih etmek bir bakıma işin kolayına kaçmaktır:

“Ve Nerime Vural, Feda’nın az önce söylediklerini savunuyor. ‘Feda Bey doğru söylüyor. Şu tek tip insan meselesi... Sadece kendi inandıklarımızla, kendi doğrularımızla nefes alma bencilliği... Farklı olana yaşama hakkı tanımayışımız...Başkalarının da doğruları olabileceğini düşünmedik, daha doğrusu düşünmek istemedik hiç. Silkip atmak kolaydı. Kolay olanı yaptık.’” (AKT, s. 128)

Bir yandan da toplumda düşenin yanında olma eğilimi vardır yabancı da olsa zulme uğrayan birilerini gördüğünde hemen yanında olmaya çalışılır, toplumun böyle çelişkili bir durumu da söz konusudur:

“Bizim toplumun gadre uğrayanlar karşısında incelmış bir tarafı vardır. Süreyya’yı da talihsizlikleri sebebiyle içimizde bir yere oturttuk. Çocukluğumda Ankara’dayken ortasına Süreyya ile Şah Rıza’nın taçlı maçlı resimleri basılmış yol yol çizgili çay altı tabaklarımızı hatırlıyorum. Sonradan pek çok yerde gördüm o tabaklardan. Hani bu ikisi sanki bizim Kerem ile Aslı hikâyelerimize karışmışlar, bizim masalımız olmuşlardı.” (AKT, s. 233)

Eserde milli kimlik üzerinden nitelendirerek yapılan konuşmalara sıklıkla rastlanır:

“Hatta horlayan bir insan soluğu bile; öyle derler. Belki Şule’yi yeniden tutar ve Müfide’nin yanına verir, hoş bir de Moldovyalı kadın var. Olsun, ekonomik krizden henüz korkmuyor.” (AKT, s. 277)

Lacivert Taşı adlı eserde Yadigâr’ı yanlarına aldıktan sonra Hicret Bey’in birlikte çalıştığı adamlardan Sahra’nın bu küçük çocuğa ırkını bilmediği için tedirgin yaklaştığını görürüz:

“Olur mu Hicret Bey? Hor görmedim, niye göreyim? Demek isterim ki Hıristiyan mı, Müslüman mı, Süryani mi, Keldani mi nedir? Nedir? Ne değildir? Türk müdür, Arap mıdır, Kürt müdür? Hiç bilmeyiz.” (LT, s. 15)

Buna karşılık Hicret Bey kökenin önemli olmadığı insana sadece insan olarak bakmak gerektiği düşüncesine sahiptir:

“Ancak insanları, o mudur, bu mudur diye ayırması kanımı oynatıyordu yerinden.” (LT, s. 15)

Bir başka yerde Hicret Bey bu düşüncelerini desteklemektedir:

“Etinin, kanının tadına mı bakacaksın, ne edeceksin kökünü tohumunu be Sahra? Sert rüzgârlar senin yüreğini de kavileştirmiş, hatta mühürlemiş! O bir insan yavrusudur. İki ayağı, iki kolu, iki gözü...” (LT, s. 16)

Hicret Bey ve arkadaşları bazı özel durumlarda kendi aralarında ortak bir dil kullanırlar:

“Türki'nin Çerçi üslubunu seçerek konuştum. Bu dil, açıkça anlaşılmasını istemediğimiz konularda başvurduğumuz bir anlatım şekliydi.” (LT, s. 16)

Memlekete demir yolu inşası için gelen yabancıların aslında kendi çıkarları için geldikleri zaman içinde anlaşılmıştır.:

“Derken devlet, Fransızlarla ve Almanlarla anlaştı. ‘Şimendifer inşası başlıyormuş!’ denilirdi, sevinirdik biz çocuklar. Sonra ağır da giderdi işler; mesela Ankara'ya kadar gelen hat yıllarca sürdü. Hem sonra ecnebilerin bu hatları sadece yardım maksadına dayanmıyordu; hepsinin ulaşmak istediği bir menzil vardı ki bu da onların milli çıkarları ile ilgili idi.” (LT, s. 317)

Hicret Bey, hoşgörülü bir insandır. Ailesinin içinde farklı milletten insanların olması onun ötekine olan bakış açısını daha da yumuşatmıştır:

“Bak oğlum,” dedi. “Biz bu memlekette işte böyle demetlerce yaşıyoruz. Renklerimiz birbirine pek uyar. Pek hoş durur. Sen Kürdi, ben Arap, Devran'ımın gönül verdiği Bahar Kız, Türk'tür, bunların hiçbiri birbirini küçümsemez, bunların hiçbiri birbirine düşman değildir. İşte böylece kalmak gerek. Bunu bil.” (LT, s.318)

Kırmalı Etekler adlı eserde eskiden insanların bazı mekanlarda farklı milletten insanlarla birbirlerine olumsuz olarak bakmadan birlik içerisinde yaşadıklarından bahsedilir:

“Buralarda dedemin ve babamın zamanında yabancılar eğlenir vakit geçirirlermiş, Rum’u, İtalyan’ı... Türkler de gelirlermiş lokantalara. Yunanistan’dan hala müşterileri vardır kahvelerin.” (KE, s. 137)

Burada yine yardımcı kadından bahsedilirken milli kimliği üzerinden konuşulur:

“Moldovyalı kadının azarlanmaya alışık, alttan alan sesi... ‘Anne’ diyor Olga ona, biliyor kalbinin yumuşaklığını, elinin açıklığını.” (KE, s.139)

Sonuç

“Öteki” oldukça geniş boyutta ele alınabilecek bir kavramdır. Bu nedenle bu çalışmanın sınırlarını çizebilmek adına Sevinç Çokum’un hikâye ve romanlarında etnik ve milli anlamda “öteki” olarak kısıtlama yoluna gidilmiştir.

Türkiye, kuruluşundan bu yana ve onun öncesinde her zaman bünyesinde yabancı unsurları barındırmış bir ülkedir. Birçok farklı etnik gruptan gelen bireyler Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak varlıklarını sürdürmektedir. Kimi buradaki varlığından memnunken kimi de gerek sosyal yaşamda gerek siyasi anlamda ötekileştirildiğini iddia etmektedir. “Öteki”, “biz”i tanımlayan bir kavramdır. Ancak kendini “öteki” diye tanımlayan grup “biz”in yanında insan haklarına saygı çerçevesinde varlığını sürdürmek istemektedir. Bu aslında bir birey olarak doğal bir taleptir. Buna karşılık “biz” de “öteki”nin ülke sınırları içerisinde kendi konumunu bilerek ve “biz” den üstün olmadığını ve olamayacağını farkında olarak toplum içerisinde yerini almasını ister. Bireysel bazda bakıldığında bu düşünce çok sağlıklı görünmeyebilir ama toplumsal anlamda bakıldığında ve söz konusu huzur sağlamak olduğunda “biz”in bakış açısında olması gereken budur.

Bu çalışmada Sevinç Çokum’un 7 hikâye kitabı ve 15 romanı üzerinde inceleme yapılmıştır. Hikâye ve romanlar tek tek gözden geçirilerek, eserlerde “öteki”ne nasıl bakıldığı anlaşılmalı ve olumlu anlamda mı yoksa olumsuz anlamda mı bir yaklaşım söz konusu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Hikâyelerde ve romanlarda ötekileştirmeye maruz kalan ya da toplum tarafından kabul gören etnik gruplar şu şekilde ele alınabilir:

Rumlardan Bir Eski Sokak Sesi adlı kitapta yer alan Yokuş Aşağı, Paşa Mahallesi, Galata Bahçeleri, Büyük Savaşın Sonra adlı hikâyelerde ve Gece Kuşu Uzun Öter adlı kitapta Bir Şeyleri Yakmak, Dünyanın Gurbet Hali, Yağmur Öncesi Sozsuzluğu adlı hikâyelerde bahsedilmektedir. Bu hikâyelerde Rumlar toplumun bir parçasıdır ancak onlara karşı önyargılardan kaynaklı kalıplaşmış ötekileştirme söz konusudur. Özellikle Rum kadınlarına yönelik onların başkalarını önemsemeyen istedikleri gibi davranmaları ve yaşamaları ötekileştirmeye maruz kalmalarına neden

olur. Bazen de onların Türklere karşı kendilerini soyutlayan, Türkleri aşağılayan tavır sergiledikleri görülür.

Romanlarda ise Ruumlardan Bizim Diyar, Ağustos Başağı, Deli Zamanlar ve Tren Burdan Geçmiyor adlı eserlerde bahsedilmektedir. İlk iki roman savaş dönemi romanlarıdır, bu nedenle ikisinde de ötekileştirme yoğun olarak hissedilir. Vatan söz konusuysa öncesinde yan yana dostlu içerisinde bile yaşamış olsalar bunun bir önemi kalmaz. Artık onlar düşman niteliğindedir. Deli Zamanlar ve Tren Burdan Geçmiyor adlı romanlarda bakış açısı daha olumlu düzeydedir. Ruumlardan hayatın içindedir, Türklerle komşuluk ya da iş ilişkileri bir şekilde devam etmektedir. Ruamların gidişi bir kültür kaybı olarak görülür. Ruamlar eğlence kültürünün önemli bir parçasıdır.

İngilizlerden Evlerinin Önü adlı kitapta Edirne Edirne adlı hikâyede ve Gece Kuşu Uzun Öter adlı kitapta yer alan Bir Şeyleri Yakmak adlı hikâyede bahsedilir. İngilizler hakkında bazen olumlu bazen olumsuz ifadeler kullanılır. Medeni bir toplum olması insanlarda olumlu düşünceler uyandırır ama kültürel farklılıklar da bazı olumsuz bakış açılarına neden olmaktadır.

Romanlarda Ağustos Başağı ve Çırpıntılarda İngilizlerden bahsedilir. Ağustos Başağı savaş nedeniyle, Çırpıntılar'da ise gurbette olan Türklerin ötekileştirilmeye maruz kalmaları nedeniyle İngilizler hakkında olumsuz düşünceler mevcuttur.

Amerikalılardan Evlerinin Önü adlı eserde yer alan Hüzün Gemileri ve Makine adlı hikayelerde söz edilmektedir. Amerika bir ideali ya da haya edileni sembolize ettiği için olumlu bir ötekidir.

Romanlarda Zor, Ağustos Başağı, Deli Zamanlar, Karanlığa Direnen Yıldız, Gece Rüzgarları, Arada Kalmış Tebessüm, Kırmalı Etekler adlı eserlerde Amerikalılar yer almaktadır. Amerika, Zor'da tüm kötülüklerin kaynağı olarak görüldüğü için, Ağustos Başağı'nda ise Amerikan mandasını destekleyenler yüzünden tamamen olumsuz bir yaklaşım söz konusudur. Diğer eserlerde ise Amerika'ya karşı bir özentisi ya da yapılan her şeyde Amerika'yı kriter alma durumu söz konusudur ama Amerika eleştirisi ya da Amerika özentileri nedeniyle özeleştirilerini yapabilen insanlar da vardır.

Ruslar, Evlerinin Önü adlı eserde Makine, Onlardan Kalan adlı kitapta Hasretlik, Rozalya Ana adlı eserde aynı adı taşıyan hikâyelerde yer almaktadır. Ruslarla ilgili geçmişten savaşların etkisiyle gelen olumsuz düşünceler sebebiyle hikayelerin hiçbirinde olumlu bahsedilmez.

Romanlarda Ruslardan Hilal Görünüce, Karanlığa Direnen Yıldız, Tren Burdan Geçmiyor, Gözyaşı Çeşmesi adlı eserlerde söz edilir. Yine romanlarda da Ruslar için önyargılar nedeniyle olumlu ifadeler kullanılmaz.

Ermenilerden Evlerinin Önü adlı eserde yer alan Ayrılıklar hikâyesinde bahsedilir. Aynı mahalleyi paylaşma ya da komşuluk ilişkileri sayesinde Ermenilere bakış açısı olumludur.

Romanlarda Ermeniler Zor, Karanlığa Direnen Yıldız, Deli Zamanlar, Tren Burdan Geçmiyor, Lacivert Taşı, Kırmalı Etekler adlı eserlerde geçer. Romanlarda da Ermeniler hayatın bir parçası olduğu için onlara karşı yaklaşım olumludur. Hatta sonrada kaybedilen dostluklar için Türklerin sıklıkla geçmişi hatırlayıp üzüldükleri görülür.

Almanlara, Onlardan Kalan adlı eserde yer alan Kırık Bir Dal, Yabancı Sokaklar, Haliç Akşamları adlı üç hikâyede rastlanır. Romanlarda ise sadece Çırpıntılar adlı romanda bahsedilmektedir. Almanlar için durum daha farklıdır. Almanya göç ülkesidir, göç gurbet demektir. Bu nedenle Almanlar, Türklerin gözünde olumlu bir yargıya sahip değildir ve çalışmak için gidilen Almayan'da bu kez ötekileştirilenler Türklerdir. Bir kesimde çözümü asimile olmakta bulur. Onlar gibi olurlarsa Almanlar tarafından hakarete ya da dışlanmaya maruz kalmayacaklarını düşünürler.

Araplara sadece hikâyelerde Evlerinin Önü adlı eserde yer alan Edirne Edirne adlı hikâyede yer verilir. Burada da kalıplaşmış önyargı ifadeleri kullanılarak yapılan bir ötekileştirme söz konusudur.

Hintliler Evlerinin Önü adlı eserde Edirne Edirne adlı hikâyede ve Gece Kuşu Uzun Öter adlı kitapta Tütsüler Nağmeler adlı hikâyede geçmektedir. Hintlilere karşı bir dönem savaşta Türklere yardım etmeleri ve kültürel zenginlikleri sebebiyle olumlu bir bakış açısı vardır.

İtalyanlar romanlarda Zor ve Ağustos Başağı adlı eserlerde yer almaktadır. İtalya karşı bakış açısı savaş söz konusuysa olumsuz ama günlük yaşam içerisinde olumludur.

Tatarlardan Deli Zamanlar ve Göz Yaşı Çeşmesi adlı romanlarda bahsedilir. Tatarlara karşı yoğun bir ötekileştirmeye rastlanmaz. Sadece fiziksel özelliklerine dair “Tatar gözleri” gibi kalıplaşmış ifadeler kullanılır.

Avustralyalılara sadece Çırpıntılar adlı romanda yer verilir. Bunlar için de Almanlara benzer bir durum söz konusudur. Çırpıntılar da bir göç romanıdır. Ötekileştirilmeye maruz kalan Türklerdir. Bu nedenle onlara karşı olumlu bir tavır söz konusu değildir.

Hikâye ve romanlarda Bulgar, Sırp, Fransız, Mısır, Museviler gibi farklı milletlere ve dinlere sahip insanlardan da bahsedilmektedir. Bunlara karşı da yaşanan duruma göre kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz yaklaşımlar vardır.

Hikâye ve romanlardaki öteki ve ötekileştirme unsurlarını göz önünde bulundurarak Sevinç Çokum’un hikâye ve romanlarına baktığımızda değerlendirmeyi iki bakış açısıyla yapmamız gerekmektedir: Biri Sevinç Çokum’un bakış açısıdır; diğeri de yazarın okuyucuya çizdiği ama aslında toplumun sahip olduğu bakış açısıdır.

Sevin Çokum açısından bakıldığında, insanları birini diğerinden ayırmadan bir toplumun ya da topluluğun parçası gibi gören bir yazar olarak Çokum’un yabancı unsurlara karşı olumsuz bir bakışı yoktur. Çokum, insanları etiketlemeye, sınıflandırmaya kesinlikle karşı bir yazardır. Onun duygu ve düşünce dünyasında “öteki” olarak tabir edilen insanlara karşı aşırı bir nefret duygusu, ırkçılığa varan söylemler, toplum içerisinde varlıklarını yadsıyan bir yaklaşım kesinlikle görülmez. Tüm hayatına bir şekilde nüfuz etmiş farklı etnik kökenli insanlar onun hayatının önemli bir parçasıdır. Bu onun eserlerinin geneline bakıldığında günlük yaşamın içerisinde mutlaka yabancı unsurlara yer vermesinden anlaşılmaktadır.

Toplum açısından baktığımızda ise toplumunda sahip olduğu bir gerçeklik vardır. Toplumun her katmanını çok iyi gözlemleyen Çokum, elbette ki söz konusu gerçekliği tüm ayrıntısıyla görmektedir. Bu gerçeklik toplumun bireyleri arasında

zaman zaman hafif düzeyde zaman zaman da oldukça keskin bir ötekileştirmenin söz konusu olduğudur. Hikâye ve romanlarda baskın kültür bireylerinin öteki diye adlandırılan kesime karşı kullandığı üslup ya da davranışlar bunların yansımasıdır. Sevinç Çokum, yaşam içinde yabancı unsurlara karşı kullanılan ifadeleri, öfkeyi, eleştiriyi söylenmemiş ya da yapılmamış gibi göstermemiş tam aksine tüm çıplaklığı ile gözler önüne sermiştir.

Çokum'un toplumu olduğu gibi yansıtıyor olması özellikle genç nesillerin düşünce dünyalarında olumlu yaklaşımların oluşması açısından önemlidir. Bu nedenle Sevinç Çokum ve onun gibi yazarların ortaokul, lise dönemlerinde gençlere tanıtılması, bu insani zenginliklerin erken yaşlarda zihinlere yerleşmesi huzur içerisinde barışçıl bir toplum oluşması adına oldukça önemlidir.

Bu çalışmanın ne gibi bir katkı sağlayabileceğini düşündüğümüz noktada “toplumun içinde yer alan insan çeşitliliğinin bizim için önemli bir kültürel zenginlik olduğu” düşüncesini bugün yaşadığımız topluma uyarlamayı başarabilirsek bireyler ve toplum üzerinde olumlu etki oluşturabiliriz. Bu sayede “öteki”yle uyum içinde yaşama adına insanlara bakış açısı sunmuş oluruz.

KAYNAKÇA

- AKIN, Kevser (2009). *Sevinç Çokum'un Romanlarında Eğitim Değerleri ve Türkçe. Yüksek Lisans* (basılmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.
- AYVAZOĞLU, Bekir (1977). *Defterimde Kırk Suret*. 2.Baskı. Ötüken Neşriyat. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- BALI, Ali Şafak (2001). *Çok Kültürlülük ve Toplumsal Adalet*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- BEYDİLLİ, Kemal (2005). *Batı Uygarlığının Yükselişi, İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi* (Ed. Cemil Öztürk). Ankara: Pegem A. Yayıncılık.
- BOSTANCI, Naci (1998). Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik. *Türkiye Dergisi*, sayı: 50. s. 38-55.
- ÇAPAR, Mustafa (2004). *Türk Ulusal Eğitim Siteminde Öteki ve Ötekiye Yaklaşım*. Doktora Tezi (basılmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- ÇOKUM, Sevinç (2014). *Bir Eski Sokak Sesi*. İstanbul: Kapı Yayınları
- (2002). *Evlerinin Önü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- (2014). *Onlardan Kalan*. İstanbul: Kapı Yayınları
- (2013). *Rozalya Ana*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (2009). *Beyaz Bir Kıyı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- (2010). *Gece Kuşu Uzun Öter*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- (2010). *Al Çiçeğin Moru*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (1978). *Zor*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- (2012). *Bizim Diyar*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (1993). *Hilal Görününce*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- (2014). *Ağustos Başağı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (2015). *Çırpıntılar*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (2014). *Karanlığa Direnen Yıldız*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (2008). *Deli Zamanlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- (2003). *Gülyüzlüm*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- (2004). *Gece Rüzgarları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- (2014). *Tren Burdan Geçmiyor*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (2012). *Arada Kalmış Tebessüm*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (2011). *Lacivert Taşı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (2013). *Çok Yapraklı İlişkiler*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (2014). *Kırmalı Etekler*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (2017). *Gözyaşı Çeşmesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- COŞKUN, Sezai (2009). Sevinç Çokum'un Romanlarında Kültürel Meseleler ve Milli Kültür Unsurları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı: 21. s. 281-299.
- DAĞ, Necla (2012). *Sevinç Çokum'un Romanlarında Sosyal Yapı*. Yüksek Lisans (basılmamış yüksek lisans tezi). Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adıyaman.
- DERRIDA, Jacques (2003). *Teoriyi İzleme, Teoriden Sonra Hayat*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- DOYTCHEVA, Milena (2009). *Çokkültürlülük* (Çev. T. A. Onmuş). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERDOĞAN, Mustafa (1998). *Liberal Toplum, Liberal Siyaset*. Ankara: Siyaset Kitabevi.
- ERENDİL, Muzaffer (1990). *Devletin Kavramı ve Kapsamı*. Ankara: Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınları.
- ERMAN, Arif (2011). *Kimlik ve Egemenlik*. İstanbul: Truva Yayınları.
- EROĞLU, Çağrı (2008). Kenize Mourad'ın Romanlarında Öteki, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*. Sayı:48. s.43-51.
- ERÖZDEN, Ozan (1997). *Ulus-Devlet*. Ankara: Dost Yayınevi.
- FOUCAULT, Michel (2007). *İktidarın Gözü* (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GENÇ, Erhan (2014). Sevinç Çokum Anlatıyor: Bir Masa Yetiyor Bana, Fakat Müzik Lazım. *Türk Edebiyatı Dergisi*. Yıl:42. Aralık, Sayı: 494. s.57-58.
- GÜLER, Ali (2005). *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*. Ankara: Berikan Yayıncılık.
- GÜNDOĞAN, Ali Osman (2002). Çoğulculuk ve Değer Bunalımı, *Muğla Üniversitesi Toplumsal Bilimler Dergisi*. Sayı:8. Muğla. s.1-9.

- GÜNGÖR, Mehmet (2008). *Ulus Devlet Yurttaşlığından Küresel Yurttaşlığa*. Doktora Tezi (basılmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.
- GÜRSES, İbrahim. Önyargının Nedenleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 14 (1). s.143-161
- GÜVENÇ, Bozkurt (1993). *Türk Kimliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- HABERMAS, Jürgen (2002). “Öteki” Olmak, “Öteki” yle Yaşamak (Çev: İlknur Aka). 2. Baskı. İstanbul: YKY.
- HARLAK, Hacer (1998). *Önyargular; Psikososyal Bir İnceleme*. Ankara: Sistem Yayıncılık.
- HOFFER, Erich (2011). *Kesin İnançlı* (Çev. Hale Şipal). Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- HORTAÇSU, Nuran (1998). *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- İNANÇ, Hüsamettin (2005). *Türkiye'nin Kimlik Problemleri*. Ankara: Adres Yayınları.
- KABAKLI, Ahmet (2002). *Türk Edebiyatı V*. 10. Baskı. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- KIRILMIŞ, Yasin (2011). *Sevinç Çokum'un Eserlerinde Folklor Unsurları*. Yüksek Lisans (basılmamış yüksek lisans tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- KYMLICKA, Will (1998). *Çok Kültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi* (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- LEKESİZ, Ömer (2005). *Yeni Türk Edebiyatında Öykü (4.cilt Öykücüler ve Anlayışları)*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- MAALOUF, Amin (2014). *Ölümcül Kimlikler* (Çev. Aysel Bora). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- MACIVER, R.M. Charles H. Page (1969). *Cemiyet*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MİLLAS, Herkül (2005). *Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ORAN, Baskın (2001). *Küreselleşme ve Azınlıklar*. 4.Baskı. Ankara: İmaj Yayınevi.

ÖZÇALIK, Sevil. *Ötekileşme ve İşlevleri*.

<http://www.kulturelcogulcugundem.com/images/otekilesme%20ve%20islevleri.pdf>

(erişim tarihi: 30.01.2015)

ÖZKIRIMLI, Atilla (1982). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi 2*. İstanbul: Cem Yayınevi.

ÖZYAKIŞIR, Deniz. Ulus-Devlet ve Milli Egemenlik Bağlamında Teorik Bir

Küreselleşme Eleştirisi. *Jeopolitik Dergisi*. Ağustos 2006. Sayı: 31. s. 78-80

PAREKH, Bhiknu (2002). *Çok Kültürlülüğü Yeniden Düşünmek* (Çev. Bilge

Tanrıseven). Ankara: Phonix Yayınları.

PREECE, Jennifer Jackson (2001). *Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi*

(Çev. Ayşegül Demir). İstanbul: Donkişot Yayınları.

STRAUSS, Levi (1997). *Irk, Tarih ve Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.

TÜRKDOĞAN, Orhan (1995). *Niçin Milletleşme*. İstanbul: Türk Dünyası

Araştırmaları Vakfı.

VATANDAŞ, Celalettin (2002). *Çok Kültürlülük*. İstanbul: Değişim Yayınları.

YILMAZ, Hakan. "Biz"lik, "Öteki"lik, Ötekileştirme ve Ayrımcılık: Kamuoyundaki

Algılar ve Eğilimler Nihai İçeriksel Rapor, [http://docplayer.biz.tr/2255232-Biz-lik-](http://docplayer.biz.tr/2255232-Biz-lik-oteki-lik-otekilestirme-ve-ayrimcilik-kamuoyundaki-algilar-ve-egilimler-nihai-iceriksel-rapor-2-temmuz-2010.html)

[oteki-lik-otekilestirme-ve-ayrimcilik-kamuoyundaki-algilar-ve-egilimler-nihai-](http://docplayer.biz.tr/2255232-Biz-lik-oteki-lik-otekilestirme-ve-ayrimcilik-kamuoyundaki-algilar-ve-egilimler-nihai-iceriksel-rapor-2-temmuz-2010.html)

[iceriksel-rapor-2-temmuz-2010.html](http://docplayer.biz.tr/2255232-Biz-lik-oteki-lik-otekilestirme-ve-ayrimcilik-kamuoyundaki-algilar-ve-egilimler-nihai-iceriksel-rapor-2-temmuz-2010.html) (erişim tarihi: 02.07.2016)

Sevinç Çokum Hayatını Anlatıyor. *Türk Edebiyatı Dergisi*. Yıl:10. Sayı:106.

Ağustos 1982. s.36-37.

(1977). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*.

İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bilim ve Aklın Aydınlığı Dergisi. 2004. s:51

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklepodisi. C: II. 1986. s.1139.

Ana Britannica Ansiklopedisi. C: III. 1987. s.118.

Sevinç Çokum'un Biyografisi. <https://1000kitap.com/yazar/Sevinc-Cokum>. (erişim

tarihi: 25.10.2017)

EKLER:**SEVİNÇ ÇOKUM RÖPORTAJI***

Sevinç Çokum’la röportaj yapmadan önce kendisiyle birkaç kez telefonda görüşme fırsatım oldu. Çokum’un disiplinli çalışma düzeni nedeniyle röportajı, yapmayı planladığım tarihten bir buçuk ay sonra gerçekleştirebildim. Telefon görüşmelerimiz esnasında kendisine tez konumdan bahsettiğimde araştırılan “öteki” kavramı nedeniyle Sevinç Hanım röportaj talebime tedirgin yaklaşarak “Benim kitaplarımda ‘öteki’ yoktur” diye tepkisini belirtti. Sonrasında Sevinç Hanım’a çalışmamın içeriğini daha ayrıntılı açıkladığımda röportaj talebimi kabul etti ve beni evine davet etti. İstanbul’a vardığımda yalnız gitmemden endişelendikleri için eşi Rıfat Çokum’la birlikte beni defalarca arayarak evi güvenli bir şekilde bulabilmemi sağladılar. Röportajın ötesinde sıcak bir sohbet gerçekleştirmenin ve Türk Edebiyatı için kıymetli bir yazarı tanımanın mutluluğuyla Sevinç Çokum’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Üç yıl öğretmenlik yaptıktan sonra kariyerinize tamamen yazar olarak devam etmişsiniz? Yazmaktan kopamayacağınızı hep biliyor muydunuz? Sizin kendinizi yazar olarak keşfetme süreciniz nasıldı?

İlkokuldan beri bana doğum günlerimde ablalarım kitap hediye ederdi, o şekilde bir kitap sevgisi doğdu, kendi harçlıklarımı biriktirip alıyordum. Cronin serisi mesela, ben öyle başladım. John Steinbeck’in kitapları, Varlık bastırırdı küçük cep kitapları gibi. O şekilde ama nasıl olacak, ne olacağım, şair mi, romancı mı ya da gazete yazarı mı? Böyle bir bilinç teşekkül etmemişti. Fakat hep yazıyordum, günlükler tutuyordum.

Ortaokulda okurken Necmi Seren adında bir hocamız vardı, Türkçe’yi sevdiren bir hocaydı. Viyana’da bulunmuş, piyanistmiş aslında, Macarcayı çok iyi bilirdi, Pal Sokağı çocukları vardır, onu Türkçeye ilk çeviren kişi. O zaman hocaya “yazar olacağım” diye söylemiştim. Necmi Bey’de dedi ki yazar olmak tamam da bir kitabı bastırmak, dağıtmak ondan daha zor demişti bana, gerçekten de eğer çevreniz

* Bu röportaj benim tarafımdan 08.10.2017 tarihinde Sevinç Çokum’un İstanbul Güzelce’deki evinde gerçekleştirilmiştir.

yoksa, sizi destekleyen insanlar yoksa o zorluğun ne olduğunu anlıyorsunuz siz de zaten, ben bunu yaşadım çünkü hakikaten başka bir alem yayın hayatı. Hatta zarara girmeyi göze alarak bizi yayınevi kurmaya kadar itti, böyle denemelerimiz dahi oldu, hocamızın o sözü doğruymuş. Neyse o zaman attım ortaya ama bir dalda durmuyordum. Politikanın içine girdim, 50'lerin sonlarına doğru lise çağındayım, 27 Mayıs 1960 darbesi oldu. Olaylar etkiliyordu tabi insanları, herkesi etkilemiyordu belki ama ben müsaitim toplumsal olaylar olarak, zaten o dönemde şiirler yazıyordum. Yazar olacağım diye değil ama içimde bir istek var, edebiyatla bir bağım var.

Üniversitede okurken aynı bölümde bir arkadaşım Ertuğrul Şenel hikâyelerini bir araya getirtmiş, basmış “Derin Sular” isminde. Ben de dedim “ne güzel benim de böyle bir şeyim olabilir mi, bastırabilir miyim” dedim, “tabi bastırırsın” dediler ve ben hızlandırdım hikâye yazmayı, o kitabı gördükten sonra. Öyle başladım. Çukurcuma’ya geldik, babam vefat etti. O aralar çok sıkıntılar yaşadım. İhmal ettim okulu, dersleri. Rıfat’la da tanışmıştık zaten, o da iktisata gidiyordu. O da hayat mücadelesi içindeydi, o sıkıntılar içinde evlendik. Daha fakülteler bitmemiş. Evlendikten sonra bitirdik. Zamanla politika hevesinin yerini edebiyat aldı. Edebiyat dışında başka şeylerle de uğraşıyordum tabi. Resim yapıyordum, akademiye de giderim diyordum, o nedenle tam yazar olacağım diyemiyordum. Yahut 13 yaşlarında keman dersim başlamıştı. Özel olarak Ermeni madam geliyordu haftada bir gün, müziğe çok hevesliyim, konservatuar yok. Bir devlet konservatuarı bir de belediyeninki var. İmtihanlar ilkokulda başlıyor, ben o yaşı geçmişim. Zevk için öğreniyordum. 7 sene ders aldım. Hocam sen artık yetiştin seni orkestraya alalım dedi. İstanbul senfoni orkestrası, başka başka memleketten insanlar var. Amerikalılar, Yugoslavlar,...vs. karma bir orkestra, orda da bir şekilde bir yere kadar geldik.

Daha sonra üniversitenin ağırlığı başladı. Faruk Akün o sıralar doçentti. Birol Emin de asistandı. Dediler ki biz bir yoklama yapacağız, Osmanlıca kelimeleri soruyorlar, vize gibi bir şey, bana bir iki kelime sordular, bilemedim. Faruk Akün, “siz nasıl yapacaksınız?” dedi, ben de liseyi birincilikle bitirdim, oraya öyle geldim. “Ben buraya yazar olmak için gelmişim, ama burada yazarlık öğretilmiyormuş onu

gördüm”, dedim. Bunlar birbirlerine bakıp gülümsediler. Siz buradaki ilmi yapmadan yazar olmaya kalkışırsanız, onun bunun tesiri altında kalıp bir şeyler yazarsınız ama buradaki ilmi yaparsanız yazarlığınız daha başka olur dedi. Her yazar da Türkoloji’den çıkmıyor tabi. Bana Türkoloji’nin ne kadar katkısı oldu bilemiyorum.

Eserlerinizin hemen hemen hepsinde Rum, Ermeni, Amerikalı, İtalyan, Avustralyalı, Rus, Yahudi... gibi farklı etnik ve dini yapılardan insanlar görüyoruz. Eserlerinizde bu kadar farklı insan zenginliğine yer vermenizin nedeni nedir?

Bir yaşadığım tecrübeler, içinde bulunduğum topluluklar, aile çevresi olsun, bütün bunlar, bir de İstanbul’un karakteristik özelliği idi. Her yerde içiçe oturuyoruz. Yine de onların belirli yerleri vardı. Daha müsait oldukları yerlerde toplanıyorlardı. Onlarla hiç kavgamız olamamıştır. Diğer insanlarla Türklerle olmuştur da onlarla olmamıştır. İnsan yeterli geçinmeyi istesin. Beşitaş’ta Çırağan caddesinde ahşap bir konakta kiracıymışız. Ev sahibi Ermeni, annemlerle çok güzel kaynaşmışlar, hatta benim ismimi de onlar koymuş. Şişli’de bir apartmanda oturuyorlardı, daha sonra, oraya gider geldik, yılbaşında muhakkak çağırıldık. Orda birkaç gün kalırdık. Onlar hep var benim romanlarımda. Kınalı adada eski bir köşkleri vardı, oraya da giderdik. Bir ay, bir buçuk ay kalırdık bazen 3 kızkardeş, annem bazen olur, bazen olmaz. Onlar benim hayatımı ördü, çünkü insularla varsın. Başka türlü olamaz. Mesela öğretmenlik yaparken Rum, Yahudi öğrencilerim vardı. Babamın iş hayatında Yahudiler vardı, onlarla da kaynaşmıştık. Yazlıkları vardı Bostancı tarafında, oralarda kalırdık. Hep onların adetleri, kültürleriyle karşılaşmış, yüz yüze gelmiş oluyorsun. Yılları kapsayan bir dostluk meydana geliyor. Aynı zamanda bir kültür malzemesi olarak aksediyor, yazacaklarınızı da onlarda buluyorsunuz. O birikim de sağlanmış oluyor. Çünkü insanları tanımadan ne yazabilirsiniz.

Eserlerinize baktığımızda bütünlük birlik, duygularını her zaman taşıdığınızı, dostça yaşamının mümkün olduğunu göstermeye çalıştığınızı görüyoruz. Büyüdüğünüz ve yaşadığınız ortam ve belki de en çok yazar kimliğinizle sizin bu düşünceleri taşıyor olmanız çok doğal ama bunu sıradan insanlar nasıl gerçekleştirebilir? Günümüz Türkiye’sine baktığımızda dostluk, kardeşlik adına bizim için bir umut görüyor musunuz?

Ben Şu anda görmüyorum. Şu anki ortam bir kardeŐliĐi sağlamak değil de daha bir ayrıŐma yaratmak üzere canlılığını koruyor. Bunlar tabi bu zamanda değil daha uzun sürede başladı. 6-7 Eylül olaylarından beri toplumu koparma hareketi var ve Rumlar, Ermeniler, Yahudiler kendi memleketlerine gittiler. Sayıları azaldı, kaybolup gittiler. Sonra diğer darbeler, onlar da etkiliyordu yabancıları, korkulası bir yer gibi görmeye baŐladılar ölkemizi, başımıza bir Şey gelir diye Fransa'ya, Amerika'ya gidiyorlardı. 2000'lerden bu tarafa da bunlar çok söz konusu edildi, ben buyum sen Őusun gibi sözler çok piyasaya dököldü. Her gün bunlar söz konusu edilirse, bu benden değil yahu, diye düşünmeye baŐlarsın. Bir de siyasi ayrıŐmalar var. Bunlara karŐıyım, benim partim yok, kimseye minnetim yok, biz böyle yetiŐtik. Ben bildiğimi söylerim. Yapılan yanlışları görüyorum. Samimiyet kalktı ortadan, insanlar çıkar için birbirini arıyor.

Sizin eserlerinizde kadınların dikkat çekken, değer gören, taktir edilen bir rolü var. Günümüzde kadına Şiddet giderek artmaktadır. Üstelik uygulanan Şiddet yöntemleri de vahŐileŐmektedir. Kadına bakış açısında, değer yargılarımızda bir daralma söz konusu, geçmişten günümüze kadını toplumumuzda bu kadar değersizleştiren sizce nedir?

İdeolojik bakışlar keskinleŐince bütöün bu meseleleri de gündeme getiriyor insanlar, yani o ayrıŐmaya bağlı, belli saplantılı düşüncelelele kadına bakış açısı da değişmiş oluyor. Kadınların kıyafetlerine karışmak, yaŐantısına karışmak gibi... bizim toplumumuz bir düzen toplumu, bir sayĐı toplumuydu. Bu sayĐıyı gittiğin her yerde görürdün, herkes davranışlarına dikkat ederdi. Beyoğlu'na kravatsız çıkılmazdı. Böyle bir düzen kurulmuş, terbiye, selamlaŐma, hal hatır sorma vardı. Eskiden zengini de fakiri de aynı mahallede otururdu, kimse kimseyi aşağı görmüyordu. Her türlü düşöncede insan bir arada oturabiliyordu. Böyle bir durum varken hangi noktaya geldik. Şimdi yanından geçen kadına omuz atıyor adam, Şuur altındaki kadın düşömanlığı, birbirinden göre göre, cinayet işlemek gelenek haline geldi, artık asaplar gerilmiŐ, insanlar doğru düşünemiyor, temelinde ekonomik sıkıntılar da var tabi. Ekiden böyle olaylar, böyle cinayetler yoktu. Çok nadir olurdu.

Sizin hikäye ve romanlarınızda mağdur olanlar bir Şekilde ödöllandiriliyor (Zor'daki Kerim gibi, Gülyözlüm'deki AŐsenaz gibi, Kırmalı

Etekler'deki Şetaret Teyze gibi) sanki onlara kıyamıyorsunuz, hayatlarının öyle devam etmesine izin vermiyorsunuz ama bunun yanı sıra kötülerini de cezalandırmıyorsunuz, yaşadıkları hayatlar onlar için yeterli cezaymış gibi. Bunu özellikle mi bu şekilde tasarlıyorsunuz?

Topluma bir umut vermek için, insanlara bir ışık göstermek gerekiyor. Benim hayata bakışım öyle. Yoksa Anayurt Oteli'ndeki gibi çok karanlık bir biçimde başlayan bir roman yine çok karanlık bir biçimde bitiyor. Adam sonunda kendini asıyor. O da çok başarılı bulunan romanlardan biri ama ben bu kadar karamsar olamam. İnsanlara daha başka bir pencere açman gerekir diye düşünüyorum. Bu karakter meselesi, yapı meselesi ondan dolayıdır.

Gece Rüzgârları'nda başlangıçta kişiler listesi vererek giriş yapıyorsunuz. O sayfayı gördüğümde hemen diğer sayfalara baktım, bu tiyatro eseri miydi diye? Bazı romanlarda farklı denemeler yapıyorsunuz. Bunlar dikkat çeken nitelikte, örneğin Türkçe kelimelerin kullanılışı, Kırmalı Etekler'de fantastik bir boyutun oluşu gibi. Genelde yazarların eserlerinde böyle farklılıklar hissetmeyiz. Siz tarzınızda değişiklik yapılmasını düşündüğünüz noktalarda mı bu tarz denemeler yapıyorsunuz?

Tabi ben kendimi aşmayı düşünürüm, aynı noktada kalan bir yazar değilim gerek teknikte gerek anlatımda içeriğine göre romanın bir dil kullanma, bu birçok kişinin dikkatini çekmiştir. Destansı, tarihi bir roman yazıyorsam ona göre bir dil kullanmışımdır. Benim dilim, anlatımım tek değildir. Roman içerisinde benim kişilerin kendi kültür seviyelerine göre, yaşlarına, görgülerine göre farklı konuşurlar. Bir Şetaret Teyze'nin konuşma tarzı başkadır, atasözleriyle, halk deyişleriyle süslüdür. Bir aydın kişinin konuşması da başka türdür. Hem o kişilerde, kahramanlarda bu değişimleri gösteririm, hem de anlatımlarda bir bakıyorsunuz rüyalı bir anlatım, bir bakıyorsunuz bilinç akımı denilen gerçek hayatta olabilir ama olmayacakmış gibi görünen, büyülü gerçeklik Marquez'deki, Lacivert Taşı'nda öyle bir hava vardır. Gerçek üstü gibi duran bölümler vardır, şuur altındaki kişilerin canlanıp karşına gelmesi gibi hayatın içinde ikinci bir hayat tasavvuru, kişilerin bu dünyaya gelmeden önceki hayatları, örneklerini Kırmalı Etekler'de görmüşsünüzdür. I.Dünya Savaşındaki bombardımanda ölüyor kadın, tekrar dünyaya gelmiş, bunu da o

şuuraltı kahramanından öğreniyor. Bu değişimler alışlagelmiş roman kalıplarını silmek için. O herkesin bildiği tarzları bir tarafa bırakıp yeni bir şey seçmek için Şeyh Galip gibi “bir başka lügat tekellüm ettim”, yeni bir anlatım tarzı ortaya koydum gibi söylüyor bunu, o da kendine göre postmodern.

Çırpıntılar romanını okurken mekân bir sahnede geçiyormuş gibi hissediyorsunuz. Bu romanı yazarken Avustralya’yı hiç görmemişsiniz. Ama buna rağmen yaşanan duygu çatışmaları mekânın ötesine geçerek romanı güzelleştiriyor. Bir roman için en önemli unsurlardan biri de duyguların doğru ifade edilmesi. Bugün çok basit dille yazılan çok sayıda kitap var ve bunlar çok satılan eserler arasında, artık insanlar iyi üslup, iyi yazarlık gibi kavramların peşinden gitmiyor. Siz bunları nasıl yorumluyorsunuz?

Kitapların kapaklarında görüyorum, yüz bin bastı, beş yüz bin bastı gibi. Daha basılırken ne kadar bastıklarını tayin etmişler. Sonradan bir talep gelir de o talep üzerine ikinci baskıyı yaparsınız. Ama daha ilk basılan kitap kapağında yüz bin yazarsa bunda ısmarlama bir sipariş var. Bu kitaplar topluca bir yerlere gidiyor demektir. Başka ne olabilir. Önemli olan kitapları okutmaktır. Az insan okur ama tam okur bir de o var.

Ama çağımız artık daha başka, bankalar basıyor artık biliyorsunuz. Küçük yayınevleri dayanabilen dayanıyor, dayanamayan kapanıyor. Öyle olunca tabii kitaplarım çok satanlara bir türlü girmiyor. Niye giremiyor bilmiyorum. Benim kitaplarımı açıp okuduğu zaman anlamıyor mu acaba? Basit dille olanları daha kolay mı anlıyor, ya da yazarlardan mı kaynaklanıyor, etkileyici bir durum var. Ahmet Kabaklı, Sevinç Çokum aşkı yazmamıştır, gibi bir cümle kullandı tahlillerinde, sanki bunu yazmak çok önemliymiş gibi, ben çok kızmışım, neden yazmayayım edebiyat aşk üzerine kurulmuştur. Aşk edebiyatın temelinde var. Bunu yazmamış olmak Sevinç Çokum’a ne kazandırıyor? Kaybettiriyordu tam aksine, ben aşkı da yazdım. Böyle bir durum var nasıl anlatayım derdimi. Popüler olup insanların her dakika karşısına çıkmayı asla istemem ama benim de kitaplarımda elli bin yazsın isterdim, yüz bin olmasa bile. Ama olmuyor, bu başka bir şey, bilmiyorum nedir.

Sizi asıl kıymetli yapan unsurun dönemsel kitaplarınız olduğunu düşünüyorum gerek Balkan Savaşları, Millî Mücadele dönemi, gerek de yakın dönem Türkiye tarihi açısından yaklaşımlarınızın, dönemleri yansıtmış şeklinizin çok çarpıcı olduğunu düşünüyorum. “Keşke sizi ortaokul, lise dönemlerinde keşfetseydim, tarihi okurken sizi onların eşliğinde okusaydım” diye düşündüm. Kitabı bilginin yerine bize asıl gerçek hayatın o duygusal boyutunu da hissettirebilecek romanları tavsiye edebilecek yetkin hocaların olması gerekiyor, edebiyat ve eğitimin birleştirilmesi gereken noktalardaki en büyük eksiklerden biri de bu, siz nasıl düşünüyorsunuz?

Geçen yaz bir kızla tanıştım. İstanbul Üniversitesi Türkoloji okumuş. İnci Hanım emekli oldu ama tanıyorsunuzdur onu dedim. Evet biliyorum dedi. O zaman siz beni de biliyor olmanız lazım dedim. Kimsiniz dedi? Sevinç Çokum dedim. Hiç duymadım dedi. Türkoloji okuyan mutlaka beni bilir dedim. Hiç olmazsa bir kitabımı okumuş olması lazımdı. Şimdi öğretmenler okumuyor ki öğrenciler okusun.

Birçok hoca tanıyorum Kars’a, Ardahan’a kadar, hatta benim evime gelmiş insanlardır, daha kendileri öğrenciyken evime gelirlerdi yemek yedik birlikte. Tabi ki bu insanlar öğrencilerine benden bahsediyorlar. Kaç yıl önce bizim kitaplarımızı okunuyormuş. Facebook hesabı açınca, eskiden beni okuyanlar ortaya çıkıyor.

Benim bütün kitaplarım dönem kitabı aslında Kırmalı Etekler de geçmişten gelir, onun içerisinde sosyal hadiseler vardır. O zaman ki anlayışlar bugünkü kıyaslamalar bunların hepsi dönem romanı. Arada Kalmış Tebessüm, 1971 döneminin insanları 12 Mart muhtırasının verildiği o döneme de girer. Karanlığa Direnen Yıldız, 27 Mayıs 1960 dönemini anlatır, bütün bunları gazetede yayın abilerimden herkesten dinledim. Ben zaten lisedeydim, kendi gözlerimle de gördüm. İnsanlar birbirini ihbar ediyordu. Tarih kitaplarından değil, benim hareket noktam hep yaşanmışlıklardır. Ağustos Başağı da öyle Söğüt’te geçiyor. Söğüt’te gazi bir amca vardı. Ali Balaban, zaten kitabı ona ithaf etmiştim, ismini değiştirerek. Genelde isimleri değiştiririm ama bazıları da kendi adlarıyla vardır. Hilal Görününce’de Kırmıllılar, zaten Rıfat’ın dedeleri de kök olarak Kırım’dan gelip Yalıboylarından Romanya’ya oradan Bursa’ya göçmüşler. Göç olayı zaten benim üzerimde çok etkilidir. İç göçle de ilgileniyorum. Kendi baba tarafımın göç olayı var Lacivert

Taşı'nda, diğerleriyle de Türkiye dışındaki göçlerle de Balkan, Kırım Göçleri gibi...Onları dinlemek bana çok şey kazandırıyor, inandırıcı oluyorum romanda yoksa elbette yazılı kaynaklar var. Çok harita inceledim (Ağustos Başağı) İstiklal savaşı hangi şekilde, nerelerde yapıldığına dair tüm batı cephesini taradım, çalıştım. Yazılı kaynaktan çok şey alıyorsun tabiki ama canlı olarak yapılanlar bambaşka.

Tüm eserlerinize baktığımızda sabit olan bir şey var, o da insanı her şeyin ötesinde sadece “insan” olarak algılamamız. Sizde bu düşüncenin sarsılmaz bir şekilde oluşmasının kaynağı nedir? Aileniz mi? Bulduğunuz çevre mi? Yazar olmanız mı?

E tabi çevrenizden aldığınız bir bakış var. Tüm canlılara sevgi hem eğitimle hem de karakterinde oluşan şeyler. Bazı şeyler etkiliyor insanı. İdeolojik çatışmalarla, insani çatışmalarla insanı belli yöne yönlendirmeye çalışanlar var, ayrımcılık meselesine giriyor. Belli kitleler sizi kendinden görmek istiyor. O bizden ya da bizden değil gibi. Bunlar sanatçının kabul edemeyeceği şeyler, sanatçı hiç kimsenin değildir. Bu düşüncelere belli aşamalardan sonra geliyorsunuz, tecrübelerle, insanlar çıkarı için her şeyi yapıyor, hayat bir çıkar çatışması bunu görüyorsunuz yaşadıkça. Bütün bunlar bir maske ve kisvedir. İnsanların ideolojik sığınaklarının ardında çıkarlar vardır. Bu ideolojiler boştur. Son olarak M. Foucault'un bazı kitaplarını okudum. İnsanların yönlendirilmesi, insanlar üzerindeki her çeşit baskı, bütün bu konulara eğilmiş ve diyor ki böyle kisvelerle yönetilir insanoğlu yeryüzünde. İnsanlar bir konum altında grafik oluştururlar ve siz busunuz derler ve bunları size doğru olarak kabul ettirirler. Oysaki doğrular bir tane değildir. Benim eserlerimi okuyun ama doğru olarak kabul etmeyin, yırtın atın der. Bu ilginçtir. Bu bir yol gösteriyor insana, biz okumadan kabul ediyoruz. Bu ne taraftan diyerek bir yere varamazsınız. Kısır döngüde döner durursunuz. Önemli olan insan evet bunu anlıyorsunuz. İnsana bütünüyle kötü denmemesi gerektiğini öğreniyorsunuz. Mutlaka onu sebepleriyle düşünmeniz gerekir. İşte sanatçıda da bu olmalı. Türkiye'de edebiyat ve sanat belli bir tekel içerisinde süre gelmiş. Çok iyi yetişmiş, eğitilmişler, istediği gazeteye girip yazabiliyor, sonra da ezilmişim diyor. Nasıl ezilmiş insan oluyorsun. İmtiyazlı insanlar sınıfı seni yazar olarak kabul etmiyor.

İnsanlık daha modern daha teknolojik bir yapıya doğru giderken olması gerekenin aksine birbirimizi daha fazla ötekileştirir hale geldik. Sizce modernizm ötekileşmenin derinleşmesine neden oluyor mu?

Bu çok geniş bir soru ama bunu engelleyemezsiniz ki her şey öyledir. Yeni bir şey geldiği zaman beraberinde olumlu olumsuz her şeyi getirir. Bu sizin kullanım tarzınıza bağlı yani siz neyi nasıl alacağınızı bilmezseniz bu şekilde olur. Herkesin fikrini söylemesi iyi bir şey. En ulaşamadığınız yerlere bile şimdi ulaşıyorsunuz maile, sosyal medya ile dolayısıyla insan birçok bilgi sahibi oluyor. Öbür türlü kapalı toplum hayatı oluyor. Sovyetler öyleydi, bazı yönleri gelişmişti. Diğer yönden insanlar ihtiyaçlarını hür dünyada olduğu gibi karşılayamıyorlardı ama sanat hala çok iyi. Sanatı bırakmıyorlar ama bir taraftan açlık, ihtiyaçları karşılayamama durumu vardı. Bu iletişim insanlar arasında olmalıdır. Öbür türlü olumsuz şeyler ortaya çıkacak diye hiçbir şey yapmamak lazım. Biz neyi daha az zararlı yapacağız, neleri almayacağız bunları tefrik edemiyoruz. O yüzden telefonu küfür etmek için kullanıyor. Videoyu kötü amaçlarla kullanıyor. İnsanoğlu o tarafını yok edemediği müddetçe hangi teknolojiye nereye gelirse gelinsin muhakkak ki bunu göreceksiniz. E o zaman hiçbir şey yapmayacak mıyız? muhakkak ki içten içe süren bir filiz vardır, bir dal vardır. Bu da olumlu olan bir daldır. Yoksa kötülük her zaman var. Bunu yok edemezsiniz, yapısında, mayasında var çünkü. Nasıl ki bir hayvanın saldırma içgüdüğü genlerinde varsa saldırır, insanoğlu da böyle bir zemin buldu mu kötülük hisleri uyanabilir yani bunu engelleyemezsiniz. O yüzden teknoloji geldi ya da küreselleşme geldi böyle kötü şeyler oldu diyemiyorum. Çünkü hiç hayatta yapamadığımız şeyleri yapıyoruz, ulaşıyoruz, insanları tanıyoruz. Bir perde açıldı, duvar yıkıldı. Ancak eğitimle, yol göstermelerle bir miktar önlenebilecektir. Şimdi, naylon poşet çok zarar verdi, bir tedbir, çare aranmaya başlıyor. Bu da öyle olacaktır. İşte şunları halka yaymayalım, kötü oyunlar çıktı, çocuklar intihar ediyormuş falan denildi (mavi balina oyununu kastediyor). Oyunları yasakladılar başka ülkede sen de yasak et. Çünkü yasaklara bir yere kadar karşı olmayabiliriz. Yani bu kadar etkiliyse, çocukların algılarını değiştirip ölüme sevk ediyorsa yasaklanabilir. Bu yasağa evet denebilir. Yerinde ve doğru kullanmak, önemli olan bu.

Bir röportajınızda senaryo yazdığınız zamanlarda uzun diyaloglar atılıyordu ya da benim kullanmadığım sözler ekleniyordu. Mesela adam “köpek” diye bağıriyordu. Ben günlük hayatta bunları kullanmam, bunu köpeklere hakaret sayarım demişsiniz. Bu sizin tüm canlılara karşı çok insancıl ve saygılı olduğunuzu gösteriyor, bunun yanı sıra şimdiki gençlerin düşünce ve davranışlarına bakarak ne kadar bozulduğumuzu fark ettim. Siz bugün genç nesli değer yargıları açısından nasıl görüyorsunuz?

Her devirde o devirdeki bakışa göre gençler hep yaramaz, terbiyesiz derler. Bunun dışında tabiata karşı, çevreye karşı çok duyarlı gençler de yetişiyor. Kendi aralarında bir dayanışma, birlik var. Sokaklardan atıkları topluyor, hayvanları korumaya alıyorlar. Böyle bir bilinçlenme de var. Çocukların yetiştiği ortam da önemli. Şimdi aile parçalanmaları daha fazla, çok boşanma var. Çocuklar da şartlardan dolayı dengesiz. Göçler var uyum sağlayamıyorlar, kültür çatışması yaşıyorlar, elbette ki nüfus çoğalması da var. İyi, olumlu çocuklar da var. Onlar için verdiğimiz şeyler o kadar karşık ki aleti eline veriyoruz (televizyonu kastediyor) istediği gibi oynuyor veya arkadaşlar birbirini tetikliyor. Yine bunlar çocuklara büyüklerden geliyor, kendiliğinden olmuyor.

Bana göre yazar olmak büyük cesaret gerektiriyor. Söyledikleriniz, yazdıklarınız her an yanlış anlaşılabilir, bir kesim sizi çok severken bir başka kesim değersizleştirmeye çalışabilir, dozunda eleştiriler yapılmıyor...gibi birçok olumsuz etken var. Bugün her şeye sıfırdan başlayacak olsanız yine de yazar olmak ister miydiniz?

Ortam yine aynı ortam. Yazar olmak isteyişimde şartlar, çevrem, ablalarım da çok etkili oldu. Onlar da edebiyatla çok haşır neşirdi. Bu benim içimde olan bir şeydi. Çevrem beni buna hazırladı. Alt sokağımızda Behçet Necatigil oturuyordu, Beşiktaş'ta. Herhalde yine olurdu öyle gibi geliyor. Kesin bir şey söyleyemem ama ben de bir şey olma fikri vardı zaten ya bir politikacı olacaktım ya da ressam olabilirdim akademiye giderek.

Bir yazar başka yazarların eserlerini nasıl okur? Sıradan bir okur gibi keyif amaçlı mı yoksa tamamen bir yazar gözüyle teknik açıdan mı inceler? Başka eserleri okumak sizin için bir iş gibi midir?

Keyif için değil tabi, artık o amaçlar geride kaldı. Merak ederim nasıl yazmış diye. Şimdi James Joyce'un Dublinliler'ini okuyorum. Kendimle mukayase ediyorum, kendime karşı çok acımasızım. Biri beni Virginia Wolf'a benzetmişti, bazıları methiyeleri abartabilir ama Mehmet Kaplan bu kim demiş hikayelerimi okuyunca, beni çağırdı. Çok güzel tavsiyelerde bulundu. Kitapları asıllarından oku kendini geliştir dedi. Ben senin hikayelerini Katherine Mansfield'e benzetiyorum dedi. Katherine Mansfield öykünün anası diyorlar ona.

Ben de bir Katherine Mansfield olabilirdim. Hikayelerine bakınca ama burada ne gibi durumlar rol oynuyor. Ülkelerin durumlarıyla da alakalı tabi. Şartlar neyse o. Seni görmek istemiyorsa görmüyor.

Kitapları okurken beni çarpacak ne var açısından bakıyorum, notlar alıyorum. Bazı şeyleri yazıyorum, olağanüstü dediğim paragrafları çerçeve içine alıyorum. Arıyorum kendimle bir benzerlik var mı, kıskançlık duyuyor muyum bakıyorum. Keyif almak düşüncesi eskidendi. Vardır zevk için okuyan. Hep öğrenmek için okuyorum, benim için böyleydi.

Türkiye koşullarına baktığınızda geçmişte ilk başladığınız zamanlar da mı yoksa bugün mu yazar olmak daha zor?

Bugün hemen herkes kitap yazıyor. Bir şarkıcı, artist ama bunların devamlılığı yok. Ben de kitap yazdım demek ya da yaşadığı devri belgelemek açısından belki gereklidir. Aslında ciddi ciddi edebiyat yapan insanlar olarak o zamanlar daha az sayıda yazar vardı veyahut dergiler daha fazla okunuyordu. Şu an çok fazla dergi var, çok fazla neşriyat yapılıyor. Çok paralar harcanıyor. Şimdi çabalayan insanlar kolayca şöhret olamıyor. Olanlar popülerlik açısından değerlendirilerek hemen ortaya çıkıyorlar. Televizyonları dolaşıyorlar, gazeteler, magazinler derken iyi bir yazar denilip kitapları satılıyor. O kolaylık var evet ama herkes için yok. Kimse seni çağırıyor, reklamını yapmıyor. O zamanlar TRT beni sık sık çağırırdı. Bilgilerimize başvururlardı. Röportaj yaparlardı. Bunlar belli bir

okuyucu kitlesi kazandırmıştı bana, bir de öğretmenler şüurluydu. Biliçlendiriyordu öğrencileri. Ama 70-80 yılları arasında daha çok öyküyle ön plandaydım. Kadın yazarlar arasında bilinen bir isimdi. Kuvvetli bir kalem olarak yer edinmişim. Daha sonra antoloji hazırlayanlar gözardı edemediler. Kendini kanıtlamış, etkileri olan bir yazar olduğum için. Bugün böyle bir şey yok. Bir kargaşa var. Her önüne gelen şair, yazar.

Genel olarak bir değerlendirme yaptığınızda bugün bulunduğunuz konumdan ve eserlerinizden memnun musunuz?

Şimdi bir taraftan çok kolay olmayan bir şey yaptığımı düşünüyorum. Etrafım da bana bunu söylüyor. Dediğim gibi kendi başıma bir insandım. Bakıyorum da başka yazarların hayatına, her yazdığı eseri okutturan insanlar olmuş. Etrafındaki otoritelere veriyor dosyasını mesela. Destek oluyorlar, bir yerde elinden tutuyorlar. Benim bir tek tesadüf Nursel'in dayısına (Tarık Buğra) göndermesiyle oldu, görüşlerini belirtmişti. Bir vesile var tabi. Şimdi başkalarınınki daha farklı kitap arkalarındaki yazılardan anlayabiliyorsun. Dış tırnak mücadeleden geçtim. Hakikaten başarıdır. Ama tam istediğim bu değil, eleştirilerimden de anlaşılıyordur.

2005'te TEDA kuruldu yazarları destekleyip yurtdışında basılmalarını sağlamak için. TEDA desteği ile birkaç eserim başka dillere çevrildi. Deli zamanlar Hintçe, Moğolca, Gürcüceye çevrildi ama Avrupa'ya giremedi. Ama ilk kitabıyla hemen Avrupa'ya girenler var. Bunun altında başka şeyler var muhakkak. Eserlerimin onlardan kötü olduğunu düşünmüyorum. Ama nerde bir yanlışlık bilemiyorum, hissediyorum ama bulamıyorum. Daha iyi bir konumda olabilirdim, zaman zaman düşünüp üzülüyorum.

Özgeçmiş

1982 yılında Balıkesir’de doğdu. İlk, ortaokul ve liseyi Konya’da okudu. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi’nde Karşılaştırmalı Edebiyat lisans eğitimi aldı ve bu bölümden 2004 yılında mezun oldu. Özel sektörde çalışma hayatı devam ederken aynı üniversitede Türk Dili Edebiyatı yüksek lisansına başladı. Eğitimine Necmettin Erbakan Üniversitesi’nde devam etmektedir.

